Kıbrıs'ın Manevi Atlası

İsmail Güleç

YTB

Kıbrıs'ın Manevi Atlası

İsmail Güleç

Bu naçiz çalışmamı, 1963-1974 arasındaki mücadelede şehit olan mücahitler ve Rumlar tarafından hunharca katledilen Kıbrıs Türkleri ile harekât sırasında şehit olan Mehmetçik'in aziz ruhlarına ithaf ediyorum.

YTB YAYINLARI

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

Kıbrıs'ın Manevi Atlası

Yazar: **İsmail Güleç**

Resimler ve Kitap Tasarımı: **Fatih M. Durmuş**

Redaksiyon: **Ü. Kevser Kıpramaz**

Baskı: **İhlas Gazetecilik A.Ş.**
Merkez: Merkez Mh. 29 Ekim Cd. No: 11 A/41
(İhlas Holding Plaza) Yenibosna - Bahçelievler /İstanbul
Tel: 0212 454 30 00
Sertifika No: 45589

Genişletilmiş 2. Baskı Ankara, Ekim 2024

ISBN: 978-975-17-6013-5

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Kıbrıs'ın Manevi Atlası – İsmail Güleç İhlas Matbaacılık 1. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, 2. Kültür, 3. Manevi Değerler

YTB Yayınları: 60
Copyright© T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

Bütün yayın hakları T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'na aittir.
Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen
hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayımlanamaz ve çoğaltılamaz.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı
Oğuzlar Mah. Mevlana Bulvarı No: 145
PK. 06520 Balgat, Çankaya / Ankara
Tel: 0312 218 40 00 Faks: 0312 218 40 49
E-Posta: info@ytb.gov.tr
Sertifika Numarası: 67797

Kıbrıs'ın Manevi Atlası

İsmail Güleç

YTB
YAYINLARI

TAKDİM

Akdeniz'in en büyük üçüncü adası olan Kıbrıs, stratejik konumu, yeraltı zenginlikleri ve canlı ticarî yapısıyla tarih boyunca Doğu Akdeniz'in en önemli limanlarından biri olmuştur. On iki bin yıllık geçmişe sahip olan Ada birçok farklı medeniyete ev sahipliği yapması hasebiyle her yönüyle zengin bir birikimin vârisi ve taşıyıcısıdır.

1571'deki fetihle Osmanlı topraklarına dâhil olan Kıbrıs, Devlet-i Aliyye çatısı altında ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal ve askerî açıdan büyük ilerlemeler kaydetmiş, üç asır boyunca bölgenin en müreffeh noktalarından birini teşkil etmiştir. Bu süre zarfında ilim, kültür ve sanat erbabının yanı sıra Ada'daki İslam büyükleri ve mutasavvıflar Kıbrıs'ı adeta mayalamış, maneviyat tohumlarını Ada'nın dört bir yanına durmaksızın ekmiştir.

Nasıl ki Kıbrıs'ın zengin kültür mirasını muhafaza edip gelecek nesillere salimen ulaştırmak hepimiz için önem arz ediyorsa, Kıbrıs'ın manevî mimarlarını tanımak, öğrenmek ve tüm yönleriyle idrak etmek de başta Kıbrıs Türkleri olmak üzere, Türk ve İslam Dünyası için vazgeçilmez bir husustur. Tarih ve kimlik şuurumuzu kavi kılacak, köklerimizi hafızalarımızda diri tutacak, Kıbrıs'ı Türk ve İslam yurdu yapan büyük şahsiyetleri ve mekânları unutmamamızı sağlayacak her bir çalışma bizler için son derece anlamlı, faydalı ve kıymetlidir.

Prof. Dr. İsmail GÜLEÇ Hocamızın yıllara sâri titiz bir çalışmayla vücuda getirdiği ***"Kıbrıs'ın Manevi Atlası"*** *isimli bu değerli eser,*

Ada'yı şehitler, manevî mekânlar ve önemli şahsiyetler etrafında ele alan, Kıbrıs'ın manevî iklimine ışık tutan detaylı ve kapsamlı bir rehber mahiyetindedir. Lefkoşa, Gazimağusa, Girne, Lefke-Güzelyurt, Dipkarpaz ve Maserya Ovasındaki manevî mirasın izini süren bu eseri YTB Yayınları bünyesinde neşretmekten büyük bir mutluluk duyuyoruz.

Çalışmanın Ada'daki Türk varlığına dönük tehdit, saldırı ve haksızlıkları sona erdirmek üzere kahraman Ordumuzca icra edilen Kıbrıs Barış Harekâtı'nın 50. seneidevriyesinde yayımlanması ise bizler için ayrı bir mânâ taşımaktadır. Bu kıymetli eser vesilesiyle Kıbrıs Barış Harekâtı'nda şehadete yürüyen vatanperver askerlerimizle birlikte bugüne kadar Kıbrıs'ın dört bir yanını mübarek kanlarıyla sulayan cümle şühedayı rahmet ve minnetle anıyor; Kıbrıs gazilerimize saygı ve şükranlarımızı sunuyoruz. Şehit ve gazilerimizin aziz hatıralarını ve bizlere bıraktığı vatan mirasını en güçlü şekilde korumak, güçlendirmek ve Kıbrıs Türk'ünün hak ve hukukunu savunmak için verdiğimiz mücadeleyi her alanda kararlılıkla sürdüreceğiz.

Bu düşüncelerle başta Prof. Dr. İsmail GÜLEÇ olmak üzere, bu değerli eserde emeği geçen herkese teşekkürlerimi iletiyor, çalışmanın Kıbrıs'ın manevî mimarlarının aziz ruhlarını şâd etmesini diliyorum. Şehitlerimize bir kez daha Allah'tan rahmet; gazilerimize Rabbimden sağlıklı ve bereketli ömürler niyaz ediyorum.

İyi okumalar...

Abdullah EREN
YTB Başkanı

SUNUŞ

Kıbrıs'a ilk defa 31 Temmuz 2015'te gittim ve iki yıl kaldım. Bu iki yıl boyunca en doğusundan en batısına gitmediğim yer kalmadı desem abartmış sayılmam.

Gezdikçe Kıbrıs'ı ve Kıbrıslıları daha yakından tanıyor, tanıdıkça da seviyordum. Türkiye'deki birçok insan gibi ben de Kıbrıs'ı meğer hiç tanımıyor ve bilmiyormuşum. Kıbrıs küçük bir ada olmasına, hatta adanın üçte biri olmasına rağmen bu iki yıl içinde ne tam manasıyla gezebildim ne de her tarafını biliyorum diyebilirim.

Kıbrıs sadece bir eğlence yeri değil elbette. Burada büyük bir tarih ve güzel bir coğrafya var. Roma, Bizans, İslam ve Osmanlı hep burada ve bir arada. Kıbrıs tarihi Akdeniz tarihinin bir özeti, Akdeniz tarihi de Dünya tarihinin özeti.

Gezdikçe ve gördükçe etkilendiğim bu tarihî coğrafyayı Türkiye'den gelen arkadaşlarıma gezdiriyor ve öğrendiklerimi onlara anlatıyor, âdeta rehberlik yapıyordum. Öğrendiklerimi ve gördüklerimi de kişisel web sayfamda paylaşıyordum.

Yazılar belli bir sayıya ulaşınca da türbe ve tekkelerle ilgili olanları bir araya getirip ***Kıbrıs'ın Manevi Mimarları*** *adıyla 2016 yılında yayınladım.*

*Bu kitap beklediğimden fazla ilgi görünce bir boşluğu doldurduğunu farkettim. Ancak eksikleri vardı. **Kıbrıs'ın Manevi Mimarları**'nı temel alıp birkaç türbe ve tekke daha ilave ettim.*

Rum tarafına geçemediğim için oradaki türbeleri yazamadım. Bir gezi rehberi olmasına dikkat ederek bilgilendirici bir üslupta yazdım. Yararlandığım kaynakları metnin akışını bozmamak için dipnotta vermeyip kitabın sonunda topluca listeledim.

Türbe ve şehidaları bu sefer bulundukları şehirlere göre ayırdım. Baş tarafa Kıbrıs hakkında kısa bilgi verdikten sonra türbe ve yatır ziyaret adabı hakkında bir bölüm ilave ettim. En sonunda da kitap hazırlanırken yararlandığım kaynakların listesi var.

*İçinde bulunduğumuz sene Kıbrıs Barış Harekâtı'nın 50. yıl dönümü. **Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı** bu münasebetle kitabı yeniden yayınlamak isteyince gözden geçirdim, eksik olan birkaç türbeyi daha ilave ettim. Dolayısıyla bu kitap, gözden geçirilmiş ve genişletilmiş yeniden baskısını YTB'ye borçludur.*

*Kitapta kullandığım fotoğrafları çeken **Servet Yalçınkaya**, **Abdullah Aktaş** ve **Ahmet Furkan Şahin**'e çok teşekkür ediyorum.*

İsmail GÜLEÇ
Serdivan

İ Ç İ N D E K İ L E R

Takdim 4
Sunuş 6
İçindekiler 8
Giriş: Akdenizin İncisi Kıbrıs 10
Kıbrıs'ta Türbeler ve Ziyaret Adabı 15
Kıbrıs'taki İlk Şehidimiz: Hala Sultan 23

Lefkoşa

Lefkoşa Mevlevihanesi 41
Tekke Bahçesi Şehitliği 45
Şeyh Aziz Efendi 46
Belediye Hali, ya da Bandabuliya 50
Kurt Baba yahut Üçler Türbesi 51
İttik Dede 54
Yediler Tekkesi 58
Karababa Tekkesi 62
Arap Ahmet Camii Türbeleri 65
Mehmet Kâmil Paşa 67
Yeni Cami Türbeleri 68
Müftü Hilmi Efendi 71
Suriçi'nin Bekçileri 73
Akkavuk Mescidi Türbesi 74
Abdi Çavuş Şehidası 76
İzzet Efendi Sokağı Adak Yeri 78
Zehra Dadı Türbesi ve Adak Yeri 79
Mahmut Paşa Adak Yeri 82
Surdışı'nın Bekçileri 84
Gaggoz Dede 85
Ahi Revan Dede 88
Zeyran Dede 91

Maserya Ovası

Kırklar Tekkesi veya Türbesi 95
Şehit Ali Dede 103
Durmuş Dede 105

Mağusa

Kutup Osman yahut Atpazarlı Osman Fazlî İlâhî 109
Bir Hristiyan Ermişi: Aziz Barnabas 119
Başını vermeyen bir başka şehit: Canbulat Bey 124
Pertev Paşa Türbesi 129
Ağlayan Dede 130
Mağusa'nın Kimsesizleri Öksüz Dede / Garip Dede 134

Üç Şehitler Türbesi 137
Mağusa'nın Daimî Misafirleri 138
Yirmisekiz Mehmet Çelebi 140
Mağusa Şehitlikleri
Tarihi Türk Mezarlığı 142
Çanakkale Şehitliği 143
Canbulat Şehitliği 145
Çifte Mazgallar Şehitliği 145

Girne

Serdar Ömer ve Arkadaşları
yahut Hz. Ömer Türbesi 147
Baldeken Osmanlı Mezarlığı 154
Şehit Sadık Paşa Türbesi 156
Kavaklı Dede Türbesi 158
Zeytinlik Köyünün
Garip Dedesi 162

Lefke / Güzelyurt

Pirî Mehmet Paşa Camii 167
Talihsiz Osman Paşa 170
Şeyh Nâzım-ı Hakkanî 173

Dipkarpaz

Dipkarpaz'da bir Veli / Şehit 179
Kaleburnu Yedi Şehitler
Camii / Türbesi 183
1963-1974 Şehitlikleri 185
Kıbrıs Türkü Şehitlikleri
Küçükkaymaklı Şehitliği 186
Düzova Şehitliği 186
Erenköy Şehitliği 186
Şehitler Möyü Şehitlikleri 187
Kemal Özalpler Şehitliği 188
Topçuköy Şehitliği 188
Mehmetçik Şehitlikleri
Ortaköy KTKA Şehitliği 189
Ortaköy Mezarlığındaki
Şehitlik 189
Karaoğlanoğlu Şehitliği 190
Boğaz Şehitliği 190

Bibliyografya 191

GİRİŞ

AKDENİZ'İN İNCİSİ KIBRIS

Kıbrıs, Türkiye'ye sadece yetmiş km uzaklıkta, Kuzey sahillerinden Toros Dağları'nın rahatlıkla görülebileceği kadar Anadolu Yarımadası'na yakın bir ada. Anadolu'dan kopan bir kara parçası olan Kıbrıs, âdeta şehadet parmağıyla İskenderun körfezini işaret ederek *"ben buranın bir parçasıyım"* demekte. Türkiye'nin güneyinde, Suriye ve Lübnan'ın batısında, İsrail ve Filistin'in kuzeybatısında, Mısır'ın güneyinde yer alan ve Sicilya ve Sardunya'dan sonra Akdeniz'in en büyük üçüncü adasına, bir zamanlar çok zengin bakır madenleri olduğu için bakırlık anlamında Kıbrıs denilmiş.

Kıbrıs'ta eskiden yalnız dağlar değil ovalar da sık ormanlarla kaplı imiş. Fakat bu ormanlar bir yandan bakır ve gümüş madenlerinin işletilmesi, bir yandan gemi yapımı ve Mısır gibi ağaçsız ülkelere kereste ihracatı yüzünden tahrip olmuş. Üstüne bir de yangınlar ve keçiler gelince ortada orman namına pek bir şey kalmamış.

Tarihi

Kıbrıs çok eski bir yerleşim merkezi. Tarihi İsa'dan önce 10.000'e kadar giden adanın nüfusu yerli halkın yanı sıra güneyden, doğudan ve kuzeyden aldığı göçlerle artmış. İlk gelenlerin Mikenos Rumları olduğu düşünülüyor. İÖ 1500'lerden XI. asra kadar göçler sürmüş. İ.Ö. VIII. asırda gelen Fenikelilerden sonra Mısırlılar ve Araplar da farklı zamanlarda adaya göç etmişler.

Dünya tarihinin merkezi olan bir bölgede yer alan Kıbrıs'ta Asurlar, Mısır, Persler, Roma, Bizans, Arap, Haçlılar, Venedik, Osmanlı ve İngilizler hüküm sürmüş. Her devrin egemen güçleri adaya sahip olmak istemiş. Bunda ise adanın stratejik konumunun yanı sıra bakır, gümüş ve kereste kaynağı olmasının büyük rolü olmuş. Kıbrıs Adası kendi hâlinde küçük bir yerleşim merkezi iken Büyük Roma İmparatorluğu tarafından İsa'dan önce 85 yılında ele geçirilmiş ve uzun bir süre (İÖ 58- İS 395) yönetilmiş. 395'te Büyük Roma İmparatorluğu ikiye ayrılınca Kıbrıs Bizans'a düşmüş. Bu tarihten 1191 yılına kadar Kıbrıs Bizans'ın bir eyaleti olur.

İslamiyet'in doğuşunun üzerinden bir asır geçmeden adanın sınırları Mısır ve Suriye'ye kadar genişledi ve Müslümanlar Bizans'a komşu oldular. Kıbrıs, coğrafi mevkisi, askeri ve ticari önemi dolayısıyla asırlarca Emevîler ve Bizans arasında mücadele alanı oldu. İlk defa Halife Hz. Osman döneminde Suriye valisi Muâviye b. Ebû Süfyân, 649'da Kıbrıs'a bir donanma gönderdi. Kuşatma sonunda Kıbrıs barış yoluyla ele geçirildi. 7200 altın vergi ödenmesi ve Müslümanlara saldırılmaması şartıyla anlaşma sağlandı. Kıbrıslılar birkaç yıl anlaşmaya uydular. 654 yılında Kıbrıs üzerine ikinci bir sefer düzenlendi. Ondan sonraki asırlarda da Müslümanlar ara ara Kıbrıs'a seferler düzenlediler. Kiminde yendiler, kiminde yenildiler. Üç asır boyunca bazen Bizans'a bağlandı, bazen Emevîlere. Ama daha çok Bizans'a bağlı olarak kaldı.

XI. yüzyılın sonunda Haçlı Seferlerinin başlaması Kıbrıs'ı tekrar öne çıkardı. 1098'de Antakya'yı kuşatan Haçlılara yiyecek yardımı Kıbrıs'tan yapılmıştı. Kıbrıs'ın mevkii Haçlı seferleri için oldukça önemli idi. Kıbrıs valisi Komnenos, 1185'te isyan ederek bağımsızlığını ilan edince Kıbrıs Bizans hâkimiyetinden çıktı. Ancak bu asi valinin hâkimiyeti altı yıl sürdü. III. Haçlı Seferi'ne katılan İngiltere Kralı Arslan Yürekli Richard

1191'de adayı zaptetti. Bütün kalelere Latin birlikleri yerleştirdi ve adanın idaresiyle iki İngiliz'i görevlendirdi. Yeni idareye karşı çıkan ayaklanmanın bastırılmasından sonra Kral Richard adayı Templier Şövalyelerine sattı. Ancak onlar da adada hâkimiyet kuramadılar ve adayı tekrar Kral Richard'a satmak istediler. İngiltere'ye dönmeye hazırlanan Kral Richard, eski Kudüs Kralı Guy de Lusignan'ın Kıbrıs'ı Templier şövalyelerinden satın almasına ve adayı istediği gibi yönetmesine izin verdi. Böylece adada Lusignanlar dönemi başlamış oldu.

1148'de Venediklilere ticarî imtiyazlar verilince Kıbrıs'a yerleşmeye başladılar. Venedikliler zamanla güçlendiler, kaleleri ele geçirdiler ve en sonunda da yönetimi ele geçirdiler. Kraliçe Caterina'nın 1489'da tahttan feragat etmesiyle, Kıbrıs'ın idaresi Venediklilerin elline geçti. Venediklilerin kargaşa içinde 82 yıl süren hâkimiyetleri Osmanlılar Kıbrıs'ı fethedene kadar sürdü. Kıbrıs, Bizans hâkimiyetinden çıktıktan sonra Haçlıların, Ermenilerin ve Venediklilerin elinden çok çekti. Yerle bir oldu neredeyse. Bir de üstüne depremler olunca iyice fakirleşti.

Osmanlılar 1571-1878

Kıbrıs tarih boyunca hep sığınılacak bir liman oldu. Yahudi zulmünden kaçan Hristiyanlar Kıbrıs'a sığınmıştı. Haçlılar Beyrut'u zaptettiğinde de bu sefer Marunilerin de yer aldığı Doğu Hristiyanları Kıbrıs'a sığınmıştı. Venedik'in kısa bir dönem süren Kıbrıs'taki hâkimiyeti huzur ve sükûn içinde geçmemişti. Venedik, Memlüklülere ödediği haracı 1517'den sonra Osmanlı sultanına ödemeye başladı. Ağır vergi yükü altında ezilen halk, 1562'de Venedik idaresine karşı ayaklandı. Kıbrıs asilleri de Osmanlılarla yakın temas kurmuşlardı. Venedik idaresi boyunca Kıbrıs'ı tehdit eden Osmanlıların baskısı 1546'dan sonra daha da arttı ve nihayet II. Selim zamanında 1571'de ada fethedildi. 7 Mart

1573 tarihli Osmanlı-Venedik Antlaşması ile ada tamamıyla Osmanlı hâkimiyeti altına geçti. Böylece Doğu Akdeniz'de egemenlik sağlanmış oldu. Venediklilerin zulmü altında inleyen yerel halk Osmanlıların gelişine çok sevinmişler, Osmanlı ordusunu desteklemişlerdi. Çünkü Osmanlılar feodal sistemi kaldırıp halkı kölelikten kurtarmış ve toprak sahibi olmasını sağlamıştı. Ayrıca inandıkları gibi yaşamalarına izin verdi.

Osmanlılar, ada halkını yönetimin bir parçası yaptı. Böylece adada bir toplumsal uzlaşma sağlandı. Rumlar sorunlarını kilise mahkemelerinde çözme hakları olduğu hâlde sık sık kadıya başvuruyor, çözümü Osmanlı adaletinde arıyorlardı. Osmanlılar, Ortodoks Rum olan yerli halka toprak sahibi olma imkânı da vermişti. Onlara dinlerini rahatça yaşamalarını sağladı. Katoliklerin kapattığı kiliseler yeniden açıldı. Osmanlıların gelmesiyle halk zenginleşti, ticaret gelişti, şehirler büyüdü.

Kıbrıs'ta Müslüman ve Hristiyanlar arasında komşuluk ilişkileri de samimi ve dostane oldu. Şehirlerde dinî grupların tamamen ayrı mahallelerde oturduğu gettolar hiçbir dönemde olmadı.Hristiyanlar ve Müslümanlar hiçbir sınırlama olmaksızın birbirlerine ev, arsa ve arazi alıp satabildiler. XVIII. yüzyıl başlarında Lefkoşa'nın otuz bir mahallesinden bir tanesi dışında hepsi karma mahallelere dönüşmüştü. Müslüman ve hıristiyan esnaf ve zanaatkâr yan yana veya ortak ticaret yaptı. Birbirine dükkân alıp sattılar, usta-çırak oldular.

İngiliz Dönemi

1878 yılına kadar ada Osmanlılar tarafından idare edildi ve bu tarihte yönetim İngilizlerin eline geçti. İngilizler, Ruslara karşı Osmanlılara yardım etme karşılığında adada asker bulundurma hakkını elde etti ve

daha sonra da yönetimi ele geçirdiler. Kıbrıs, İngiltere'nin Mısır ve Hindistan politikaları için çok önemliydi. İngiltere anlaşmada yer almamasına rağmen Osmanlıların zayıflamasından istifade ederek adada hâkimiyeti ele geçirdi. 1. Dünya Savaşı sırasında adayı ilhak etti. Lozan Anlaşması'yla da 1923 yılında hâkimiyeti resmîleşti. Bu hâkimiyet 15-16 Ağustos 1960 gece yarısı Kıbrıs Cumhuriyeti ilân edilene kadar devam etti.

Kıbrıs Cumhuriyeti 1960-1974

1960 yılında egemenlik Rumlar ve Türklere teslim edildi. Ancak özellikle 1930'lardan sonra Rumlar birçok isyan çıkardılar, silahlı çete kurarak İngilizler ve Türklere saldırdılar. Birçok masum insanı katlettiler. Adanın tamamına hâkim olmak isteyen Rumlar anlaşmaya uymadılar, anayasayı çiğnediler. Tüm uyarılara rağmen 1963 yılından itibaren masum Türkleri katletmeye başladılar. Kanlı Noel bu dönemde yaşandı. İngilizlerin Yeşil Hat çizmesiyle de 30 Aralık 1963'te Kıbrıs fiilî olarak kuzey ve güney olarak ayrıldı.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti 1974

Rumların saldırıları ve adadan Türkleri kovma politikaları tüm hızıyla devam etti. 15 Temmuz 1974'te Kıbrıs Helen Cumhuriyeti ilan edilince Türkiye 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs Türk Barış Harekâtı ile adaya müdahale etmek zorunda kaldı. Cenevre'deki toplantıyla Rum ve Türk toplumu olarak iki otonom bölgeye ayrıldı. Rumlar yine rahat durmadı ve anlaşmayı bozdular. Bu sefer 14 Ağustos 1974'te 2. Kıbrıs Türk Barış Harekâtı başlatıldı ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bugünkü sınırları çizildi. 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti kuruldu. 15 Kasım 1983'te de özgür Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ilan edildi.

Kıbrıs'ın Türkleşmesi ve Kıbrıslı Türklerin adada kalması kolay olmadı. Bu uğurda çok bedeller ödendi, şehitler verildi. Kıbrıslılar da şehitlerini hiç unutmadılar. Bugün Kıbrıs Türkü olup dedeleri arasında şehit ve gazi olmayan bir aile bulamazsınız.

Kıbrıs'ta Türbeler ve Ziyaret Adabı

Şerefli bir yeri var Kıbrıs'ta şehitlerin
Her köşebaşı türbe, her adımbaşı mezar
(Hizber Hikmetağalar)

İslâm coğrafyasında tanınmış şahsiyetlerin mezar anıtları türbeden başka "kümbet, makam, meşhed, buk'a, darîh, kubbe, ravza" gibi adlarla da anılmıştır. Bu adlandırmalar genellikle yapının ait olduğu kişinin makam ve mevkii, mensup olduğu sosyal, dinî ve siyasî zümre, ayrıca yapının mimari özelliğini yansıtmakla birlikte birbirinin yerine de kullanılmıştır. Kıbrıs'ta ise daha çok türbe tercih edilmiştir. Günümüzde sıradan insanlar için verilen gazete ilanlarında bile mezar için türbe tabiri kullanılmaktadır.

İnsanın fıtratında olan ve ilkel kavimlerden günümüze kadar her toplumda görülen doğaya saygı duyma ve bazı nesneleri kutsallaştırma özelliği din ile birlikte dince ulu kişilere yönelmiş ve özellikle şehitlik ve erenlik makamı üzerinde temerküz etmiştir. Şehitler ve adı sanı bilinen evliya için türbeler yapılırken sıradan olup kutsallığı sadece bulunduğu yörede bilinen ve halk tarafından sevilen kişilerin mezarları yatıra dönüşmüştür. Yatırla türbe arasındaki temel farkların başında bu özellik gelmektedir. Yatırların ve türbelerin birtakım özellikleri vardır. Bunlardan biri insanların bulundukları yerlerde güvenli bir şekilde

yaşamalarını sağlamalarıdır. Çünkü bölgede oturan insanlar başlarına bir şey geldiğinde veya birileri saldıracak olduğunda orada bulunan azizin veya ermişin onları savunacağına ve koruyacağına inanırlar.

Bunun yanında insanlar zaman zaman kendilerini çaresiz ve zayıf hissedip sığınacak bir liman, tutunacak bir dal ararlar. Böyle durumlarda akla gelen ilk yer türbelerdir. Normal zamanlarda ise Tanrı'ya ulaşmak için bir aracı olarak düşünülür bu şehidalar. Kutsiyet atfedilen türbelerde ve şehidalarda edilen duaların kabul edileceğine inanılır.

Şehida Kıbrıs'ta özellikle adak türbelerine verilen isimdir. Kanaatimce kelime şehit ile şahidenin birleşmesinden türetilmiştir. Mezar başlarına dikilen üzerinde yazı ve çiçek resimleri olan taşlara şahide diyoruz. Özellikle görkemli işçiliği olan mezar taşlarını gören insanlar mezarın önemli birine ait olduğunu düşündükleri için hürmet ederler. Şahide denildiğinde zamanla mecaz yoluyla başına şahide dikilen kişi kastedilir olmuş. Şehit olduğu bilinen veya düşünülen kimselerin şahideli mezarlarına şehida denilmiştir. Zaman içinde şehit olduğuna bakılmaksızın kutsiyet atfedilen tüm zevatın mezarları için kullanılmaya başlandı.

Kıbrıs Türkü için türbe ve şehida ziyaretleri çok önemlidir. Kıbrıs halkı şehitlerin ve manevi değeri yüksek olduğuna inandıkları kimselerin mezarlarını özellikle mübarek gün ve gecelerde ziyaret eder, adaklar adarlar, mevlitler okuturlar. Ayrıca derdi olanlar, bir şeye ihtiyacı olanlar da ihtiyaçlarının karşılanması, dertlerine deva bulunması ümidiyle bu tür yerleri ziyaret ederler. Muratları hasıl olanlar, duaları kabul edilen bu tür yerlerde adaklarını kesip mumlar yakarak bir nevi teşekkür ederler.

Kıbrıs fethedildikten sonra adayı şenlendirmek için yoğun bir iskân faaliyeti oldu. Bunların büyük bir kısmı, tarım ve hayvancılıkla uğraşan köylüler ve göçerlerdi. İkinci grup, esnaf ve zanaatkârlardı. Üçüncü grup, adayı yönetmek üzere görevlendirilen memurlar ve onların çocukları idi.

Dördüncü grup ise adanın güvenliği için bırakılan askerler ve onların çocukları idi. Beşinci grup, sayıları diğerlerine göre çok az olan Müslüman olan Hristiyanlar sayılabilir. Bunlar dışındakiler ise küçük gruplar olup ortalamaya alınacak kadar çok değildi.

Kıbrıs'ta ziyaret edilen türbeleri metfun bulunan zevata bakarak şehit olan askerler, mutasavvıflar ve yatırlar olmak üzere üç başlık altında inceleyebiliriz. Askerleri aralarında sahabelerin de olduğu 649 ile başlayan erken dönem İslam fetihleri, 1570-1571 döneminde adanın fethi esnasında şehit olan askerler ile 1963-1974 döneminde verilen şehitler olmak üzere üç döneme ayırabiliriz. Şehit türbelerini kendi aralarında da kim olduğu bilinenler ile bilinmeyenler şeklinde tasnif edebiliriz.

Sayıca çok olduğu için halk arasında türbe deyince, akla ilk olarak 1570-1571 Kıbrıs fethi esnasında şehit düşen yeniçeri türbeleri gelir. Özellikle Lefkoşa ve Mağusa sokaklarında hemen karşımıza çıkıveren bu şehit türbelerinin büyük bir kısmının da Bektaşî olduğu ve adaya Bektaşîliği getirdiği düşünülür. Yediler, Kara Baba, Kurt Baba, Kaçkaç Dede, Yitik Dede, Üçler Türbesi Anadolu'nun birçok bölgesinde olduğu gibi gazi dervişlere ait olarak değerlendirilip türbe hâline getirilmiştir.

Mutasavvıf türbeleri ise Osmanlılar döneminde adaya sürgün olarak gönderilen Kutup Osman ve Mustafa Resmî Efendi gibi meşhur isimlerle buraya irşat için gelip vefat eden dervişlerden oluşur.

Daha çok Rumlarla müşterek mekânlarda gördüğümüz yatırlar ise hakkında en az bilgi sahibi olduğumuz ziyaret yerleridir. Genellikle orada yatan kimse hakkında tarihsel bilgi bulunmaz ve anlatılanlar söylencelerden öteye geçmez. Metfun olduğuna inanılan zatın bir şehit veya evliya olduğuna inanılır. Söylencelerin ortak özelliği yatırın veya şehidanın olduğu yerde bulunan kişilere ya rüyada ya da hayal olarak kendilerini göstermeleri ve mezarlarını düzeltmelerini istemeleridir. Geçen yüzyıla kadar Müslüman ve Rumların özellikle hasta olduklarında ziyaret ettikleri ve bir kısmının şifa bulduğuna dair söylencelerin bulunduğu bu mekânlar halk arasında büyük hürmet görür, kutsal gün ve gecelerde ziyaret edilir, mumlar yakılıp adaklar adanırdı.

Türbe ziyaretinin kaynakları

Türbe ziyareti esnasında yapılan işlerin kökenine bakıldığında üç farklı kaynak olduğu görülür. İlki eski Türklerin atalarına karşı gösterdiği hürmet ve mezarlarına karşı özen ve saygı. İkincisi İslam'da kabir ziyareti ve din yolunda canlarını veren şehitlere karşı gösterilen hürmet. Üçüncüsü ise diğer dinlerin tesiri. Bu değerlendirme sadece Kıbrıs için değil, Anadolu ve Balkanlardaki türbeler için de geçerli olduğunu ifade edebiliriz.

Halkın adak yerleri ve türbeleri ziyaretlerinde üç önemli âdet vardır.
1. Adak adamak/Dilek tutmak, kabul olunursa adak yerine hediye bırakmak, gelenlere yiyecek ikram etmek: Adak adamak ve yiyecek ikram etmek İslamiyet'te de vardır. Adak adamanın tarihi Habil ile Kabil'e kadar uzanır ve tüm dinlerde ve toplumlarda farklı şekillerde görülür. Dinimizde adak, dinen mükellef olmadığı hâlde, kişinin farz veya vacip türünden bir ibadeti yapacağına dair Allah'a söz vermesi şeklinde tarif edilir. Dinde adak adamayı yasaklayan bir hüküm yoktur.

Adak adayan kişinin dileği gerçekleşirse onun için adanan şeyin yerine getirilmesi bir mecburiyete dönüşür. Adaklar kişinin maddi durumuna ve bilgi birikimine bağlı olarak türbeyi tamir etmek, Kuran okumak, Yasin okumak, iki rekât namaz kılmak, türbede hizmet etmek, türbeye gelir getirici bağışlar yapmak, oruç tutmak, bir fakiri giydirmek, küçük hayvan kesmek, helva veya benzeri yiyecekler pişirip gelenlere veya fakirlere dağıtmak, ziyaret edilen yerlere çaput bağlamak, mum yakmak, sadaka vermek, dua okumak vb. çok farklı biçimlerde uygulanır.

2. Mum yakmak. Şükür mumu Ortodokslarda yaygın olmakla birlikte menşei oldukça eskilere, ateş kültüne kadar gider. Pagan kültürde ölüler yakılırken Helenler ve Romalılar ölülerinin mezarlarında meşale yakarlardı. Bu âdet daha sonra Hristiyanlığa geçti. Hristiyanların toplantılarının mağaralarda veya geceleri evlerde yapmaları mumu âdeta ayinlerin bir parçası hâline getirdi. Mum yakmak bir Hristiyan için İsa'nın yolunda iyi bir Hristiyan olmak için mum gibi yanacağım ve etrafımı aydınlatacağım anlamına gelmektedir. Ayrıca İncil'de "Ben dünyanın ışığıyım" ayetine gönderme yapılmaktadır. Bir Hristiyan mum yakmakla İsa karşısında mum gibi eridiğini, aciz ve ona ihtiyacı olduğunu ifade etmiş olmaktadır.

Bizde kimi tarikatlarda, özellikle Bektaşîlerde çerağ uyandırmak oldukça önemli bir ritüeldir ve kökü eskilere kadar gider. Mesela Aşık Paşa'ya göre çerağı yanması, okudukları ve bildikleri ile amel eden dervişin gönül mumunun yanması ve mumun verdiği aydınlıkla tüm bedeninin zahiren ve batınen nurlanmasıdır.

3. Çaput bağlamak. Şamanizm'den kalma bir âdettir. Abdülkadir İnan'dan öğrendiğimiz kadarı ile eski Türklerde her dağın, pınarın, ulu

çınarın sahibi olan bir ruh vardır ve bu ruhlar oranın koruyucularıdır. Bunun karşılığında da korudukları insanlardan kendilerine kurban ve saygı isterler. Bunları yapmayanlara zararı dokunur. Kanaatkâr olan bu ruhlar için bir bez parçası, at kılı, bir taş bile yeterlidir. En çok hoşlandıkları şeyin çaput olduğuna inanıldığı için zamanla diğerleri unutulmuş sadece çaput bağlanır olmuştur. Türkler Müslüman olduktan sonra bu adeti bu sefer erenlerin ve şehitlerin mezarlarında sürdürdüler. Türbesine çaput bağlanan erenin kendilerini koruduklarına inandılar.

Türbe Ziyâret Âdâbı

Zaman içinde türbe ve yatır ziyaretlerinin abartılıp amacından uzaklaştığı görülmüş, hoca efendiler de bu konuda halkı uyarmışlardır. Bu sapmanın iki türlü olduğu görülür. İlki başlarına gelen bir musibetten kurtulmayı veya dileklerinin gerçekleştirilmesini Allah'tan daha çok yatırlardan istemek ve beklemektir. İkincisi ise şeyhlerini çok seven müritlerin gösterdikleri saygıyı abartmalarıdır.

Dinimizde, ölümün hatırlanması ve orada yatanlardan ibret alınması gibi nedenlerle mezarlıkların ziyaret edilmesi, tavsiye edilir. Kabirde yatan bir şehit veya kutlu olduğuna inanılan biri ise ziyaret ölümü hatırlamaktan daha çok şükran ve hürmetleri sunmak ve Allah'ın, sevgili kulu olduğuna inanılan zatı kırmayacağı düşünülerek onun vasıtasıyla Allah'tan bir şeyler istemek için yapılır.

Kıbrıs Müftüsü Hilmi Efendi, 1839'da telif ettiği Hala Sultan ve türbeden bahseden eserinin son bölümünde, müftü olmasının da getirdiği sorumlulukla türbe ziyareti esnasında gördüğü kimi yanlış uygulamaları eleştirmekte, doğru ziyaretin nasıl yapılması gerektiği konusunda tafsilatlı bilgi vermektedir.

Hilmi Efendi'ye göre, Hala Sultan türbesine geçebilmek için girilmek zorunda kalınan mescitte iki rekât tahiyyatü'l-mescid namazı kılınarak ziyarette bulunmadan evvel edeben bir nevi müsaade alınmalıdır. Daha sonra kabir ziyaret edilmeli, kabrin karşısına eller bağlı veya yanlara salık bir şekilde varılıp selam verildikten sonra dua edilmelidir. Bu bölüm orada edilecek bir dua örneği ile sona erer. Risalenin ziyaret adabıyla ilgili bu son bölümünü, ziyaret sırasında yapılan yanlışlara dikkat çeken tembih bölümü takip eder. Hilmi Efendi, İmâm Gazâlî'nin İhyâ'sını kaynak göstererek kabrin ellenip mesh edilmesinin yanlış ve bunun Hıristiyan âdeti olduğunu belirtir. İstenilecek mercinin Allah olduğunu unutmadan kabrin sahibinin hürmetine Allah'tan bir şey talep edilebileceğini ifade eder.

Yakınında veya bir mescit içinde bulunmayan türbelerin ziyareti tahiyyat namazı dışında aynıdır. Ancak zamanla halk arasında kendine has birtakım ziyaret adabı gelişmiştir. Bunu dinî bir vecibeden daha çok kültürün bir parçası olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Mum yakmak, çaput bağlamak, şeker dağıtmak hep kültüre ait ritüellerdir. Dualar ve talepler Allah'adır, ziyaret edilen kabrin sahibinden âdeta aracı olması istenir. Bir yatırda dua etmeyi ve Allah'tan bir şeyler istemeyi, sevdikleri vasıtasıyla Allah'a ulaşmak şeklinde de değerlendirebiliriz.

Kıbrıs'taki İlk Şehidimiz:

Hala Sultan

Türkler Müslüman olduklarından itibaren Hz. Peygamber'e karşı çok özel bir muhabbet beslemişlerdir. Türklerin, Hz. Peygamber'e gösterdikleri sevginin bir benzeri bir başka millette veya dinde var mıdır, bilmiyorum.

Kastettiğim şeyin ne olduğunu biraz daha açayım. Her dinin mensupları peygamberlerine karşı saygı duyarlar ve ona kutsiyet atfederler. Türklerin farkı, kanaatimce, bu saygıyı uğruna canını verecek kadar sevmeleri ve en önemlisi Hz. Peygamber'i aileden bir fert gibi görüp benimsemeleridir. Bunu da o kadar doğal yaparlar ki sanki Hz. Peygamber birkaç gün önce vefat etmiş bir aile büyüğü gibi hatırası sıcak, üzüntüsü derin, ümmeti olmanın vermiş olduğu gururla kendilerini güvenli ve huzurlu hissederler.

Türkler, Hz. Peygamber'e karşı besledikleri bu istisnai muhabbet ve hürmeti en yakınlarından başlamak üzere tüm ashabına da göstermiştir. Hz. Ali'nin diğer halifelere göre daha çok sevilmesinin ve onunla ilgili daha çok hikâyeler anlatılmasının, kitaplar yazılmasının ve şiirlerde konu edinilmesinin nedeni Hz. Peygamber'in yeğeni, damadı ve torunlarının babası oluşundan başka bir şey değildir.

Bugün Kıbrıs Larnaka'da medfun Ümmü Harâm adlı hanım sahabenin Türkler arasında bu kadar çok sevilmesinin, hürmet görmesinin nedeni

onun Hz. Peygamber'in süt teyzesi veya uzaktan akrabası olmasıdır. Ashap olmanın yanı sıra Peygamber yakını olması Türklerin ona gösterdikleri sevgiyi bir kat daha artırmıştır. Bu sevgi onun gerçek ismini unutturmuş, bir başka Müslüman millette görülmeyen bir isimle anılmasına vesile olmuştur. Türkler ailelerinden biri olarak gördükleri Hz. Peygamber'in yakınını da aileden biri olarak kabul etmiş ve ona Hala Sultan ismini layık görmüştür. Artık o sadece Hz Peygamber'in değil, tüm Türklerin halası olmuştur.

Hala Sultan kimdir?

Türkler arasında Hala Sultan diye bilinen bu hanım sahabenin tam adı Ümmü Harâm bint Milhân (Mâlik) b. Hâlid el-Ensâriyye el-Hazreciyye'dir (ö. 648-9). Kıbrıs Türkleri onu ismiyle değil, Hz. Peygamber'e olan yakınlığı ile çağırmayı tercih etmiş. Hala Sultan'ın ismi Kıbrıs'ta zaman zaman farklı şekillerde de söylenmiş. Rümeysa, Ramla, Sahla, Şefia Sultan adlarının yanı sıra Mahan Sultan bile denmiş. Sözlü kültürde bu

tür isim karışıklıkları ve değişikliklerinin görülmesi çok yadırganacak bir durum değil. Halk beğendiği her mübarek kadını, Kıbrıs'taki kadınların en ünlü ve meşhuru olduğu için Hala Sultan olarak düşünür ve değerlendirir.

Hala Sultan'ın soyu Hazrec kabilesinin Hz. Peygamber'in dedesinin annesinin de mensubu olduğu Neccâroğulları koluna dayanır. Peygamberimizin babası Neccaroğullarının yurdunda vefat etmiş, Peygamberimiz çocukken annesiyle birlikte Medine'ye gittiğinde de yine Neccaroğullarının yanında kalmışlardı. Medine'ye hicret ettiğinde devesi Neccaroğullarından iki yetim kardeşin arsasına çökmüştü. Daha sonra evinde kaldığı Eyüp Sultan da Neccaroğullarındandı. Peygamberimiz onlara hitaben "Sizler benim dayılarımsınız, ben sizdenim." buyurmuştu.

Resul-i Ekrem'e biat eden kadınlardan olan Ümmü Harâm, Ubâde b. Sâmit ile evlenmiş ve bu evlilikten Muhammed adında bir çocuğu doğmuştur.

Ümmü Harâm aynı zamanda ilk Müslüman hemşirelerdendi. Hz. Peygamber'le birlikte seferlere katılmış, birçok hanım sahabe ile birlikte yaralanan sahabelerin tedavisiyle ilgilenmişti. Hz. Peygamber'in ardından da kocasıyla birlikte seferlere katılmaya devam etmişti.

İslam ordusundaki askerler, yaşlı olsalar bile sahabelerin kendileriyle birlikte sefere gitmelerini özellikle isterlerdi. Onların katıldığı seferlerin zaferle neticelenmesi askerlere cesaret veriyor, morallerinin yüksek olmasını sağlıyordu. Sahabeler de Hz. Peygamber'in kendileri için söylemiş olduğu kimi sözlerin gerçekleşmesini görmek ve şehit

olacaklarına dair verilen müjdeye nail olmak için sefere katılmak istiyorlardı. Bu yüzden yaşı ne kadar ilerlemiş olursa olsun sahabeleri seferlerde görmek mümkündü.

Akrabalık derecesi

Ümmü Harâm'ın Hz. Peygamber ile akrabalığının nasıl olduğuna dair farklı rivayetler bulunmaktadır. Bir rivayete göre Ümmü Harâm, Peygamberimizin süt annesi Suleym'in kardeşi olduğu için süt teyzesi olmaktadır.[1] Bir diğer rivayete göre ise Resûlullah'ın dedesi Abdülmuttalib'in annesi Selmâ, Neccâroğulları'ndan olduğu için Ümmü Harâm ve Ümmü Süleym ile Resul-i Ekrem arasında teyze-yeğen ilişkisi vardı. Bu sebeple Resulullah kendini onlara daha yakın hisseder, Kubâ Mescidi'ni ziyarete gittiğinde her iki kardeşin orada bulunan evlerine misafir olur, istirahat eder, Ümmü Harâm'ın ikram ettiği yiyeceklerden yerdi.

Hz. Peygamber'in müjdesi

Enes b. Malik'ten rivayet edilen şu hadis-i şerife göre Ümmü Harâm bir deniz seferinde şehit olacaktır:

Resulullah (s.a.s), teyzem Ümmü Harâm bint Milhân'ın yanına girerdi de, o kendisine yemek yedirir idi. O sırada Ümmü Harâm, Ubade ibnu's-Samit'in nikahı altında idi. Yine bir gün Resulullah (s.a.s), Ümmü Harâm'ın ziyaretine geldi. Teyzem ona yemek ikram etti ve Rasulullah'ın başını tarayıp temizledi. Akabinde Resulullah (s.a.s) bir müddet uyudu. Sonra gülerek uyandı. Ümmü Harâm dedi ki:
-Ya Resulullah! Seni güldüren nedir?
Resulullah (s.a.s):
- Bana rüyamda ümmetimden birtakım insanlar şu engin deniz üstünde

1- Hala bizde, özellikle İç ve Doğu Anadolu bölgelerinde annenin kardeşleri için kullanılır. Özellikle son yıllarda şehirlerde televizyonların etkisiyle halanın yerine teyze denilir olmuştur.

hükümdarların tahtlarına kuruldukları gibi gemilere kurulmuşlar da ihtişamla Allah yolunda deniz harbine giderlerken gösterildiler.
Ümmü Harâm dedi ki;
-Ya Resulullah! Beni de o deniz gazilerinden kılması için Allah'a dua ediver!
Resulullah (s.a.s) Ümmü Harâm için dua etti. Sonra Resulullah (s.a.s) başını yastığa koyup bir müddet daha uyudu. Sonra yine gülerek uyandı.
Ümmü Harâm yine:
-Ya Resulullah! Seni güldüren nedir?
diye sordu. Resulullah (s.a.s) bu defa da evvelkinde söylediği gibi:
- Ümmetimden yine birtakım insanlar, bana, meliklerin tahtlarına kuruldukları gibi (kara nakil vasıtaları üstünde) *debdebeli bir kafile hâlinde Allah yolunda gazaya gider hâlde gösterildi"*
buyurdu. Ümmü Harâm dedi ki:
- Ya Resulallah! Beni de (karadaki) *o mücahitlerden kılması için Allah'a dua ediver!*
Resulullah (s.a.s):
- Sen birincilerdensin (yani deniz gazilerinden)
buyurdu. Enes ibn Malik diyor ki:
- Hakikaten Ümmü Harâm, Muaviye ibn Ebi Sufyan'ın Şam Valiliği zamanında ve onun kumandasında tertip edilen bir deniz gazasında gemiye bindi ve denizden karaya çıktığı zaman bindiği hayvanından düştü de gaza yolunda şehiden vefat etti. (Buhârî, "Cihâd", 3, 8, 63, 75, 93, "İstizân", 41; Müslim, "İmâre", 160).

Ümmü Harâm deniz gazasında şehit olurken yine onun gibi Neccaroğullarından olan Eba Eyyüb ise kara savaşında, İstanbul'un fethi esnasında şehit olmuştu.

Hala Sultan'ın sefere çıkma hikâyesi

Hz. Peygamber'in gazayı ve tebliği tavsiye etmesi ashabı gayrete getirmiş ve seferlere çıkmalarını teşvik etmiştir. Ümmü Harâm da Hz. Peygamber'in kendisine söylediklerini hiç unutmamış, 86 yaşında olmasına rağmen deniz seferine katılacak ordu içinde yer almak istemişti.

Müslümanlar Hz. Peygamber'in vefatından kısa bir süre sonra topraklarını kuzeye doğru genişlettiler. Romalılar ve İranlılarla yaptıkları savaşları kazanarak İslam'ın çok daha geniş topraklara yayılmasını sağladılar. Kıbrıs'ı fethetme fikri ilk defa Muaviye'nin aklına gelmiş, ancak deniz yoluyla Habeşistan'a gönderilen geminin batması sonucu askerlerin boğulması üzerine Hz. Ömer deniz seferi konusunda hassaslaşmış ve "Tek bir Müslüman bana Bizans burçlarından daha sevimlidir." diyerek Kıbrıs üzerine sefer düzenlenmesine müsaade etmemişti.

Hiçbir zaman Kıbrıs seferi düşüncesinden vazgeçmeyen Muaviye, Hz. Osman halife olur olmaz konuyu tekrar gündeme getirmiş, sadece gönüllülerin katılması şartıyla Hz. Osman'dan izin almayı başarmıştı. Hz. Osman'dan aldığı izinle hazırlıklara başlayan Muaviye, Müslümanların askerî amaçlı ilk deniz seferini 649'da Kıbrıs'a gerçekleştirdi. 653 yılında ikinci bir sefer daha yapılarak adadaki Müslüman hâkimiyeti perçinleştirildi. Böylece Kıbrıs Müslümanların fethettikleri ilk ada olmuştu.

Sefere katılan sahabeler

Önceleri Uhud ve Huneyn gibi savaşlarda bulunup yaralı askerlere hizmet eden Ümmü Harâm, kocasıyla birlikte Suriye savaşlarına katılmak için Dımaşk'a gitmişti. Hala Sultan 86 yaşında olduğu hâlde

Müslümanların ilk defa deniz seferi olan Kıbrıs'a gönderilecek orduya eşiyle birlikte iştirak etti.

Bu sefere Ümmü Harâm'dan başka birçok sahabe de katılmıştı. Ebu'd-Derdâ, Ebu Zer Gıfârî, Fudale b. Ubeyd el-Ensârî, Mikdad b. Esved ve Usâme b. Sâmit yaşlarına bakmadan sefere katılan sahabelerden birkaçıydı. Sefere katılan sahabeler arasında şehit olmak sadece Ümmü Harâm'a nasip oldu.

Şehit olması

Mücahitler Larnaka üzerinden karaya çıktılar ve kafileler halinde yürümeye başladılar. Hala Sultan'ı kafilenin önünde giden bir katıra bindirdiler. Elinde de bir harnup dalı vardır. Katırın üstünde kayalık arazide giderken katır sendeleyince Ümmü Harâm düşüp başını kayalara çarparak şehit olur. Ümmü Haram'ı katırdan düştüğü yere defnederler ve elindeki harnup ağacını da başucuna dikerler.

Kabrin bulunması

Hala Sultan şehit olduktan sonra mezarının başucuna bir taş ve bir ağaç dikilip bırakılmıştı. Uzun yıllar Bizans hâkimiyeti altında kalan adada mezarın durumu hakkında elimizde pek fazla bilgi yok. Ancak on altıncı yüzyılda adaya giden seyyahlar eserlerinde İhtiyar Kadının Mezarı olarak bilinen bir türbenin hem Hristiyanlar hem de Müslümanlar tarafından ziyaret edildiğine dair bilgi verirler.

Hala Sultan'ın mezarının bulunmasına dair birkaç rivayet anlatılır. Bir rivayete göre mezarın yerini kim olduğunu bilmediğimiz bir derviş tespit etmiş, sonra kazarak cesedi bulduktan sonra mezarla ilgili efsaneleri adanın geneline yaymıştır.

Bir diğer rivayette mezarı çobanların bulduğu anlatılır. Topraklar aşırı yağışlarla aşınınca mezar açığa çıkar. Civarda sürülerini otlatan bazı çobanlar beyaz ve parlak elbiseli bir kadın hayali görürler ve korkup kaçarlar. Ancak kadın çobanlara dua edip Hz. Peygamber'in teyzesi olduğunu söyleyince korkuları dağılır. Bunun üzerine mezarı yeniden kazıp muhkem hâle getirirler ve bir türbe inşa ederler. Çobanlar bu hizmetlerinin karşılığında dertlerinden kurtulurlar. Kıbrıs'ta koyunların senede iki defa ikişer ikişer doğurmalarının nedeninin, Hala Sultan'ın ettiği duadan olduğuna inanılır.

Hala Sultan'ın mezarı, özellikle Rumlar arasında yaşlı olduğu için İhtiyar Kadının Kabri, sahabeden olduğu için de Saliha Kadının Kabri olarak da bilinir.

Türbenin yapılması

Kıbrıs 1571'de fethedildi. Hala Sultan'dan bahseden ilk belge ise 1607 yılına ait. Türkler adayı feth eder etmez Kıbrıs'ta şehit olduğunu bildikleri Hala Sultan'ın mezarını arayıp bulurlar. Mezarı tespit eder etmez hemen bir vakıf kurup hizmetlerinin görülmesini sağlarlar. Zaman içinde adaya gelen görevliler ve yörenin zenginleri türbeyi imar ve ıslah etmişler. Türbenin yanında önce şadırvan, sonra tekke inşa edilince daha sağlam ve büyük bir camiye ihtiyaç duyulmuş. 19. asrın başlarına gelindiğinde mezar birçok vakfı olan bir külliye olmuştur artık. 1959'da onarım geçiren ve Kıbrıs Evkaf Dairesi'nce içinde bir kütüphane tesis edilen

tekke 1963'te Rumlar tarafından tahrip edilir ve bir süre askerî karargâh olarak kullanılır. Tekkenin ve türbenin bakımının, temizliğinin ve hizmetlerinin sürdürülmesi vakfedilen menkul ve gayrimenkul gelirleriyle mümkün olmuş. Kurulan farklı vakıfların gelirleriyle türbe ve tekke görevlilerinin maaşları ödenmiş, su getirilmiş, bahçe bakımı yaptırılmış, ziyaretçilere ikramda bulunulmuş. Faaliyeti sadece Kur'an ve mevlit okutmak olan vakıf bile kurulmuş.

Hala Sultan Türbesi, İstanbul'daki Eyüp Sultan Türbesi gibi Kıbrıs'taki İslam varlığının en eski izini teşkil etmesi, ayrıca Hz. Muhammed'in bir yakınına ait olması sebebiyle Kıbrıs'ın fethinden itibaren adada yaşayan Müslüman Türkler'in en önemli ziyaretgâhıdır. I. Dünya Savaşı'na kadar buradan geçen Osmanlı gemilerince top atışı ile selamlanan türbe padişahlar ve devlet ricali tarafından sunulan kıymetli hediyelerle donatılmıştır.

Tekkede 1930 yılına kadar bir sakal-ı şerif olduğu söylenir. Bugün nerededir bilmiyoruz. Muhtemelen Kuzey'e getirildi. 18. yüzyıldan beri Nakşibendî tarikatı dervişleri tarafından idare edilen tekke ve caminin hizmetleri bugün de Şeyh Nâzım Kıbrısî'nin arzusu istikametinde dervişleri tarafından yerine getirilmektedir.

Şekerzâde'nin başına gelenler

Kıbrıs'ta Hala Sultan'ın kutsiyetini ifade eden birçok menkıbevi hikâye anlatılagelir. Kıbrıs söylenceleriyle ilgili yazıları olan Kemal Sayın'ın naklettiğine göre, evkaf murahhaslarından Şekerzâde tekkeyi korumak için etrafına bir duvar örmek ister. Ancak duvar, Hala Sultan'ın atından düştüğü zaman kalkmak için tutunduğu harnup ağacından asasını bıraktığı yerde biten bir ağaca denk gelmiştir ve duvarın planlandığı

gibi yapılması için ağacın kesilmesi gerekmektedir. Ustalar Lefkoşa'ya gelirler, ağacın Hala Sultan'dan kaldığını belirtip kesilmemesi gerektiğini söylerler ama Şekerzâde onların hurafe olduğunu ve ağacı kesmelerini söyler. Ağaç kesilir kesilmesine ama Şekerzâde rüyasında bembeyaz başörtülü bir kadını görür ve kadın ona bir tokat attıktan sonra "Sen benim ağacımı kestin, ben de senin soyunu keseceğim." der. Şekerzâde çok pişman olur ama son pişmanlığın faydası olmayacaktır. Bir yıl içinde hem tek evladını, hem de doğacak çocuğunu kaybeder. Bunun üzerine Şekerzâde neyi varsa hepsini satar ve Hala Sultan Tekkesini tamir ettirir.

Külliyenin mimari özellikleri

Çevresi taş duvarla çevrili külliyeye, batı tarafındaki, kesme taştan yapılmış üç dilimli kemerli bir kapıdan geçilerek giriliyor. Oldukça etkileyici olan sivri kemerli abidevi kapıdan girdikten sonra takip edilen Arnavut kaldırımlı sevimli yol bizi yöreye has ağaçlarla dolu bahçeye çıkarır. Bahçede, portakal, turunç, limon, hurma ve harnup ağaçlarının yanı sıra adını bilmediğim birçok ağaç vardı. Bir paşa tarafından düzenlendiği için bahçeye Paşa Bahçesi adı verilmiş. Belki de paşalara layık bir güzelliğe sahip olduğu için bu isim verildi.

Kapıdan içeri girince sağ ve sol taraflarda iki yapı var. Bunlar biri erkek, diğeri kadın ziyaretçiler için yapılan misafirhaneler. Kadınlara ait misafirhanenin doğusunda cami ve türbe yer alıyor. Türbenin doğu sundurmasında beş mezar var. Doğusundaki açık alan ise mezarlık olarak ayrılmış.

Caminin kuzeyinde sekiz ahşap sütun üzerine oturtulmuş üzeri kiremit ile örtülü sekizgen biçiminde bir şadırvan var. Erkek misafirhanesinin

önündeki avluda bir havuz yer alıyor. Caminin batı tarafında ise Sultan Abdülhamit tarafından getirtilen suyun aktığı üç dilimli kemerleri olan hazneli bir çeşme var.

Camiyi ilk gördüğümde İstanbul'daki mahalle camileri geldi aklıma. Kubbe ve minaresiyle tipik Osmanlı mimarisinde inşa edilmiş bir yapı. Kıbrıs'a has sarı taştan yapılan cami kare planlı caminin eni de boyu da kubbesinin yüksekliği de on üç metre imiş. Son cemaat yeri ise biraz farklı. Sanki sonradan eklenmiş gibi bir havası var. Cami taş iken burası ahşap ve üstü kiremitle kaplı.

Kapının üzerinde mühr-i Süleyman var. İstanbul'da birkaç camide de görülen, bu biri ters iki eşkenar üçgenden oluşan mührün koruyucu özelliğinden dolayı mimari yapılarda kullanıldığı biliniyor. Caminin içinin her iki tarafında altta ve üstte üçer pencere var. Alt pencereler basık kemerli ve dış tarafı demir bir şebeke ile kaplı. İç tarafı ise ahşap

panjurlu. Batı tarafındaki pencerelerden biri kapıya dönüştürülmüş. Üst taraftaki pencereler ise daha küçük.

Camide dikkatimi çeken bir diğer unsur mihrabı oldu. İki tarafı İstanbul camilerinde görmeye pek alışık olmadığımız asma dalı ve servi ağacı motifleriyle süslenmiş mihrabın nişlerinin iki tarafında kazınmış mühr-i Süleyman var.[2] Mihrabın sağında basit bir ahşap minber, solunda ise türbeye geçiş için bırakılmış bir kapı var.

Camiin batı duvarının kenarındaki konsolun alt kısmında bir zamanlar dilek kuyusu varmış. Ziyaretçiler, örnekleri diğer kutsal yapılarda da görülen bu kuyuya eğilip dileklerini söylerlermiş. Eğer sesin yankısı gelirse tutulan dileğin gerçekleşeceğine inanılırmış. Para atan hastaların da iyileşeceğine inanılırmış. Rumlar ise kuyunun altından Aziz Lazar Kilisesine giden bir tünel olduğuna inanırlarmış. Ben ziyaret ettiğimde kuyuyu görememiştim.

Hala Sultan'ın kıblenin hemen arkasındaki türbesine caminin içinde mihrabın sol tarafındaki eşik üzerinden geçilerek giriliyor. Caminin tam yarısı büyüklüğündeki türbe, 6.5 m^2 genişliğinde kare planlı bir taş yapı. Aynı camide olduğu gibi burası da dört yarım kubbe ile desteklenen bir kubbe ile örtülü. Duvarlarında ise iki küçük pencere bulunuyor. Ölçmedim ama muhtemelen bu pencereler de cami pencerelerinin yarısı kadar olmalı. Türbenin tam ortasında ise dört sütun ile çevrelenmiş lahit yer alıyor.

Üç büyük taş efsanesi

Hala Sultan'ın mezarının başında ve üstünde bulunan üç büyük taşın buraya nasıl geldiğine dair söylenceler anlatılır. Anlatılanlara göre

2- Lefkoşa'da Selimiye Camii mihrabında da buna benzer süsleme var.

Ümmü Harâm sefere katılmak üzere Filistin'den Ramleh'e giderken yolunun üzerinde bir rivayete göre bir keşişin bir rivayete göre bir Yahudi'nin evinde geceler. Ümmü Harâm geceyi geçirdiği evde üç büyük taş sütun görür. Bunları satın almak ister. Keşiş taşların çok ağır olduğunu ve yerinden kaldırılamayacağını düşünerek hediye eder. Hala Sultan bu hediyeleri kabul eder ve keşişe taşların şimdilik yerinde kalmasını, vakti gelince aldıracağını söyler ve ertesi gün ayrılır.

Ümmü Harâm Kıbrıs seferinde şehit olduğunda bu üç taş sütun ilahi bir güçle yerlerinden alınıp biri başucuna, biri ayakucuna diğeri de ikisinin üzerine gelecek şekilde yerleştirilir. Keşiş taşların yok olduğunu görünce merak eder, sorup, soruşturur ve taşların Hala Sultan'ın mezarında olduğunu öğrenir. İnanamaz, kalkıp oraya kadar gider. Söylenenlerin gerçek olduğunu görünce iman eder, Müslüman olur ve oracıkta vefat eder.

Bu efsane ile ilgili bir rivayet daha var. Ümmü Harâm iş için gittiği İskenderiye'de Nil kıyısında çamura yarı gömülü bir mermer levha görür ve çok beğenir. Kıptîye bir altın verir ve taşı satın alır. Satın aldıktan sonra da Kıptî'den taşa göz kulak olmasını ister. Derken Hala Sultan şehit olur. Müslümanlar mezarının başına bir taş dikip ayrılır. Nil kıyısında, yarısına kadar çamura gömülü o mermer bir gece ortadan kaybolur ve mezarın başına yerleşir. Kıptî taşın yerinde olmadığını görünce valiye gidip durumu anlatır. Tüm aramalara rağmen taşı kimin aldığı bulunamaz. Aradan zaman geçer, Kıbrıs'a giden bir tüccar kaybolan taşın Kıbrıs'ta boşlukta asılı durduğunu söyleyince Kıptî söylenenlerin doğru olup olmadığını görmek için Kıbrıs'a gider. Tüccarın dediklerinin gerçek olduğunu görünce hemen borç harç o araziyi satın alır, etrafını çevirir. İskenderiye'ye dönünce de Müslüman olur.

Bir diğer rivayete göre, taşlar Hala Sultan'ın mezarını korumak için göklerden indirilmiştir. Bir başka rivayette ise melekler ve leylekler Sina Dağı'ndan getirmiştir.

İnsanları bu tür düşüncelere sevk eden şey taşların görüntüsünün garip olmasıdır. Bu efsanelerde görülen ve mezara kutsiyet kazandıran iki önemli özellik var. Biri, taşların kendiliğinden yerinden oynaması.[3] İkincisi ise taşların kendisinden alındığı kimselerin gayrimüslim olmaları ve olayın ardından Müslüman olmalarıdır.[4]

Lahdin doğu revağında beş mezar daha var. Bunlar da tekkenin şeyhleri ile devlet adamlarına ait. Buraya en son gömülen kişi 1929'te Kıbrıs'a kaçan Hicaz kralının Türk eşi. Cami ile türbenin doğu tarafında bir mezarlık daha var. Orada da kimi devletlüler ve yakınları yatıyor.

Garip olan burayı ziyarete gelenlerin mezarlık olmak dışında hiçbir özelliği bulunmayan zevatın kabrini mübarek ve ulu kimselermiş gibi ziyaret edip dualar etmeleri. Orada yatanların kim olduklarını bilseler yine aynı şekilde dua edip dileklerde bulunurlar mıydı, sorusunu sorup dolaşmaya devam edelim.

Camiin çok hoş bir minaresi var. Kuzeybatı köşesinde olan bu tek şerefeli ve kurşun külahlı minare 1959'da bir onarım görmüş. Düzgün kesme taş işçiliğinin güzel bir örneğine sahip tekkenin batı yönünde aynı eksen üzerinde iki adet kapı var. Üç merkezli bir kemere sahip olan dış kapıdan girince görülen ikinci kapının önündeki sayvan birer sivri kemerle üç yöne açılıyor. Üstünü alaturka kiremitlerle kaplı bir kırma

3. Üsküp yakınlarında bir Bektaşî tekkesi için de buna benzer bir rivayet anlatılır. Kahire'deki Amr Camii'ndeki sütunun da Hz. Ömer'in emriyle uçarak geldiği anlatılır.
4. Bir sohbette dinlediğim bir anekdotu burada paylaşmak isterim. İngiliz döneminde, anlatanın dedesi iki İngiliz profesör ile türbeyi ziyaret ederler. Taş uzmanı olan bu iki İngiliz kopardıkları bir parçayı alırlar ve analiz ederler. Bu analiz sonucunda taşın ağırlığını 15.5 ton olarak tespit ederler.

çatı ile örtmüşler. Kemeri taçlandıran kitabenin yanlarında, zincir kabartmalarına asılı iki madalyon içinde tuğralar hemen dikkati çekiyor. Girişi takip eden avlu kuzey, batı ve güney yönlerinde tekke birimleriyle âdeta kuşatılmış, girişin solunda (kuzey) şadırvan, sağında cami ile bunun arkasında da türbe var.

Avluyu çevreleyen duvarlar kâgir ve alaturka kiremit kaplı, beşik çatılarla örtülü. Tekkedeki yapıların önlerinde kesme taştan, daire kesitli sütunların taşıdığı, çatının devamı olan bir sundurma uzanıyor. Tekkenin girişi de bu sundurmaya açılıyor. Sundurmanın gerisinde kuzey ve batı yönlerinde gelişen yapılar dervişlerin ve erkek misafirlerin ikametine mahsus odaları, güney yönünde yer alan ve batıya doğru uzayan yapılar ise kadın misafirlere ait odaları barındırıyor. Kadınlara mahsus yapıları, bu kanadın kuzey ve batı yönlerindeki diğer bir sundurmaya açarak tekkenin ana avlusu ile irtibatı kesilmiş.

Hala Sultan Tekkesi Ziyaret Adabı

Hala Sultan, Kıbrıs'taki en önemli ziyaret mekânıdır. Burayı ziyaret

etmeyen Kıbrıslı bulamazsınız. Hatta hacca gidemeyecek kadar fakir ve hasta olanlar Hala Sultan'ı ziyaret ederlermiş. Buraya gelmeden önce de şeytan taşlar gibi Gocagarı olarak bilinen bir yerin taşlanması âdeti varmış.

Sadece yerliler değil, Kıbrıs'a gelen herkes mutlaka burayı ziyaret edermiş. Burayı ziyaret etmeden dönenlerin başlarına bir şey geleceğine inanılırmış. 1974'e kadar Ramazan Bayramı ile Kurban Bayramının üçüncü ve dördüncü günlerinde Hala Sultan'ın ziyaret edilmesi âdet imiş. Neredeyse tüm Kıbrıslıların sel olup aktığı tekkenin önü bir panayır yerine döner, işportacıların sesi hayvanların sesine karışırmış. Gelenler yanlarında getirdikleri azıkları da caminin bahçesinde yerlermiş.[5]

Hali vakti yerinde olan ziyaretçiler ise türbenin üzerine kıymetli kumaşlardan yapılmış adak örtüleri örterlermiş. Özellikle Hala Sultan'ın türbesine kurban, insan boyunda mum, gelinlik, yeşil örtü, para, yağ ve mum adanırmış.

5. Din İşleri Başkanlığı bu âdeti canlandırmış ve birkaç seneden beri bayramların son günlerinde ve Mevlit Kandili gününde topluca ziyaretler yapılıyor.

İçeri nasıl girilir?

Eşiğe basmak ve sol ayakla girmek günah olduğu için camiye ve türbeye eşiklere basmadan sağ ayakla eşik atlanarak içeri girilirdi. Kadınların türbeye girmelerine izin verilmediği bir dönem olmuş. Sebebi de hamile bir kadının boşlukta duran taşı görüp korkması üzerine çocuğunu düşürmesi imiş. Daha sonra bu yasak kalkmış.

Türbeye gitme vesilesi

Türbe zamanla bir hacet kapısı ve şifahaneye dönüşmüş. Bir dileği olan, hastalığına şifa arayan mutlaka türbeyi ziyaret eder ve adak adarmış. Herkesin adağı bütçesine ve gücüne göre olurmuş. Mesela Larnakalı kadınlar bir şey dilediklerinde gerçekleşmesi durumunda Hala Sultan'a yayan gidip geleceğim, derlermiş. Evlenip anne olmak isteyen genç kızlar "evlenip çocuğum olsun gelinliğimi yazacağım", diye adakta bulunur, evlenip çocuk sahibi olduğunda da gelinliğini türbeye bırakırmış. Sadece evlenmek isteyen kızlar değil, çocuğu olmayan kadınlar, doğan çocuğu ölenler de türbeden imdat isterlermiş. Onlar da türbenin üzerine yeşil bir örtü örterlermiş ve türbenin girişindeki incir ağacında varsa incir yerlermiş. Dilek dileyecek ve adak adayacak olanlar caminin içindeki duvarın üzerinde yürürlermiş. Böyle yaptıkları takdirde dileklerinin gerçekleşeceklerine inanırlarmış. Diyelim çocuğunuz olmuyordu, türbeyi ziyaret ettiniz ve çocuğunuz oldu, adı hazır: Sultan. Çocuğunuzun olmasına vesile olduğu için Hala Sultan'a hizmet etmeniz gerekiyor. Çocuk belirli bir yaşa geldiğinde alıp türbeye gidiyorsunuz ve orada bir müddet türbe hizmetlerini yapıyorsunuz. Ne kadar süre diye soracak olursanız ne kadar süre adamışsanız o kadar kalıyorsunuz. Böyle bir gelenek de varmış. Sadece dileği olanlar değil, hastalar da türbeyi ziyaret ederlermiş. Hastalar ellerini önce üç kere türbeye, sonra da başlarına sürerek mezardan güç alırlarmış ve bu güçle hastalığının iyileşeceğine inanılırmış.

Lefkoşa

Lefkoşa Mevlevihanesi

Girnekapı'dan girip Saray Meydanına doğru yüz metre yürüyünce solumuzda bizi boynunu eğip niyaza kalkmış derviş gibi selamlayan bir yapı göreceksiniz: Lefkoşa Mevlevihanesi. Bugün Etnografya Müzesi olarak hizmet veren Mevlevihane, Lefkoşa'da görülmesi gereken en önemli yerlerden biri.[6]

Mevlevihanenin tarihi Kıbrıs'ın fethine kadar gidiyor. Fetihten yirmi üç yıl sonra 1593'te Arap Ahmet Paşa kendisine ait arsa üzerine inşa ettiriyor burayı. Bu yüzden ilk başlarda adı Ahmet Paşa Mevlevihanesi olarak biliniyor. Haydar Paşa'nın kızı da bitişikteki arsasını bağışlayarak Mevlevihaneyi büyütüyor. Ancak bina zamanla harap olunca 17. Asırda Ferhat Paşa tarafından eski temelleri üzerine yeniden inşa ettiriliyor. Bu sefer adı Ferhat Paşa Mevlevihanesi oluyor halk arasında.

6. Bu vesile ile Lefkoşa Mevlevihanesini bizlere öğreten Kıbrıs kültür ve edebiyatının azizi olan Harid Fedai'yi minnet ve rahmetle anıyorum.

Mevlevihanenin bu kadar erken açılmasının iki nedeni var. Kıbrıs fatihi Lala Mustafa Paşa'nın Mevlevî, serdarları Arap Ahmet Paşa ve Haydar Paşa'nın Mevlâna muhibbi olması. İkinci neden ise Kıbrıs fethedildiğinde adayı şenlendirmek üzere gönderilen insanların Konya ve civarından gelmesi. Yani ilk gelenlerin Mevlana'yı tanıyan, bilen insanlar olması.

1925'te Türkiye'de tekkeler kapatılınca Halep Mevlevihanesi'ne bağlanan tekkeye Şamlı Selim Dede postnişin olarak atanır ve 1953'te vefatına kadar bu görevde kalır. O günleri hatırlayanların hatıralarına göre 50'li yıllarda cuma günleri namazdan sonra yapılan ayinlere o kadar çok kişi katılırmış ki içeri giremeyenler caddeye bakan pencerelerden izlerlermiş. Selim Dede'den sonra Mevlevihane vakıflara devredilmiş. 1953-1956 yılları arasında Türk Çocuk Yuvası olarak kullanılmış. 1961'de adaya davet edilen Mehmet Önder'in girişimleriyle Kıbrıs Türk Müzesi olarak düzenlenmiş ve 1963'te müze olarak ziyarete açılmış.

İlk yapıldığında türbe, derviş hücreleri, matbah ve misafir odaları ve geniş bir bahçeden müteşekkil yapıdan günümüze semahane ve birkaç hücre kalmış. 1970'lerde bahçede hurma ağaçları, servi ile birkaç meyve ağacı ile havuz ve şadırvan varmış. 70'lerin sonunda yapılan Vakıflar İş Hanı avlunun daha da küçülmesine neden olmuş. 2000'lerde yeniden elden geçirilen Mevlevihane 2002 şeb-i arusunda hizmete açılmış ve bugünkü hâliyle ziyaretçilerini ağırlıyor.

Mimari yapısı

Mevlevihaneye üzerinde talik hatla Lefkoşa Mevlevihanesi yazılı bir levhanın altındaki cümle kapısından giriliyor. L biçimli avluya girince solda kemerli bir çeşme var. Avlu etrafı yüksek duvarlarla çevrili ve eteklerinde çevre mezarlardan getirilmiş süslü mezar taşları sergileniyor.

Dış kapıdan girip sağa dönünce sağdaki ilk kapıdan semahaneye giriliyor. Girişi avluya, pencereleri caddeye bakan geniş alanda, daire biçiminde bir meydan ve güneyinde sikke şeklinde bezenmiş ve 'Küllemâ dehale aleyhâ Zekeriyya'l-mihrabe' ayetinin yazılı olduğu mihrap, kuzeyinde ise mutrip heyeti için ayrılan mahfil var. Mihrabın sağ tarafından içten kemerlerle birbirine bağlanmış hücrelere geçiliyor. Cadde boyunca sıralanan altı kubbe altında bulunan bu hücrelerde mevlevihanede görev almış meşayih dedelere ait on altı sanduka var. İlk sanduka son şeyh Selim Dede'ye ait. İkincisi tekkenin banisi Ahmet Paşa, üçüncü Şeyh Celaleddin Efendi'ye, onuncusu Ahmet Paşa ahfadından Abdullah Efendi'ye ve sonuncu Şeyh Feyzullah Efendi'ye ait. Diğerlerinin kime ait olduğu maalesef tespit edilmemiş.

En solda kemerli bir çeşme var. Avlu etrafı yüksek duvarlarla çevrili ve eteklerinde çevre mezarlardan getirilmiş süslü mezar taşları sergileniyor.

Dış kapıdan girip sağa dönünce sağdaki ilk kapıdan semahaneye giriliyor. Girişi avluya, pencereleri caddeye bakan geniş alanda, daire biçiminde bir meydan ve güneyinde sikke şeklinde bezenmiş ve *'Küllemâ dehale aleyhâ Zekeriyya'l-mihrabe'* ayetinin yazılı olduğu mihrap, kuzeyinde ise mutrip heyeti için ayrılan mahfil var. Mihrabın sağ tarafından içten kemerlerle birbirine bağlanmış hücrelere geçiliyor. Cadde boyunca sıralanan altı kubbe altında bulunan bu hücrelerde Mevlevihanede görev almış meşayih dedelere ait on altı sanduka var. İlk sanduka son şeyh Selim Dede'ye ait. İkincisi tekkenin banisi Ahmet Paşa'ya, üçüncü Şeyh Celaleddin Efendi'ye, onuncusu Ahmet Paşa ahfadından Abdullah Efendi'ye ve sonuncu Şeyh Feyzullah Efendi'ye ait. Diğerlerinin kime ait olduğu maalesef tespit edilmemiş. En sonuncusun hemen yanında dışa açılan küçük bir kapı var. Muhtemelen hanımların kullandığı veya şeyh efendinin hareminin kullandığı kapı idi.

Tekke Bahçesi Şehitliği

1963-1974 arası, Kıbrıs Türklerinin Rumlara karşı yurtlarını korumak için mücadele ettiği yıllardır. Bu on bir yıl zarfında yapılan çatışmalarda şehit veriyorduk. İlk şehidimizi verdiğimizde her taraf ateş altında olduğu için Girnekapı'nın karşısındaki mezarlığa gidilemedi. Çare olarak Suriçi'nde boş olan tekke bahçesine gömmek bulundu ve ilk şehit gömüldü. Bir, iki derken bahçe şehitliğe dönüştü ve halk arasında ismi Tekke Bahçesi Şehitliği olarak şöhret buldu. Şehitlikte, aralarında kadınların ve çocukların da bulunduğu bir rivayete göre 164, bir başka rivayete göre 155 şehidimiz yatmaktadır. Şehitlik, Mevlevihanenin duvarının bittiği yerden sola dönünce, Fazıl Küçük Müzesi ile arasında kalan sokağın içine girip yolun sonuna doğru sağa dönünce hemen karşınıza çıkacak.

Bu şehitlik, 1571'de şehri alırken ödediğimiz bedelin benzerini, dört yüz yıl sonra korurken de ödediğimizin belgesidir. Allah şehitlerimizin mekânlarını cennet eylesin. Ruh-ı revanları şad olsun.

Şeyh Aziz Efendi [7]

Bileni eskisi kadar çok olmayan ve arşiv vesikalarında ismi Şeyh Abdülaziz Zaviyesi olarak geçen ve Aziz Efendi Tekkesi Vakfı adında bir de vakfı olan Aziz Efendi Türbesi veya Tekkesi tek odalı küçük bir mescit ile hemen önündeki açık türbeden oluşuyor.

Tekke, Lefkoşa'nın biraz kenarında köşesinde kalmış, yol üstünde bir yer değil, yeşil hat geçince tam sınırda kalmış. O yüzden bulması biraz güç. Ararken Aziz Efendi Türbesi olarak değil de Belediye Hali olarak sorarsanız, daha çabuk bulursunuz. Çünkü türbe halin içinde. Hali bulduktan sonra gerisi kolay demeyin, esnafa sorun, çıraklara veya müşterilere değil. Çünkü yıllarca çarşıda çalıştığı hâlde türbeyi bilmeyenler çıkabilir.

7. Aziz Efendi için müftü de denmektedir. Ancak alay müftülüğü çok sonraları kurulmuştur.

Bir zamanlar Lefkoşa'nın en çok ziyaret edilen türbelerinden olan tekke, günümüzde unutulmuşluk girdabına düşmüş maalesef. Ziyaretçileri iyice azalmış. Biraz zorlanarak da olsa bulduğumuz Belediye Hali'nin güney doğu köşesindeki türbenin II. Selim dönemi ulemasından Aziz Efendi'ye ait olduğu rivayet ediliyor. Anlatılan en yaygın rivayete göre Aziz Efendi, Kıbrıs'ın fethi için gelen orduda alay şeyhi imiş. Lefkoşa'nın fethi esnasında Venediklilerle yapılan savaşta şehit düşünce arkadaşları şehit edildiği yere defnetmişler, üzerini kaftanı ile örtüp kılıcını bırakmışlar. Bu kılıç İngiliz dönemine kadar türbede imiş. Devrin padişahı II. Selim haberi öğrenince türbe yaptırmış ve yanına küçük bir mescit inşa ettirmiş. Tekke zamanla, derviş odaları, sıbyan mektebi ve kütüphane gibi hücreler ilave edilmesiyle büyümüş.

Bildiğimiz kadarı ile burası 1940'a kadar Kadirî tekkesi olarak hizmet vermiş. 1940'larda Vakıflar İdaresi tarafından zikir ve ayinler yasaklanınca sadece mescit olarak kullanılmasına izin verilmiş ve 1963'e kadar mescit olarak kullanılmış. Uzun yıllar metruk ve harabe olarak kaldıktan sonra yapılan restorasyonla 1996'da tekrar ibadete açılmış. Sadece bu olaya bakarak Osmanlıların fethettikleri yere nasıl yerleştiklerini izleyebiliriz. Bir ölüden bir can diriltmek, bir şehir kurmak her milletin becerebileceği bir şey olmasa gerek. Basit bir mezarı türbeye çevirerek temel atılıyor, âdeta mühür basılıyor. Daha sonra yanına mescit yapılarak çevresi canlı hâle getiriliyor. Okul yaptırarak hayatın içine de katıyor.

Tekke ilave edilerek camide verilen temel din eğitiminin tamamlayıcısı olan ahlak ve adap-erkân eğitimi veriliyor. Ve yanına ilave edilen çarşı da bu sistemi finanse ediyor. Böylece bir mezar üzerine bir şehir, bir medeniyet kurulmuş oluyor. Osmanlıların yerleşim modeli birkaç farkla hep bu şekilde olmuştur.

Hangi Aziz Efendi?

Tekkeye adını veren Aziz Efendi'nin kim olduğu konusu biraz karışık. Hiç şüphesiz, Lefkoşa'nın fethi esnasında şehit düşen alay şeyhi için yapılmış bir mezar var. Bunu arşiv belgelerinden biliyoruz. Ancak burada bir başka Aziz Efendi daha var. Türbeye adını veren Aziz Efendi ile tekkeye adını veren Aziz Efendi'nin aynı kişi olup olmadığı konusunda bir şey söylemek güç. Kanaatimce tekkeye adını veren Aziz Efendi'den sonra şeyhü's-seb'a olan yani Anadolu'daki Ahilik teşkilatının benzeri bir teşkilatın başı olan Aziz Efendi de burada hizmet etti. Devrinde esnaf ve zanaatkârların başı olan Aziz Efendi aynı zamanda mutasavvıf olduğu için orasını bir tekkeye dönüştürmüş olmalı. Tekkenin çarşının hemen yanında hatta içinde olması bu görüşü kuvvetlendiriyor. Bu hâliyle de çarşının tekkesi olmuş oluyor.

Tekke-çarşı ilişkisi

Belediye çarşıyı inşa etmeden önce vakıf ile bir anlaşma yapmış. İleride dükkânlar inşa edildiğinde tekkenin kapılarının çarşıya açılmasına

itiraz edilmeyeceğine dair taahhüt almışlar belediyeden. Tekkenin arazisi zamanında bayağı bir büyükmüş, muhtemelen vakfa gelir getirsin diye bir köşesine önce birkaç dükkân yapılmış. Zamanla bu dükkânlar çoğalmış. Çarşı büyüdükçe tekke küçülmüş, kapalı pazar olunca da mescit ve türbe kalmış sadece. Pazara gelenler atlarını eşeklerini tekkenin önüne bırakıp pazara gittikleri için bayağı bir gürültü olurmuş ve çevreyi rahatsız ettiği gibi kirletirmiş de. Bunun üzerine tekkenin şeyhi ile sıbyan mektebi hocası pazara gelenlerin tekke ve civarını kirletmemesi ve rahatsız etmemesi için bir duvar örülmesini talep etmişler yöneticilerden. Talepleri makul bulunmuş ve duvar örülmüş. Bu duvar ile tekke ve çevresi bugünkü hâlini almış.

Tarih boyunca tekkenin türbedarlığını Aziz Efendi'nin ailesinden gelenler yapmış. 1930'lu yıllarda ise türbedarlığı bir Kadirî şeyhi olan Şeyh Hacı Akif Efendi yapmakta imiş. Şeyh efendinin riyasetinde düzenlenen zikirleri babalarından dinleyen birçok insan bulunuyor. 1940'lı yıllarda diğer tekkelerde olduğu gibi burada da zikirlere izin verilmemiş. Zikir olmamış ama özellikle kadınlar türbeyi ve mescidi ziyaret etmeyi sürdürmüşler.

Vakıflar İdaresi tarafından âdeta yeniden inşa edilen tekke bugün tüm cephe özelliklerini yitirmiş. Tekke'ye Belediye Pazarına açılan kapıdan giriliyor. Küçük bir avlusu var. Bir zamanlar suların aktığı bir çeşmenin de bulunduğu bu avludan tavanı ve tabanı ahşap döşemeli mescide giriliyor. İçeri girince mihrabın doğusunda birkaç basamakla aşağıya inilen bir bölüm daha var. Burası kare planlı bir oda ve Aziz Efendi'nin sandukası burada bulunuyor. Türbenin kuzey duvarında iki mezar daha var ama kim oldukları bilinmiyor. En son gittiğimde sadece bir mezar kalmıştı. Muhtemelen tekkede görev yapan zevattan birine ait.

Belediye Hali yahut Bandabuliya

Tekkenin bitişiğinde olan çarşı, çok eski zamanlardan beri şehrin merkezi ve alışveriş merkezi. Hatta Lusignan ve Venedik dönemlerinde de alışveriş merkezi imiş. Osmanlılar şehri fethettikten sonra katedrali camiye çevirmişler ve çarşının devam etmesine izin vermişler Özellikle cuma günleri namaz için bir araya gelen Lefkoşalılar hem ibadetlerini eder hem de ihtiyaçlarını karşılarlarmış.

Cuma günleri geçici olarak kurulan pazar yeri 1880'de belediye tarafından kalıcı dükkânların olduğu çarşıya dönüştürülmüş ve Bandabuliya inşa edilinceye kadar bu dükkânlar devam etmiş. Dükkânlar yetmeyince 1930'da yıkılıp bugün Belediye Hali olarak bilinen Bandabuliya inşasına başlanmış ve iki senede bitirilerek hizmete açılmış. Çarşı esnafı ağırlıklı olarak Rum'muş. Türkler daha çok manavlık ve kasaplık yaparlarmış. 2010 yılında Bandabuliya restorasyon için kapatılmış ve iki sene süren çalışmaların ardından açılmış. Ancak eski çarşının özellikleri hep kaybolmuş. Yeni hâli İngilizlerin 1960'lardaki kapalı yerel pazarlarına benzetilmekle eleştirilmiş. Bu eleştirilerin ardından kimi yerleri aslına benzetilmeye çalışılmış. Bu hâliyle bile mimarisi görülmeye değer. Ancak çarşı maalesef o kadar canlı değil.

Kurt Baba yahut Üçler Türbesi

Lefkoşa'nın herhangi bir sokağında dolaşırken bir köşede karşınıza bir türbe veya adak yeri çıkarsa hiç şaşırmayın. Unutulanların ve kaybolanların yanı sıra hâlâ ayakta kalabilenlerin yekûnu bile oldukça fazla. Asmaaltı Sokak ile Kurt Baba Sokaklarının kesiştiği köşede Kumarcılar Hanı'nın ön yüzünün karşısındaki sokağın batı tarafında bulunan tek hücreli bir yapı da böyle bir yer.

Bu küçük yapı çok yakın bir zamana kadar "Üçler Türbesi" veya "Kutup Baba" olarak bilinirken daha sonra nasıl olduysa "Kurt Baba" adıyla bilinmeye başlamış. Bu konuda yazanlar, Kutup kelimesinin zamanla halk arasında Kurt'a dönüştüğünü söylüyorlar. Ben bunu zayıf bir ihtimal olarak görüyorum. Anadolu'da da birkaç yerde türbesi olan Horasan erenlerinden Kurt Baba isminin yakıştırıldığını düşünüyorum.

Kurt Baba'nın Üçler'e dönüşmesinin nedeni üçler, yediler ve kırkların sembolik sayılar olması ve tasavvuf kültüründe bir karşılığı olmasıdır. Üçler, âlemlerin manen yöneticisi durumunda oldukları kabul edilen bir kutup ve iki erene verilen isimdir. Dolayısıyla Kutup veya Üçler olma ihtimali bana daha muhtemel geliyor.

Üçler Türbesi denmesinin nedeni türbede üç mezarın bulunması. Bu mezarların da Lefkoşa'daki birçok türbe veya adak yeri gibi fetih esnasında şehit düşen Türk askerlerine ait olduğu sanılıyor. Bir rivayete göre şehit düşen üç asker Kutup Baba veya Kurt Baba adında bir Bektaşî şeyhi ile iki müridi. Sefere ve fethe katılan bu yeniçeri ve iki adamı şehit oldukları yere defnedilmişler ve mezarları da ziyaretgâh olmuş.

Diğer türbelerde olduğu gibi bu türbenin de sokağa bakan penceresinin demir parmaklığına adak amacıyla yeşil çaput parçaları bağlanır ve mum yakılırmış. Çünkü burada yatan Kurt Baba sıradan bir asker değilmiş ve olağanüstü hâllerine şahit olunmuş. Bir tanesini aktarayım.

Türbenin yakınında bir kebapçı varmış. Bu kebapçı isteyen müşterilerine içki de verirmiş. Kurt Baba birkaç kez kebapçının rüyasına girmiş, içki vermemesini söylemiş. Kebapçı rüyadır diyerek pek dikkate almamış, müşterilerine içki servisine devam etmiş. Ertesi sabah dükkânı açtığında tüm tabakların ve bardakların kırıldığını görünce ve bu durum birkaç gün tekrar edince rüyasında gördüğü Kurt Dede'nin mübarek bir zat olduğuna inanmış ve içki servisinden vazgeçmiş.

Osmanlılar döneminde türbe maaşlı türbedarlar tarafından korunurken İngilizler yönetimi devraldıktan sonra, 1911 yılında türbedarların maaşlarını kesmiş. Burası uzun süre bakımsız ve toz toprak içinde

kaldıktan sonra Kıbrıs Evkaf'ı tarafından tamir edilmiş. Son yıllarda gerçekleşen Lefkoşa'daki türbelerin tamir edilmesi projesi kapsamında Kurt Baba Türbesi de yenilenmiş ve bugün rahat bir şekilde ziyaret ediliyor.

Lefkoşa'nın gizli kahramanlarından ve sakinlerinden biri olan Kurt Baba ve müritleri kendileri için Fatihalar okuyacak ziyaretçilerini bekliyorlar. Kapısı kilitli, pencereleri kapalı olsa da pencerenin önünde durup bir Fatiha okumayı ihmal etmeyin.

İttik Dede

Hemen başta söyleyeyim, İttik isminin itmekle ilgisi yok. Yitik kelimesinin Kıbrıs ağzıyla sesletiminden başka bir şey değil. Neden Yitik denildiğini ise şu hikâyeden öğreniyoruz:

Lefkoşa surları elli bir gün süren kuşatmanın ardından aşıldıktan sonra savaş sokak aralarında gün boyu devam eder ve birçok kahraman askerimiz bu çatışmalarda şehit olur. Kim olduğu bilinmeyen şehitlerimizin mezarları daha sonra şehit düştükleri yere defnedilir ve belli olsun diye etrafı çevrilir. Veya şehit düştüğü mahalin bilinip mezarın tam olarak bilinmediği yerlere sanduka konur.

Ölüsü de dirisi de bulunamayan bir asker için de mezar yapılır ve adının başına Yitik ilave edilir. Zamanla adı unutulup lakabı ile anılır.

Bir başka rivayete göre ise savaşın ardından diri veya ölü bulunamayan, gaiplere karışan ve eren olduğuna inanılan bir askerin en son görüldüğü yerde yapılan mezarıdır.

Her ne kadar ismi yitik anlamında olsa da burada metfun zatın kim olduğuna dair farklı görüşler var. Bir rivayete göre, adı İsmail Çavuş. Bir başka rivayete göre ise Kıbrıs'ın fethine daha sonra Selimiye Camii'nin ilk imamı olacak Moralı Ahmet Efendi ile birlikte iştirak eden ve sokak çatışmalarında şehit olan Moralı bir asker.

Bir diğer rivayete göre ise Alaybeyi Mehmet Bey. İsmi biliniyorsa neden yitik denilsin? Dolayısıyla bu isimlerin yakıştırma olma ihtimali yüksek.

İttik Dede Türbesi, Selimiye Camii'nin kuzey doğusunda bulunan II. Mahmut Kütüphanesinin karşısındaki Kütüphane Sokağı'nın sağdaki köşesinde dikkat edilmedikçe görülemeyecek kadar küçük tek hücreli bir bina.

Burası daha sonraki yıllarda ev olarak da kullanılmış. 118 yaşında vefat ettiği söylenen Çalıcı Hasan adında kimsesiz bir adam burada yaşamış. Uzun sakallarıyla görünüşüyle dikkat çeken bu adam ucu süngülü bir asa ile dolaşırmış. Çalıcı Hasan geçimini çevre köylere hocalık yaparak sağlarmış. İmamı olmayan köylerde cenazeyi gasleder, tekfin edip namazını kıldırırmış. Mevlit ve Kuran da okuyan Çalıcı Hasan ve bu hizmetlerinin karşılığında aldığı ayni ve nakdi yardım ile geçinirmiş.

Bir rivayete göre Çalıcı Hasan, Vaka-ı Hayriye'den sonra İstanbul'dan kaçan bir yeniçeri imiş. Çevresi bu adamın kerametlerine şahit olmuş olacak ki aynı zamanda şeyh olduğuna inanmışlar. Biraz cezbeli bir zat olduğu anlaşılan bu efendi Başpiskopos Kiprianos'u atından çekip aşağıya alacak kadar cesurmuş.

Başpiskoposu durduk yerde attan indirmemiş tabi ki. Osmanlılara karşı bir isyana kalkışan piskoposları gizlice dinlemiş, ertesi gün amacını gerçekleştirmek için Lefkoşa'nın Mağusa Kapısı'ndan geçmek üzere olan Başpiskopos Kiprianos'u katırından aşağıya çekerek indirmiş, çizmelerini çıkartmış ve halkı kışkırtacak mektubu bulmuş ve Kıbrıs valisine götürmüş. Böylece bir isyanı başlamadan bitirmiş ve başpiskopos ile birlikte hareket eden Girne, Larnaka ve Baf piskoposlarının da idam edilmesini sağlamış.

Her ne kadar türbe denilse de öyle şaşalı bir yapısı yoktur. Birkaç yıl önce Kıbrıs Evkaf İdaresi tarafından tamir edilen türbe, dikdörtgen planlı ve tek odalı bir yapı. Kütüphane Sokağı'na bakan tarafından içeri giriliyor. Girince hemen sol tarafta mezar var. Mezarın üzerinde de ahşap bir sanduka. Önceden sanduka güney duvarının dibinde imiş. Muhtemelen restorasyon çalışmalarından sonra şimdiki yerine alındı. Kuzeye bakan pencerede ise demir parmaklık var.

Ziyaretçiler bu parmaklık üzerine dilek tutup çaput bağlıyorlarmış. Özellikle hasta olanlar kendi elbiselerinden yırttıkları bir parça kumaşı bağlayarak hastalığından kurtulacağına inanırmış. Gittiğimde pencere kapalı idi. Sanırım artık eskiden olduğu gibi çaput bağlanmıyor.

İsmail Çavuş veya Mehmet Bey'in kim olduğuna bakmaksızın Lefkoşa'nın fethedilmesinde şehit olan tüm askerlerimizi düşünerek fatiha okuduk ve onların aziz hatırası önünde saygı ile eğildik.

Yediler Tekkesi

Lefkoşa sokaklarında dolaştığım bir vakit, ara sokaklarda kaybolduğumu düşünürken gözüme Yediler Tekkesi levhası ilişmişti. Tekke yazısını görür görmez yaklaştım ama kapalı olduğu için içeri girememiştim. Bulunduğu sokağa da adını veren Yediler Tekkesi, maalesef dikkat edilmezse görülmeyecek bir şekilde öylece duruyordu.

1571'de, Lefkoşa'nın fethi sırasında sokak aralarında yapılan savaşlarda şehit olan yedi Türk askerinin, bir rivayete göre ise yedi kardeşin mezarı imiş burası. Çok eskiden burada Venedikli bir zengine veya bir asile ait bir ev varmış. Şehrin merkezinde bir yerde zaten.

Belki de bu evi ele geçirirken şehit düştüler ve şehit düştükleri yere de defnedildiler. Buraya kadar normal. Asıl ilginç olan bu yedi şehit askerin geceleri atlarıyla bölgeyi dolaşıp asayişi temin ettiğine dair olan söylence. Herkese görünmezlermiş, sadece gölgesi hafif olanlara görünürlermiş.

Önceleri bu kadar küçük değilmiş, oldukça geniş sayılabilecek bir arazinin ortasında bir tekke imiş burası. Şimdi geriye kala kala küçük bir ön avlu ve yedi mezarın bulunduğu küçük bir hücre kalmış. Kuzey kapısındaki avlu girişine sıra sıra dükkân yapılıp kiralandığı için tekkenin bütünlüğü iyice bozulmuş, tekkeye benzer bir şey kalmamış ortada. Ancak yakınına gelince fark edilen içinde yedi sandukanın bulunduğu tek odalı bir hücre var.

Tekke 1955'lerde o kadar bakımsızmış ki Lefkoşa Belediyesi bir ara yıkmak istemiş burayı. Ancak dönemin Kıbrıs Müftüsü Dânâ Efendi'nin müdahalesiyle yıkılmaktan son anda kurtulmuş.

25-30 sene öncesine kadar, bazı yaşlı teyzeler özellikle perşembe ve cuma günleri buraya gelip ibadet ederlermiş, tespih çekip zikrederler, adaklarını dağıtırlarmış. Dilekler kabul edildiği zaman mum yakma, yeşil renkli bezler örtme âdeti varmış ama artık unutulmuş. Şimdilerde çok az kişi tarafından biliniyor ve ziyaretçileri de iyice azaldı. Bir de tamircilerin olduğu bir bölgede olduğu için turistlerin gezi yolu üzerinde değil. Ancak benim gibi kaybolanların tesadüfen bulabilecekleri bir yerde kalmış.

Şimdilerde iyice unutulmuş bu yapının küçük ama özellikli bir mimarisi var. Kuzeye bakan avluya çıkan kapı kapatıldığı için girişler tek taraftan güney tarafından verilmiş. Basık kemerli bir kapı girişi var yola bakan. Girer girmez hemen solda bir mihrap var.

Çok sağlam olmayan bir çatının örttüğü doğu duvarının önünde sarı taştan yapılmış yan yana dizili yedi mezar var. Batı duvarında ise yola bakan basık kemerli iki pencere var.

Eskiden türbenin bakımı ile ilgilenen türbedarın kaldığı birkaç oda bulunurmuş çevrede. O odalar da ortadan kalkınca türbedar da ortadan kalkmış. Ben ziyaret ettiğimde türbe ile 'Naciye Aba' diye hitap edilen bir hanım teyzemiz ilgileniyordu. Anahtarı ondaydı ve hem misafirler için kapıyı açardı hem de temizliğini yapardı. Naciye Aba'nın Hakk'ın rahmetine kavuştuğunu öğrendim. (Haziran 2020). Allah hizmetlerinin karşılığını versin duasıyla rahmet dileyelim.

Yediler Tekkesi, Vakıflar İdaresi tarafından elden geçirilmiş, sandukaları yenilenmiş, halısı değişmiş, bahçesi düzenlenmiş, boyanmış ve temizlenmiş hâliyle ziyaretçilerini bekliyor.

Karababa Tekkesi

Lefkoşa'nın sur içi mahallelerinden, Selimiye Camii yakınlarındaki Haydarpaşa'da, Lefkoşalıların deyimiyle Karabuba Mescidi, Tekkesi veya Türbesi var. İki Karababa Sokağı'nın kesiştiği noktada, hayatta kendisinden başka bir arkadaşı kalmamış yalnız bir ihtiyar gibi yüzümüze bakan bu bina bugün mescit ve tekke olarak kullanılmıyor. Çünkü zaviyenin veya tekkenin diğer odaları, yapıları yıkılmış.

Bu tek mekânlı küçük evde sokağa ve mescide adını veren zatın türbesi var: Karababa Türbesi. Hakkında bildiğimiz tek şey Lefkoşa'nın fethi esnasında şehit düşen bir asker olduğu.

Şehit olduğu için elbiseleri ve silahlarıyla gömülen askerin mezarı zamanla önce türbeye, bir türbedarın atanması ile de tekkeye dönüşmüş. Bu askerin Bektaşî dedesi olduğuna dair bir rivayet de var ama Bektaşî tekkesi olduğuna dair bilgi yok. Hizber Hikmetağalar'a göre burası Kadirî ve Rıfaî tekkesidir ve dedesi de son türbedarıdır. Muhtemelen ilk başta sadece türbe iken önce mescit, sonra tekke oldu. Kadirî dervişleri gelince de Kadirî tekkesi oldu. 1930'lara kadar burada Kadirî devranı dönermiş, zikirler çekilirmiş, diğer tarikatlardan de gelenler olurmuş.

Türbe, mescit olarak da kullanılan yaklaşık altmış metrekarelik dikdörtgen bir yapı. Duvarlar kerpiçten ve alçı sıvalı. Çatısı da ahşap ve kiremitten yapılmış. Kapıdan girince karşı duvarda küçük bir mihrap karşılıyor. Girişin sağ tarafında kalan duvarda küçük bir pencere var. Hacet penceresi diyorlar. Bu pencerenin hemen önünde de diğer türbelerde olduğu gibi, Karababa'nın üzeri yeşil örtü ile kaplı ahşap bir sandukası var. Bir zamanlar sandukanın üstünde sancak ve sikke, duvarlarında hatlar ve levhalar asılı imiş, 1970'lerin başına kadar yerinde duran eşyalar, o tantanalı günlerde muhtemelen başlarına bir şey gelmesin diye kaldırıldı. Veya başka bir şey oldu.

Karababa Türbesindeki hacet penceresinin önündeki ahşap parmaklığa bir zamanlar çaput bağlanır, mumlar yakılırmış. Parmaklık kalkınca veya kaldırılınca çaput bağlama da ortadan kaybolmuş. Bir seferinde yakılan mum parmaklığın alev almasına neden olunca bir daha böyle bir şey yaşanmasın diye pencerenin önüne demir parmaklık yapılmış. Pencerenin önündeki islerden mum yakılmaya hâlâ devam edildiği anlaşılıyor. 2000'li yıllara kadar kızlarına hayırlı bir kısmet çıkmasını isteyen anneler, sevdiğine kavuşmak isteyen âşıklar, sınavlara hazırlanan talebeler Karababa'yı ziyaret ederlermiş. Yakın geçmişe kadar adak yeri olarak da bilinirmiş.

Türbenin hemen bitişiğinde türbedar için vakfedilmiş ev bulunuyor. Çocukluğu bu evde geçen Hizber Hikmetağalar evi şöyle tarif ediyor:

Sokak kapısının hemen girişinde minnacık bir avlu vardı. Esas eve bu avludan sonra girilirdi. Bakımlı bir asma, talvarlı bir yasemin ve az da olsa mevsimine göre rengarenk çiçekler bu avlunun devamlı süsleri idi. Bu evde oturan büyüklerim, özellikle dedem ve anneannem yasemin talvarının altındaki bir taşı gösterir ve orada da bir kabrin olduğunu söylerdi. Bu kabrin Karababa'nın hadimi Abdullah Dede'ye ait olduğu rivayeti vardır.

Türbenin bir zamanlar su kuyusu ile içi su dolu bir havuzun olduğu bir avlusu ve Karababa Bahçesi adı verilen yemyeşil bir bahçesi varmış. Hatta çevresi de yeşilmiş, ağaçlıkmış. 1947'de son türbedarı da ölünce tekke öksüz kalmış ve kala kala bir bina kalmış.

Keşke hep öyle yeşil kalsaymış tekke. Ne güzel olurdu bir zamanlar mahalle sakinlerinin sıcak yaz günlerinde ikindi vakti toplanıp bir şeyler yiyip içtikleri bahçesinde Vimto gazozu içerek serinlemek, ağaçlar arasında kerpiç duvarlı alçı sıvalı kırmızı kiremitli, bembeyaz bir yapının önünde oturup bu dünyadan kısa süreli de olsa harikalar diyarına kaçabilmek!

Arap Ahmet Camii Türbeleri

Sakinleri Latinlerden beri hep yöneticiler ve varlıklı insanlar olan Arap Ahmet Mahallesi, Lefkoşa'nın en güzel mahallelerinden biridir. Mahalleye de adını veren Arap Ahmet Paşa Camii'nin önemli bir özelliği Lefkoşa'da Anadolu camilerinin geleneksel planına sahip yegâne örneği olması. Eğer mevsiminde gitmişseniz sizi kapının girişinde, saçaklardan sarkan Kıbrıs'ta bir başka şekilde açan bir cemile karşılar. İçeri adımınızı atar atmaz sağ tarafınızda aşina olduğumuz içinde güzel bir şadırvanın bulunduğu ve girdiğimizde huzur bulduğumuz bir avluyla karşılaşırız. Soldan devam edince sıcak Kıbrıs günlerinde ilaç gibi gelen doğal klimalı havasıyla çok da büyük olmayan caminin içinde buluruz kendimizi.

Cami ve mahalle adını 1580'de adaya beylerbeyi olarak atanan Arap Ahmet Paşa'dan alıyor. Paşa, Lefkoşa'nın fethi esnasında harap olan katedralin kalıntıları üzerine bir cami inşa etmek ister. İster ama parası yetmemektedir cami inşa etmeye. Ne yapacağını da bilememektedir.

Rüyalarına girer cami yaptıramama korkusu. Rüyasında mihrabın bulunduğu yerin altını kazması söylenir kendisine. Bulacağı bir küp altınla da cami yapabilecektir. Rüyayı birkaç kez üst üste görünce rüyasında gördüğü gibi kalıntıları gezer ve rüyasında kendisine gösterilen yeri kazdırır. Rüyasında gördüğü gibi bir küp altın bulunur. Böylece cami inşaatı başlar. Paşa, bulduğu bu altınlarla sadece cami yaptırmaz, şehre su da getirtir, çeşmeler yaptırır, fakirlere yardım eder. Müslümanlar kısa sürede caminin etrafını Lefkoşa'da Osmanlı sivil mimarisinin en güzel evleriyle süslerler. Sadece bu evleri görmek için bile Arap Ahmet Mahallesinin sokakları gezilir.

1764 yılında caminin avlusunda bir medrese inşa edilmiş. Ancak Arap Ahmet ve Hamidiye Medresesi olarak bilinen bu medreseden bir iz kalmamış. Sorduğum kimseler de pek bilmiyor. 1845'te cami yıkılıp yerine bugünkü cami yapılırken yıkılmış olabileceği gibi Adada İngiliz dönemi başladıktan sonra mektep ve medreseleri kapatma politikası güden yöneticiler tarafından da kapatılmış olabilir.

Caminin önemli bir özelliği de Kıbrıs'ta bulunan altı sakal-ı şeriften birinin burada bulunması. Kıbrıs'ta bir zamanlar altı yerde sakal-ı şerif varmış. Hala Sultan Türbesi, Baf Büyük Camii, Bayraktar ve Ömeriye Camiileri ki bu dördü Rum tarafındadır. II. Mahmut Kütüphanesi ve Arap Ahmet Camii. 1950'lere kadar bir kutu içinde muhafaza edilen sakal-ı şerif bugün yerinde değil. Din İşleri Başkanlığı mübarek gecelerde muhtelif camilerde sakal-ı şerifi sergiliyor.

Bu sakal-ı şerif bu altısından hangisidir, bilinmiyor. Bugün bu altı sakal-ı şerifin nerede olduğu da tam olarak bilinmiyor. İnşallah kaybolmamıştır diyelim.

Mehmet Kâmil Paşa

Caminin bahçesinde doğusunda ve batısında hazire var. Ne yazık ki, kendibi bir asker veya bir forsa tarafından 1598'de öldürülen Arap Ahmet Paşa'nın mezarı burada değil. Yine kendisinin yaptırdığı Mevlevihane'deki hazirede. Hazirede metfun en meşhur kişi Kıbrıslı sadrazam olan Mehmet Kâmil Paşa. Bunun dışında muhassıldan hoca efendilere kadar birçok görevliye ait mezarlar var. Sanırım Vakıflar İdaresi bu mezarların envanterini çıkarmış. 1833 yılında Lefkoşa'da dünyaya gelen Kâmil Paşa 1912 yılında Lefkoşa'da vefat etti. Dört defa sadrazam olan Kâmil Paşa Balkan savaşlarından sonra istifa ederek memleketi Lefkoşa'ya geldikten kısa bir müddet sonra hayata veda etti. Cenazesine dönemin başpiskoposunun da katıldığı Kâmil Paşa'nın mezarı, 1928'de adanın İngiliz valisi tarafından yaptırılmış. Mezarı üzerinde İngilizce *Highness Kamil Pacha* yazılmasının sebebi bu.

Kâmil Paşa'nın mezarı şadırvan ile cami arasında sağ tarafta, bahçeye en yakın bölümde bulunuyor. Kâmil Paşa'dan başka Antepli İshak Paşa ile yedi adet mezar daha var. Tarikat-ı Halvetiyyeden Esad Efendi, Hafız Hasan Adil Efendi mezarlardan birkaçı. Caminin haziresinde yatanların kitabelerine bakıldığında çoğunun bürokrat veya yakını olduğu ve görev icabı bulundukları Lefkoşa'da vefat ettikleri görülür. Allah hepsine gani gani rahmet eylesin. Âmin.

Yeni Camii Türbeleri

Yeni Camii Mahallesi, bir zamanlar camisi, şadırvanı, okulu, konakları, bahçeleri, mezarlığı ile Lefkoşa'nın en saf ve Türk mahallelerinden biri imiş. Bu mahalle belki eski hâliyle yok ama mahalleye adını veren Yeni Cami sapasağlam duruyor. Yıkılmamak için birbirine yaslanmış evler ve daracık sokaklarıyla hayatta kalmaya çalışan mahallenin camisi ve bahçesi Suriçi'nde âdeta bir vaha gibi.

Yeni Camii, Lefkoşa'nın fethinin ardından, 14. yüzyılda yapılmış bir kilisenin yanına bir minare dikilerek camiye çevrilmiş. Bahçesinde kiliseden mi yoksa bir başka yapıdan mı kaldığı pek anlaşılmayan bir kalıntı var.
Fetihten iki yüzyıl sonra kalıntıların biraz ötesinde yeniden inşa edildiği için adına Yeni Camii demişler.

Kalıntıların nedeni, Menteş İsmail Ağa'nın gördüğü rüya üzerine altın bulma ümidiyle eski camiyi yıkması. Gerçi altını bulamamış ve korkusundan caminin hemen yenisini inşa ettirmiş, ama idam edilmekten de kurtulamamış. Osmanlı nasıl bir sistem kurmuşsa babasını idam ediyor, çocuklarını ve torunlarını yönetici olarak görevlendiriyor. İdam ettiği Menteş İsmail Ağa'nın çocuklarını ve torunlarını daha sonraki yıllarda üst düzey görevlere getirildiğini görüyoruz.

Eski minare caminin bahçesinde Menteş İsmai Ağa'nın yıktırdığı kilise-caminin kalıntılarının yanında duruyor.

Yıkılacağı zamanı üzüntü ile bekleyen minarenin tehlikeli olmasın diye yarısını uçurunca yanındaki harabelere benzemeye başlamış. Camiin bitişiğindeki minare ise çok yeni, 1979'da yapılmış. Yapılırken temelinden kemikler çıkması burasının önceleri mezarlık olduğunu gösteriyor.

Cami; avlusu, şadırvanı, giriş kapısı, kubbeli türbeleri ve avlusundaki mezarlar ve kubbesiz çatılı ve sarı taştan yapılmış olmasıyla Kıbrıs camilerinin tüm tipik özelliklerini taşıyor. Bir farkı var: Mihrabının iki kemer arasında hafif eğik olması. Yeni yapılan bir cami olmasına rağmen kıblesinin eğri olmasının nedeni ne olabilir diye düşünmedim değil. İlk aklıma gelen, yanlış hesap edilmesi. Veya kiliseden bozularak dönüştürüldüğü dönemden kalması.

Yeni Camii'nin haziresinde, İsmail Ağa'nın oğlu Hasan Ağa ve Menteşzâde Hüseyin Ağa'ya ait mezarlar ile cami avlusunda burayı öldükten sonra gömülmeyi vasiyet edecek kadar çok seven Evkaf Mutasarrıfı Musa İrfan Bey'in mezarı bulunuyor.

Yolun karşı yanında, okulun bahçesinde kalan türbede ise kendisi de Menteşîzâde olan Kıbrıs Müftüsü Hilmi Efendi ve eski cami temelinde Venediklilerden kalan hazineler var diye yıktırdığı için padişah iradesi ile idam edilen Menteş İsmail Ağa'ya ait mezarlar bulunuyor. Üstü açık olanı Hilmi Efedi'ye ait. Zamanında bu mezarlıkta her biri sanat eseri olan şahideli mezarlar varmış ama zamanla ortadan kaybolmuş.

Müftü Hilmi Efendi

Camiin doğusunda, yolun karşısındaki okulun bahçesinde iki mezar daha var. Üstü kapalı olan Menteş İsmail Ağa'ya, üstü açık olanı ise Kıbrıs'ın en renkli simalarından biri olan Hilmi Efendi'ye ait.

Kıbrıs'ta küçük de olsa bir divan sahibi olan tek şair Hilmi Efendi 1782 yılında Lefkoşa'da doğdu. Devrin köklü ailelerinden Menteşîzâdelerden olan Hilmi Efendi, tahsil hayatını Lefkoşa medreselerinde tamamladı ve müderris oldu.

Sultan II. Mahmud'un 1828 yılında Lefkoşa'da kendi adına bir kütüphane yaptırıp buraya kitap bağışında bulunması üzerine, Kıbrıslılar adına şükranlarını arz etmek ve kütüphanenin inşasına tarih düşürmek için bir kaside yazdı ve bu kasideyi çok beğenen Sultan Mahmud onu İstanbul'a davet etti.

İstanbul'da yeni kurulan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye ordusunun resmigeçidi sırasında irticalen söylediği methiyenin Sultan Mahmud tarafından beğenilmesi üzerine sultanuşşuara ünvanı ile taltif edildi.

İstanbul'da sıkılıp Sultan Mahmud'dan izin almadan gizlice bir gemiyle Kıbrıs'a dönmesine rağmen adanın müftülüğüne atanarak âdeta ödüllendirildi. Bu arada padişahın şaire karşı hoşgörüsüne dikkatinizi çekerim. Atandığı 1828'den 1847 yılında vefat edene kadar, Kıbrıs Esnaf Teşkilatında şeyh-i seb'alık yaptı.

Duâ-yı devlet için gerçi ref-i destimiz vardır
Duhûl-i ravza-yı ihsâne pâyimiz yokdur

Diyecek kadar dünya işlerine, makam mevkiye değer vermeyen bu şair müftünün mezarı 1925 yılına kadar üzeri sanduka ile örtülü imiş ve halkın ziyaretine açıkmış. Daha sonra Evkaf İdaresinin gayretleriyle düzeltilmiş ve bugünkü hâlini almış.

Sur İçinin Bekçileri

Lefkoşa'nın özelliklerinden biri de her sokağında bir şehit mezarının bulunmasıdır. Özellikle Lefkoşa'nın fethi esnasında surlar aşılıp şehre girildikten sonra sokaklarda çatışmalar bir iki gün devam etmiş ve bu esnada birçok yeniçeri şehit düşmüştü. İnancımız gereği askerlerimiz şehit düştükleri yere defnedildi. İlk defnedildikleri zamanlarda sadece bir mezar iken kimi türbe olmuş kiminin izleri zamanla silinmiş, mezarları kaybolmuş.

Lefkoşa'yı, buraları iyi bilen bir büyüğüm ile gezerken beni, Büyükhan'ın Selimiye tarafına bakan sokaktaki bir dükkâna götürmüştü. İçeri girdik, selam verdik ve ardından kendisine sebeb-i ziyaretimizi söyleyince ayakkabıcı bize içerideki şehit mezarının yerini gösterdi. Dükkân içinde merdiven altına gelen kısımda üzeri ahşap sandık ile kaplanmış bir türbe. Ta ki dükkân sahibi kapağı kaldırıp burada diyene kadar orada olduğunu anlayamayacağımız ve kimsenin de ziyaret etme imkânı olmayan bir yerde.

Böyle birkaç yer daha varmış, hatta Evkaf binasının karşısındaki dükkânların birinde olanını da göstermişti. Bir de Kaçkaç Dede Türbesi gibi, dükkân, han ve çarşı yapmak için yıkılanlar ile kaybolan ve unutulan şehit mezarları var. Zengin bir arşivi olan Nazım Bozatlı Bey'den öğrendiğim kadarı ile bir zamanlar olup şimdi bulunmayan şehit mezarları şöyle:

Sarayönü Camii avlusundaki şehitler, Selimiye Camii çevresindeki ortadan kaldırılanlar, Aydınlı İzzet Efendi'nin İzzet Efendi Sokağı'nda bir evin dış duvarında olan mezarı, Emir Hamamı ve Abdi Çavuş'taki hamamın sıcak halveti altında olan Ahmet Paşa kabri, Vakıflar'ın karşısındaki dükkânların altında Gaçgaç Dede veya Kaçkaç Dede, Bedesten'in otopark tarafında Uray Sokak'taki Edhem Dede Türbesi, Evkaf'ın ön tarafında günümüzde otopark olan alandaki kabirler, Büyük Hamam karşısındaki binanın kapladığı alandaki mezarlar, Lokmacı Barikatı çevresindeki birkaç dükkanın tabanının altındaki kabirler, Tanzimat Sokağı'nda bir evin duvarı içindeki şehit mezarı, Arabahmet Camisi haziresinde, bugün birçoğu ortadan kaldırılmış olan isimsiz mezarlar, Büyük Han avlusunda eskiden üç tane olan ve bugün tek kalmış olan kabir, Evkaf Dairesi'nin karşısındaki kuyumcu dükkânın girişinde, Sarayönü'ndeki eski hükümet konağı çevresindeki mezarlıkta, Ankara sokağında bir evin avlusunda, Mithat Paşa Sokağı'ndaki garipler mezarlığında, Asmaaltı'ndaki Elmaslı hamamının girişinde, Zeytinli/Flatro Tabyası doğusunda Barbaros Sokağı'ndaki Tabur İmamı Türbe ve Dergâhı'nda şehit mezarları varmış.

Bunlar çeşitli nedenlerle bugün yerlerinde bulunmayan şehidalar ve türbeler. Ankara Sokak'ta avukat yazıhaneleri arasındaki 'adsız şehit' mezarı ve İplikçi Camii'nin avlusundaki mezarlar gibi Vakıfların gayretiyle yok olmaktan son anda kurtarılanlar da var. Bir de Zahra Sokağa çıkan aralardan birinde bir evin duvarının dibinde şehit mezarı olduğu dışında bir bilgi bulunmayan ve kaybolmamak için direnen şehidalar var.

Bununla birlikte hakkında fazla bilgi bulunmayan ama türbeleri günümüze kadar ulaşan şehidalar da var. Bunlardan biri Büyükhan'daki kitabesi olmayan mezar.

Kıbrıs'ın fethine katılan ve daha sonra uygulamaları yüzünden idam edilen ve Büyükhan'ı inşa ettiren Muzaffer Paşa'ya ait olduğu sanılan bu mezar Büyükhan'ın avlusunda, âdeta yaptırdığı hana gidip gelenleri seyrediyor yıllardır.

Şehidalardan bilinenleri ve bugüne kadar kalmayı başaranları sırasıyla anlatayım.

Akkavuk Mescidi Türbesi

İsmiyle anılan mahallede bulunan Akkavuk Mescidi, Toros Sokağın Akkavuk Mescidi Sokak ile kesiştiği köşede kesme taştan yapılmış, kubbesiz, minaresiz, dikdörtgen planlı, kiremit çatılı güzel bir mahalle mescidi. 1904 yılında eski mescit yıkılarak yenilenen bu mescidin vakfı da varmış zamanında. Mescidin banisi olduğuna inanılan Ebu Kavuk Mehmed Paşa'nın ismini camiye verdiği söyleniyor.

Biraz kitapları tarayınca Ebu Kavuk Yeğen Mehmet Paşa dışında bu lakapla anılan paşa bulamadım. Başka biri olmalı. Paşa olduğu hâlde hakkında bir şey bilinmemesi pek mümkün olmadığından paşalığı muhtemelen yakıştırma ve üst düzey bir görevli değil.

Ebu Kavuk dendiğine göre kavuğuyla ilgili bir husus var demektir. Kavuk deyince bizde akla ya ulema ya da vezirler gibi üst düzey yöneticiler gelir. İsmini veren hazret ya kocaman kavuk taşıyordu ya da başından kavuk ile ilgili bir olay geçmiş olmalı.

Bu küçük ve sevimli mescidin avlusunda, Toros Sokak tarafındaki girişinin önünde isimsiz bir mezar var. Böyle camilerin girişinde bulunan mezarlar, genellikle cami yaptıranların veya bir şekilde hizmet edenlere ait oluyor. Muhtemelen bu mezar da öyle olmalı. Mezarın bir şehide ait olma ihtimalini de unutmamamız lazım. Her zamanki gibi doğrusunu Allah bilir diyelim ve yolumuzu bu mescide düşürmeye çalışalım.

Abdi Çavuş Şehidası

Kaybolan mezarların bir kısmı üzerine yapılan evlerde oturanlar veya oradan geçen bir derviş tarafından tespit edilerek yeniden düzenlenip âdeta özür dilenircesine bir mezardan daha fazlasına, adak yerine dönüştürülmüş. Abdiçavuş Mahallesinde olanın da böyle bir hikâyesi var.

Kumarcılar Han'ın arkasında kalan bölgede bulunan Abdiçavuş Mahallesi 1831 tarihinde yapılan sayıma göre gayrımüslimlerin yaşamadığı, sadece Türklerin yaşadığı bir mahalle. Zamanında mahallede vakfedilen birçok eser varmış. Hem Osmanlı hem İngiliz döneminde, hatta 1960lar, 70lerde bile özellikle ömrünün son demlerinde hacdan gelen dindar Türkler tarafından, evler, dükkanlar ve bahçeler vakfedilmiş. Bugün nispeten bakımsız evleri, çok temiz ve düzgün olmayan sokaklarıyla Lefkoşa'nın

geleneksel yönünü göstermesi bakımından da oldukça önemli. Bulunduğu mahalleye adını veren Abdi Çavuş'un şehidası Alaybeyi Sokak'ta, bir evin sokağa bakan duvarının dibinde bulunuyor. Lefkoşa'nın birçok sokağında benzerlerini gördüğümüz bu mezarın, şehrin fethi esnasında şehit düşen Abdi Çavuş adında bir askere ait olduğu sanılıyor. Bu şehidin mezarı zamanla adak yerine dönüşmüş. Adak yeri olunca da bir mumluk konuluyor üzerine ve çevre sakinlerinin zor zamanlarında sığınacakları bir liman oluyor. Derdi olan mezarın başına gelip dua ediyor. Duası kabul olunursa bir kez daha gelip mum yakıp çaput bağlıyor.

Bu mezarların yerinin bulunması ile ilgili anlatılan hikâye daha önce başka adak yerlerinin bulunmasına benziyor. Mezarların olduğu yer, bir evin yatak odası imiş. Evde kalan kadıncağız geceleri at kişnemelerinden, nal seslerinden ve su şıkırtısından uyuyamazmış. Kadın, hâliyle odada yatamamış ve odayı ambar olarak kullanmaya başlamış.

Komşulardan biri rüyasında Abdi Çavuş'u görmüş. Çavuş, mezarının pis olduğunu ve temizlenmesi gerektiğini söylemiş rüyasında göründüğü adama. Ev sahibi de ambarı temizleyip mezarı ortaya çıkarmış.

Eskiden adak yeri olan bu mezar, bugünlerde eskisi kadar popüler değil. Ne yazık ki Abdi Çavuş Mahallesi de Lefkoşa'nın gezmek için çok tercih edilen bir mahallesi değil. Ama siz yine de yolunuzu düşürün, üzülseniz de pişman olmazsınız.

İzzet Efendi Sokağı Adak Yeri

Kim olduğu bilinmeyen bir başka şehida da İzzet Sokak'taki 7 nolu evin sokağa bakan duvarının dibinde yer alıyor. Lefkoşa'da sokak arasında bulunan diğer türbeler gibi burada da şehit olmuş bir asker yattığına inanılıyor.

Şehidanın ismi konusunda iki farklı rivayet ver. Evin şimdiki sakinlerinin anlattığına göre dedeleri evi yıkıp yeniden yapacağı esnada rüyasında kendisine görünmüş ve adının Ahmet Selim olduğunu ve mezarını ortaya çıkarmasını söylemiş. Bunun üzerine ev sahibi türbeyi ortaya çıkarmış. Sokak sakinlerinden biri de ak sakallı bir şehidanın kendisine göründüğünü ve adının Aydınlı Nedim olduğunu söylemiş. Kim bilir, belki de iki şehit var o bölgede.

Bu türbenin bulunması ile anlatılanlar diğer türbelere benziyor. Şehidanın uyarılarına rağmen mekânı temiz tutmayan kadının yanması, rüyada

görünerek mezarının yapılmasını istemesi ile evde yaşayanların nalın sesleri duymaları, geceleri testi ile su bırakılması diğer şehidalarda da gördüğümüz özellikler.

Eskiden demir parmaklıklar varmış türbenin üstünde. Şimdi bu parmaklıklar yok. Vakıflar İdaresinin himmetiyle yenilenen şehida âdeta bu sokak benden sorulur der gibi bölgeyi bekliyor.

Zehra Dadı Türbesi ve Adak Yeri

Girnekapı'dan girip Cumhurbaşkanlığı Sarayı önünden Arapahmet Mahallesine giderken bir tarafı her biri diğerinden daha güzel evlerin dizildiği, diğer tarafında şimdi ara bölge olarak boş bırakılan sahanın olduğu gün batımında gezmeye ve bakmaya doyamadığım bir sokak var: Zahra Sokak. Sokağın başında, Çetinkaya Spor Kulubü'nün bahçesinde bir türbe var. Eskiden Zahra Burcunun kuzeyindeki hisarın köşesinde bir oda içindeymiş. 1952 yılında türbenin olduğu yere Çetinkaya Spor Kulübü yapılınca şimdiki yerine taşınmış.

Abu Zahra, Mulla Zehra, Zahra Kadın, Zehra Türbesi, Zehra Dadı Türbesi gibi isimlerle anılan bu türbenin kime ait olduğuna dair muhtelif rivayetler var.

Kimine göre adı bir kadın, kimine göre ise erkek. Kimine göre Mahmut Paşa'nın eşi, kimilerine göre ise kucağında çocuğu ile gömülü bir kadın. Bir oda içinde olduğu devirde türbede Elmaz Efendi adında gözleri görmeyen bir adam kalırmış. Muhtemelen kimsesi olmadığı için hem türbeye göz kulak olması hem de sokakta kalmaması için mahalleli tarafından odaya yerleştirilmiş olmalı. Mahallenin verdiği yemekle geçinen bu adam namazını burada kılar ve türbedarlık yaparmış. Kıbrıs folkloru için çok önemli bir isim olan Mustafa Gökçeoğlu'nun yetmiş yaşındaki bir adamdan derlediği bilgiye göre buranın şöyle bir menkıbesi var:

Ömeriye Camii yakınlarında oturan ve her sabah birlikte namaza giden iki arkadaş varmış. Bir sabah diğeri mi gecikmiş, öbürü mü erken kalkmış, biri tek başına camiye gitmiş. Camiden içeri girdiğinde daha önce görmediği kadar bir kalabalıkla karşılaşmış. İçeridekilerin hiçbirini tanımıyormuş. O da usulca bir köşeye çekilip namaza durmuş. Cemaatten biri fark etmiş ve içimizde bir yabancı var, diye ünlemiş. İmam yerinden kalkmış. Bu arkadaşımızın yanına gelip kim olduğunu sormuş. O da söylemiş kim olduğunu. İmam sıkıca tembih etmiş gördüklerini kimseye söyleme diye. Olağanüstü bir şekilde hep birlikte

Mekke'ye gidip namaz kılıp dönmüşler. Caminin imamı Zahra cemaatin kırklar adı verilen erenler olduğunu söylemiş bizimkine. Beklemesini, az sonra her zamanki cemaatin geleceğini ve sabah namazını tekrar kılacaklarını da eklemiş. Fakat gördüklerinin ve yaşadıklarının şokunu üzerinden atamayan bizimki evine gitmiş. Derken arkadaşı gün içinde gelip sabah namazına neden gelmediğini sormuş. Cevap vermek istememiş ama arkadaşı o kadar ısrar etmiş ki dayanamayıp tam anlatacakken İmam Zahra içeri girmiş ve bizimkine bir tokat atıp gözden kaybolmuş. Tokatın etkisiyle yüz felci olmuş ve bir daha ağzından bir kelime olsun çıkmamış.

Menkıbe bu. Burada yatan da kırklara imamlık yapan cami imamı Zahra Efendi oluyor bu durumda. Doğrusunu Allah bilir. Evinde huzuru kaçanlar veya sağlık problemi yaşayanlar ziyaret edermiş daha çok bu türbeyi. Burada adakta bulunulduğu takdirde sorunların çözüleceğine inanılırmış. Bunun için de ziyaret esnasında elbiselerinden kesilen bir parça kumaş mezarın demirlerine bağlanır, mum yakılır ve adakta bulunurmuş. Adak yerine geldiği takdirde türbe yeniden ziyaret edilir ve mum yakılırmış.

Mahmut Paşa Adak Yeri

Mahmut Paşa adak yeri, Polis Sokağının Mahmut Paşa Sokağı ile birleştiği köşede bulunuyor. Daha kolay bulmanız için şöyle tarif edeyim; mahkemeler binasının arka tarafında, güney batı köşesindeki duvarın dibinde. Bir mezarın bir duvarın dibinde ne işi var diye düşünürken çok eskiden burada bir mezarlık olduğunu öğrendim. 1896 yılında mahkeme binaları yapılacağı zaman mezarlar Girne Kapı dışındaki mezarlığa taşınmış, sadece Polis Sokağı'nın avlusundaki üç mezar bırakılmış. Muhtemelen adak adanan mezarlar olması taşınmamasında etkili oldu. Halkın tepkisinden çekinilip burada bırakılmış olmalı. Veya halk inanışından ve töresinden vazgeçmedi ve mum yakıp çaput bağlayıp adak adamaya devam etti.

Mezar ilk başlarda yol ortasında imiş. Bakmışlar böyle olmayacak, 1930'larda şimdiki yerine aktarmışlar. Bir rivayete göre de binalar yapılırken aktarılmış. Eğer duvarlar mahkeme binaları yapılırken örüldüyse büyük ihtimalle 1896 yılında mezar olarak bırakılmış olmalı. 2017 baharında ortada duvarın köşesinde mum yakılması için açılmış ve mumlardan dolayı da kararmış bir nişten başka bir şey yoktu. Aynı sene içinde bir türbe yapılarak yeri daha belirgin hâle gelmiş oldu.

Peki burada kim veya kimlerin mezarı var? Yaygın kanaat Lefkoşa'nın fethi esnasında şehit düşen bir askere veya bir ermişe ait olduğu. Zehra Burcundaki Zehra Sultan'ın eşi olduğuna dair rivayetler de var. Ancak Lefkoşa'da bir lokantada tesadüfen karşılaştığım tecrübeli bir hanım Mahmut Paşa'nın torunu olduğunu ve Paşa'nın Mağusa kuşatmasında

bulunduğunu ve mezarının Mağusa civarında bir köyde olduğunu, orada yatanların ise Lefkoşa'nın fethi esnasında şehit düşen askerler olduğunu muhtardan ve büyüklerinden işittiğini söyledi. Her zamanki gibi doğrusunu Allah bilir, diyelim ve geçelim.

Burada kim yatıyor bilinmiyor ama hakkında söylenenler günümüze kadar aktarılmış. Rivayete göre gölgesi hafif olanlara geceleri görünürmüş. Gölgesi hafif olmak, kendisine kolayca soru sorulabilen, yanına yanaşılabilen, kaprissiz, ağır, asabi olmayan sıcak ve cana yakın kişileri tarif için kullanılan bir deyim. Anlatılanlara göre Mahmut Paşa yaşlı ve esmer tenli imiş. Göbeğine kadar uzamış bir sakalı varmış. Muhtemelen kısa boylu ve şişman olmalı. İstediklerine yardım edermiş, istemediklerine ise uğursuzluk getirirmiş. İnanışa göre değerli eşyalarını ve mücevherlerini kaybedenler Mahmut Paşa'ya adak adadıkları takdirde kaybettiklerini bulurlarmış. Her zaman adak adanmakla birlikte perşembeyi cuma bağlayan gece adanması gelenek imiş. Özellikle perşembe geceleri burası yakılan mumlardan bir renk cümbüşü olur ve mahalleye ayrı bir renk katarmış. Mahmut Paşa'nın mezarındaki mumlukta hâlâ mum yakılıyor ve hemen yanındaki elektrik direği de yeşil bez veya çaput bağlamak isteyenler için hacet penceresi vazifesi görüyor.

Surdışı'nın Bekçileri

Kıbrıs'ta birçok şehidanın, yani türbenin evlerin ya kenarında ya bahçesinde veya duvarlarında yer aldığını daha önce söylemiştim.

Bunların bir kısmını ev sahibini rahatsız etmeden ziyaret etmek mümkün iken bir kısmını ancak ev sahibinin izniyle ziyaret etmek mümkün olabiliyor. Saatlice gidilip usulünce izin istenirse ev sahipleri bu türbelerin ziyaret edilmesine izin veriyor.

Hatta kapıları daima açık tutanlar bile var.

Gaggoz Dede

Gönyeli'de bir evin avlusunda olduğunu bildiğim Gaggoz Dede'yi nasıl ziyaret edeceğim diye düşünürken Allah karşıma, ev sahibinin arkadaşı olan Nazif Bozatlı'yı çıkardı ve onun aracılığı ile Gaggoz Dede'nin türbesini ziyaret etme imkânı buldum.[8]

Gaggoz Dede burada yatan şehidin adı değil, mezarı bulan yaşlı bir adamın adı. Gözleri mavi olduğu için Gökgöz derlermiş ve zamanla Kıbrıs ağzıyla Gaggoz olmuş derler. Gaggoz Dede'nin bulduğu mezar zamanla onun ismiyle anılır olmuş ve sanki orada yatan şehidin adı Gaggoz imiş gibi bilinmeye başlanmış. Doğrusunu söylemek gerekirse ben de ilk duyduğumda öyle sanmıştım.

Mezarın bulunmasıyla ilgili anlatılan birkaç rivayet var. Yaygın olan rivayete göre Gönyeli'de bir evin küçük bir odasında Gaggoz adında yaşlı bir dede yaşamaktadır. Evinin banyosu olmadığından veya yıkılmasından sonra yaşadığı bu küçük odanın bir köşesinde yıkanmaya başlayınca bir rüya görmüş. Rüyasında gördüğü elinde gürz olan ak sakallı bir kişi kendisini rahatsız etmemesini söylemiş. Ne zaman yıkansa ertesi gece rüyasına girermiş bu ak sakallı dede. Gaggoz Dede bu rüyalara pek itibar etmeyip banyo olarak kullanmaya devam edince rüyasına girmiş ak sakallı yeniden ve Dede'yi tehdit ederek kendisini rahatsız etmemesini söylemiş, odanın ortasını ikiye bölüp mezarını yaptırmasını istemiş.

8- Türbenin içinde yer aldığı evin sahibi Çetin Bey'in ve değerli eşinin güleryüzlü evsahipliğini burada zikretmeliyim.

Ertesi sabah odayı kontrol eden Gaggoz Dede odanın yedinci merteğinin altında bir çizgi görünce odayı o çizgiden ikiye bölmüş ve rüyasında gördüğü ak sakallı ermiş için türbe yaptırmış. Türbeden sonra Gönyeli halkının adak ve ziyaret yeri olması uzun sürmemiş doğal olarak.

Bir başka rivayete göre bu oda bir samanlık imiş ve Gaggoz Dede gölge ve serin olduğu için öğleden sonraları gelir burada uyurmuş. Uyku esnasında rüyasına giren ak sakallı bir dede yerinde yatmaması için uyarmış Gaggoz Dede'yi. Gerisi yukarıda anlatıldığı gibi. Diğer yatırlarda görülen mezarda yatan ermişin zaman zaman mezarından kalkmasına benzer bir şey burada da görülür. Evin sahibi Vedat Karaokçu'dan nakledildiğine göre bazı günler öğle saatlerinde yatırın odasının kapısı kendi kendine açılıp kapanırmış. Evdekiler misafir mi var diye bakarlar ama kimseyi göremezlermiş. Kısa bir süre sonra da ezan okunmaya başlayınca bunu ermişin namaz kılmak için dışarı çıkması şeklinde yorumlamışlar.

Gaggoz Dede'nin yerinin bulunması ile bir diğer rivayete göre mezarı Doğancılar'da (Lefke) yaşayan bir kadın bulmuş. Kadının rüyasına bir gece ak sakallı bir dede girmiş ve mezarının yerini tarif ederek oraya gidip mum yaktığı takdirde dileğinin gerçekleşeceğini söylemiş.

Kadın ertesi gün Gönyeli'ye gelmiş, rüyasında tarif edilen yeri bulmuş ve mum yakıp dilekte bulunmuş. Dileği gerçekleşmiş mi bilmiyoruz. Bildiğimiz şey insanların buraya gelip mum yakıp dilekte bulunması.

Gaggoz Dede ile ilgili bir diğer rivayet, burada yaşayan bir ailenin başından geçiyor. Bir Rum'la evlenip onu Müslüman eden bir Kıbrıslı kiralamış evi. Taşındıkları bu evde ermiş kadını rahatsız etmeye başlamış. Çünkü kadın aslında Müslüman olmamış ve içinde kimsenin görmeyeceği şekilde haç taşırmış. Ermiş rüyasında göründüğü kadına o evde oturmamasını, çünkü Müslüman olmadığını söylemiş. Kadın, hayır ben de sizdenim, deyince ermiş, eğer bizden olsaydın boynunda o kolyeyi taşımazdın, dedikten sonra türbenin önüne bir çizgi çizmiş ve çizgiyi geçmemesini söylemiş. Ertesi sabah uyandığında çizgiyi gören kadın burada yaşayamayacağını anlayınca gerçekten Müslüman olmak yerine taşınmayı tercih etmiş. Bir türbe için bu kadar farklı rivayetin olması pek sık karşılaştığımız bir durum değil. Muhtemelen çevrede birden fazla türbe vardı ve Gaggoz Dede türbesi kaldığı için diğerleri için anlatılan rivayetler de Gaggoz Dede için anlatılır oldu.

Gaggoz Dede'de mum yakmakla ilgili bir âdet var. Mumun yakılacağı kibrit kutusu ilk defa burada açılacak ve ilk kibritle yakılacak ve kutu türbede bırakılacak. İkinci husus ise ziyaret bittikten sonra türbeye sırtı çevirmeden gerisin geri çıkmak. Dilekleri yerine gelenlerin mutlaka bir nevi teşekkür etmek için bir kez daha ziyaret etmeleri gerekiyormuş

Günümüzde özellikle sınav öncesi ziyaretçileri artarmış bu türbenin. Sınava girecek öğrenciler ve aileleri Gaggoz Dede'yi ziyaret eder ve dilekte bulunurlarmış. Dilenen dilekler değişiyor ama dilek dileme adeti hiç değişmiyor.

Ahi Revan Dede

Kıbrıs fethedildikten sonra adayı şenlendirmek için gönderilenler arasında esnaf ve zanaatkârlar da vardı. Bunlar adaya gelirken sadece mesleklerini değil, usul ve erkânını da getirmişti. Kısaca Ahilik olarak isimlendireceğimiz bu sistemde her çarşının bir piri olurdu ve pir esnafı bir nevi denetlerdi. Kimin usta olacağına, kimlerin çarşıda dükkân açacağına pir karar verir, yanlış yapanların cezalarını da yine pir keserdi. Bu sistemin yakın bir geçmişe kadar devam ettiğini Ömeriye Camiinde yapılan peştamal törenlerini görenlerin anlatmalarından anlıyoruz.

Ahilik teşkilatının kurucusunun Ahi Evran olduğuna inanılır. Bu isim zamanla Ahi teşkilatının pirlerinin

ortak ünvanı olmuş. Kıbrıs'ta da esnaf teşkilatının başı olanlara bu isim verilmiş. Ahi Revân veya Ahırvan olarak bilinen birkaç türbe var burada. Bunlardan en çok bilineni, bugün Rum tarafında kalan debbağların bulunduğu mahallede bulunuyormuş. Debbağların piri olduğu ve adaya ilk gelen esnafların lideri olduğu söylenen bu zata ait türbe Ahi Revan olarak bilinirmiş ancak maalesef o da gaiplere karışmış, artık yok.

İkinci türbe ise Gönyeli'de, Gaggoz Dede Türbesi'nin bulunduğu evin hemen sağ tarafındaki sokağın içinde, yirmi adım ötede sol tarafta, bir evin bahçesinde yer alıyor. İçeride olan türbenin yolu da duvarla çevrilip ayrılmış. Bu türbenin 1924 yılına ait bir levhası bulunmakta. Bir inanışa göre tekke ve zaviyeler kapanınca dönemin Kıbrıs Ahilerinin son şeyhi de buraya defnedilmiş. Dolayısıyla ilk ve son Ahi şeyhlerinin mezarları bugün türbe olarak duruyor.

Ahi Revan türbesinin bulunması ile ilgili, Gaggoz Dede'ninkine benzer bir hikâye anlatılır. Türbenin bulunduğu evin sahibinin rüyasında üç gece peş peşe görünmesi ve kılıcıyla mezarının yerini çizmesi üzerine ev sahibinin bir usta çağırarak türbeyi yaptırması Gaggoz Dede ile aynı. Farkı isminin Ahi Revan olduğunu söylemesi ve bir kitabe yazdırması.

Ahi Revan ile ilgili anlatılan bir diğer rivayet, hazretin geceleri elinde mumla dolaştığı.

Yaklaşık yüz sene önce cereyan eden bu olay geçtiğimiz yıllarda da tekerrür etmiş. Çetin Bey'in anlattığına göre mahallenin bakkalı türbe ile ilgili anlatılanların boş ve hurafe olduğunu söyler dururmuş. Bir gün kalbi sıkışmış, ölecek gibi olmuş. Hemen ertesi gün gelip türbeyi düzeltmiş, boyamış, yeniden düzenlemiş ve eski sağlığına kavuşmuş.

Türbenin bitişiğinde oturan bahçe sahibi de benzer bir durumla karşılaşmış. Uyarıları dinlemeyip kepçe ile bahçeyi düzletmek istemiş. Kepçe türbenin bulunduğu yere yaklaşınca önünden yeşil bir ışık geçmesi ile lastiğin patlaması bir olmuş. Bunun üzerine türbenin bulunduğu yere dokunmaktan vazgeçmişler.

Burayı ziyaret edenler dileklerinin kabul olunacağına inandıkları için rüzgârsız havalarda içerideki kandile, rüzgârlı havalarda da duvarda asılı duran fenere yağ koyarlarmış.

Zeyran Dede

Hamitköy'ün doğusunda Kıbrıslıların deyişiyle Dadlı Kuyu yakınlarında bir tepecikte bir türbe var. Yol çalışmaları esnasında kuzeye bakan tarafı iyice oyulmuş bir tepede yaşlıların Zeyran Dede, gençlerin Seyran Dede adını verdikleri türbede yatan zat hakkında söylenceler dışında elimizde pek bir şey yok.

Hamitköy Camii imamının köyün yaşlılarından dinlediği bir rivayete göre şehidanın yakınlarında bir kilise varmış. Buraların fethi esnasında kilisedekiler tarafından şehit edilen bir askere aitmiş bu türbe.

Adak yerine asılan levhada yazılanlara göre çocuğuyla birlikte gömülen bir dede. Rüyasına girdiği birine mezarını kazdığı takdirde altın bulacağını söylemiş.

Rüyayı gören kişi bir arkadaşıyla birlikte mezarı kazmış ve üzerinde beş köşeli bir yıldız olan bir buçuk metre uzunluğunda bir taş ile küllerle karşılaşmış ve türbe yapmışlar.

Seyran Dede gölgesi hafif olanlara görünürmüş ve kendisine zarar verenlere de zarar verirmiş. Daha çok Hamitköylü kadınların ve genç kızların ziyaret ettikleri ve adak adadıkları bir yer burası.

Buranın diğer adak yerlerinden farkı yanında kurban kesmek için bir tertibat kurulması. Kurban edilen koyunun asılması için çengel ve altında etlerin doğranması için de bir sundurma yapılmış. Ancak yol yapımı esnasında tıraşlanan tepenın kuzey tarafı zarar vermiş sistemin bulunduğu tarafa.

Hamitköy'de bir şehida daha var. Köyün ortasından geçen yol üzerinde, camiyi geçtikten sonra birkaç yüz metre ileride, berberin karşısındaki köşede, yolun kenarında bulunan bu şehida hakkında da elimizde bilgi yok maalesef. Bir zamanlar Hamitköy'de Delikli Taş ve Namık Kemal Şehidaları olduğu söyleniyor. Bunlardan biri midir, bilmiyorum ama öylece tek başına yolun kenarında Hamitköy'ü bekliyor.

Mesarya Ovası

Kırklar Tekkesi veya Türbesi

Ercan Havaalanına giderken hemen girişteki kavşakta bir tabela görürsünüz: Kırklar Tekkesi. Havaalanından çıkarken görme imkânınız olmayan bu tabelayı, tekkeyi veya türbeyi eğer bilen biri size söylemediyse veya götürmediyse ancak havaalanına girerken görebilirsiniz ve de ziyaret etmeniz bir sonraki sefere kalır.

Arşiv kayıtlarında Değirmenlik'te kâin Kırklar Tekkesi olarak geçen ve *Kırklar Tekye-i Şerifi Vakfı* adında bir vakfı olan Kırklar Tekkesi'nin çevresinde herhangi bir yapı bulunmuyor. Oldukça geniş bir arazinin ortasında minaresiz ve kubbesiz bir mescit ve mescidin içinden geçilerek girilen bir türbeden başka bir şey yok. Türbenin olduğu yere Kıbrıs'a has hasır serili ahşap tavanlı mescidin içinde minber tarafındaki alçak tavanlı girişten baş eğilerek giriliyor.

Rivayete göre, İslam ordularından kırk kadar asker buraya geldiklerinde ani bir gece baskını ile şehit edilirler ve iki çukur kazılıp içine atılırlar. Daha sonra bu askerlerin on yedisinin mezarı topluca, yirmi üçünün ise ayrı ayrı kazılır ve yeniden defnedilir. Artık burası Kırklar Türbesi adıyla anılacaktır. Mezar taşları yazılı olmadığı için merhumların kim oldukları bilinmiyor. Genel kanaat sahabelerden olduğu. Ancak buranın bir makam türbesi olduğunu düşünen araştırmacılar da var. Bazılarına göre kırk derviş, bazılarına göre otuz dokuzu Müslüman biri Hristiyan Allah'ın kırk sevgili kulu.

Sahabe olma ihtimalleri çok düşük. Çünkü Kıbrıs fethine katılan sahabelerin isimleri kaynaklarda yazılı. Bu kadar çok olsa mutlaka bir yerlerde kayıtlı olurdu. Muhtemelen daha sonraki dönemlerde gelen Müslüman askerler olmalı. Bir ihtimal kırk ile çok sayıda olmasına işaret ediliyor.

Doğrusunu Allah bilir, diyelim ve geçelim.

Diğer türbelere benzemeyen bu türbe birbirine paralel üç koridordan oluşuyor. Işıklandırması baca şeklindeki pencerelerle sağlanan türbedeki sandukalar kuzey ve güney koridorlarda sıralanmış. Ortadaki koridorun sonunda da bir sanduka var. Sonradan konulmuş bu sandukalar burada sahabelerin mezarlarının bulunduğuna inanan yöneticiler tarafından onların aziz hatıralarına hürmeten yapılmış.

Sahabe kabirleri nasıl bulundu?

Birçok yerde olduğu gibi burada metfun şehitlerin kabirlerinin bulunmasına dair rivayetler var. En yaygın bilineni ve anlatılanı şu:

Çevre köylerin buralarda hayvanlarını otlatan çobanların dikkatini çimenlerin hep yeşil olması ve hayvanların burada otlanmaması çeker. Neden böyle olduğunu merak ederler ve çevredeki köylülerle birlikte bu bölgeyi kazarlar ve kabirleri bulurlar. Başka bir versiyonda ise adayı fetheden Türkler buralarda sahabe kabirleri olduğunu bildikleri için aramaya çıkarlar. Araştırırlarken bölgedeki çobanlara farklı bir şey görüp görmediklerini sorarlar. Çobanların dikkatlerini çeken bu durumu söylemesi üzerine de hemen kazarlar ve mezarları bulurlar. Hatıralarına hürmeten eski bir Bizans kalıntısına benzeyen bu mekâna defnederler. Son yıllarda yapılan araştırmalarda bazilika olabileceğine dair birtakım işaretler bulunduğu söyleniyor. Menşei ne olursa olsun bu yarı karanlık yer altı ibadet yerinin kemikleri bulunan şehitlere mezar olarak uygun bulunup defnedilmesi en makul rivayet.

Neden türbe değil de tekke?

Kırklar Türbesinin tekke olması çok daha geç dönemlerdedir. Adanın Türkler tarafından fethedilmesinden sonra sahabe mezarları bulununca hemen yanına bir mescit inşa edilir ve hoca efendiler görevlendirilir. Görevlilerin aynı zamanda ehl-i tarik olması ve içlerinde bir şeyh bulunması burayı zaman içinde tekkeye dönüştürür.

Kaynaklarda, mescidin ilk defa 1742 yılında Abdulgafur Efendi adında bir şeyh tarafından inşa edildiği ve vakfedildiği yazılı. Vakıf senedinde ise vakfın yönetiminin ölene kadar kendisinde, öldükten sonra da Mevlevihane'ye bırakılmasını şart olarak yazdırır Abdülgafur Efendi.

Hâlen kayıp olan ancak sureti arşivde bulunan Mevlevihane şeyhi Feyzullah Efendi'nin yazdığı kitabeden öğrendiğimize göre, 1813 yılında dönemin Kıbrıs valisi Mehmet Emin Paşa toz toprak içinde kalan mezarı temizletmiş, sandukaları yenilemiş, binaları tamir ettirmiş. Üç yıl sonra 1816'da mescit inşa edilmiş. 19. yüzyılın başlarında tekkeyi ziyaret eden bir İngiliz seyyah, bir Nakşi şeyhinin yaşlı bir müridiyle birlikte tekkeyi beklediğini yazıyor. Nakşibendîler tarafından yönetilen bu tekkenin ve camiin son imamı Yusuf Mehmet Hilmi Efendi 1958'de Rumlar tarafından fırında yakılarak şehit edilince tekke uzun süre sahipsiz kalmış. Şimdilerde ise camiin bakımı ve temizliği Şeyh Nâzım Kıbrısî dervişleri tarafından yapılıyor.

Bir zamanlar tekkede misafirhane, aşevi, kahvehane, yatakhane gibi bölümler varmış. Tabii bir de su kuyusu. Şimdi bunların sadece izleri var. Kim bilir, bir hayırsever himmet eder de aslına uygun olarak yeniden inşa edilir.

Tekkenin geniş bir arazinin ortasında olduğunu söylemiştik. Bunun bir hikâyesi var. Anlatılanlara göre çevrede büyük bir arazisi olan bir köylü tekkeye gelir ve hasta olan ve bir türlü iyileşmeyen iki çocuğunun sıhhate kavuşması durumunda arazisini tekkeye bağışlayacağını söyler. Evine gittiğinde çocuklarının sıhhatlerine kavuşmuş olduğunu görünce verdiği sözü yerine getirir ve araziyi tekkeye bağışlar.

Son türbedarın ve imamın şehit edilmesinden sonra mescit bakımsız kalır, tavanı zamanla çöker, derviş odalarının tamamı yıkılır. 1974 Harekâtından sonra askerî bölge içinde kaldığı için bir şey yapılamaz. Tekkenin ele alınması ancak 2006 yılında mümkün olur. 2007 ve 2012 yıllarında iki büyük restorasyondan sonra bugünkü hâlini alır.

İkinci restorasyonla ilgili anlatılan ilginç bir hikâye var. Kıbrıs'ta görevli olarak bulunan iki bürokratın rüyalarında gördükleri Şeyh Efendi "Bizi daha ne kadar ihmal edeceksiniz?" diye sorar. Ertesi gün soluğu türbede alan bürokratlar birbirlerinden habersiz orada karşılaşırlar. Aynı rüyayı gördüklerini anlayınca burayı tamir etmeyi kendilerine bir borç ve vazife bilirler. İkisinin gayretiyle türbe bugünkü hâlini alır.

Kırk atlı

Lefkoşa'daki Yediler Türbesi'nde olduğu gibi burada bulunduğuna inanılan kırk sahabenin çevre köyleri koruduklarına inanılır. Rumlar her tarafta oldukları hâlde bu yatırın çevresindeki Dilekkaya köyüne hiç gelememişler ve yerleşememişler. Çünkü bu azizler, bu şehitler Dilekkaya'nın manevi muhafızları imiş. Timbolu Rumlar Dilekkayalı çobanları öldürecekleri sırada başlarında kırmızı fesleri, üzerinde yeşil kuşak olan beyaz elbiseleri ile atlarına binmiş bu kırk aziz çobanları kurtarmış ve geldikleri yöne doğru gitmiş ve kaybolmuşlar. Bu yüzden Rumların Türk köyüne bir şey yapamadığına inanılır.

Anlatılan bir diğer menkıbede alışverişten dönen Dilekkayalı bir çift Rumlar tarafından öldürülmek üzere iken kırk atlı şehit tarafından kurtarılır. Kırkların yaşadıklarına dair bir rivayet de Meriç'ten. Köyün imamı her gün kırklar türbesine gider her bir şehit için testiye su doldurup mezarlarının başucuna koyarmış. Çünkü inanışa göre şehitler her gece kalkıp o suyla abdest alırlarmış. Daha sonra bu görevi türbedarlar üstlenmiş. Her gece yatmadan önce mescidin sundurmasına su dolu bir testi koyarmış türbedar efendi.

Tekke ziyaret adabı ve mızrak ile kılıç

Kıbrıs'ta tekke ve türbelerin dinî günlerde ziyaret edilmesi âdettendir. Kırklar Tekkesi de mübarek gün ve gecelerde ziyaret edilen mekânlardandır. Eskiden ziyaretçiler o kadar kalabalık olurmuş ki tekkenin etrafı âdeta panayır yerine döner ve o zamanın işportacıları olan yemişçiler, lokmacılar başta olmak üzere seyyar satıcılar etrafı sararmış. Özellikle köylüler, bir diğer deyişle toplumun hacca gitme imkânı bulamayan kesimi, hac mevsiminde kutsal mekân olarak kabul ettikleri için burayı ziyaret ederlermiş. Burası sadece Kıbrıslı Türkler tarafından değil, Rumlar tarafından da mübarek bir yer kabul edilip ziyaret ediliyormuş. Onlar da Kırk Aziz olarak bilirler ve ziyaret ederlermiş.

Türbenin ziyaret edilmesinin bir adabı var. Dilekte bulunmak isteyenler veya önceden bulunup dileği kabul edilenler dışarıdan mum alırlar, on-on beşer kişilik gruplarla salavat getirerek türbenin ve mezarlığın içini dolaşırlar. Girişte sağ taraftaki koridorun sonunda, duvara saplı bir mızrak var. O mızrağa dokunularak dilekte bulunulur. Eğer mızrak titrerse dileğin gerçekleşeceğine, titremezse gerçekleşmeyeceğine inanılırmış. Bir diğer inanış üç defa Allah diyerek tüm samimiyetle mızrak tutulursa tutulan dileğin er ya da geç mutlaka gerçekleşeceğidir.

Dileğin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini anlamak için bir diğer işaret mezarlıktaki toprağın ellenmesiyle belli olurmuş. Elde hafif bir yumuşaklık hissedilirse dileğin gerçekleşeceğine, sertleşme olursa gerçekleşmeyeceğine inanılırmış.

Mezarlıkta bir zamanlar bir de kılıç varmış. Onun hikâyesi daha ilginç. Türbeye inen bir papaz tekkedeki görevli şeyhle dalga geçip aşağılamış. O esnada görünmeyen bir el kılıcın kabzasını kavradığı gibi papazın başını gövdesinden ayırmış.

Bir başka rivayete göre ise burayı yıkmak ve dervişleri öldürmek üzere gelen bir grup Rum yine ne ve nasıl olduğu bilinmeyen bir güç tarafından mızrakla boğazından duvara saplanır, kılıç ise belini keser. Bunu gören diğerleri hemen kelime-i şehadet getirip Müslüman olurlar. Mızrak hala duvara saplanmış dururken kılıç 1963 yılından itibaren kayıp. Muhtemelen o yıllarda başlayan Rum saldırıları esnasında emaneten alındı veya bir başka şekilde ortadan kaldırıldı.

Yağmur duasına çıkılırdı

Tekkede yapılan işlerden biri de kurak mevsimlerde yağmur duasına çıkılmasıdır. Özellikle çevre köylüler, dualarının kabul olma ihtimalinin daha yüksek olduğunu düşündükleri için buraya gelir, burada metfun olduğu düşünülen zevatın ruhaniyetinden istimdat dileyerek dua ederlermiş. Ancak öyle kollarını sallayarak gelinmezmiş yağmur duasına. Özellikle köyün en zengini tarafından temin edilen veya ortaklaşa toplanan para ile alınan bir koyun ve bir çuval yarma götürülürmüş. Köyün hocası eşliğinde kadın, erkek ve çocuklar hep birlikte ilahiler söyleyerek, salavatlar getirerek türbeye yürürlermiş. Götürülen hayvan kurban edilir ve onun etiyle *herse* adı verilen etli bulgur pilavı veya

keşkek pişirilir ve hep birlikte yenilirmiş. Kadınlar tekkede bu işlerle uğraşırken erkeklerle çocuklar hocanın riyasetinde yağmur duası ederlermiş. Yağmur duasının ardından hep birlikte türbe ziyaret edilir, kılınan vakit namazının ardından mescidin önündeki sundurmada hep birlikte yemekler yenilir, daha sonra gelindiği gibi topluca köye dönülürmüş.

Çevrede bulunan Balıkesir köyü halkının ise daha farklı bir uygulaması varmış. Onlar yağmur duasına cuma günü namazdan sonra giderlermiş. Ayrıca masum oldukları için hayvanlar bir gün öncesinden aç ve susuz bırakılırmış. Yağmur duasına hayvanlar ve günahsız çocuklar da götürülürmüş. Kendileri için olmasa bile dilsiz canlılar ve masum çocukların yüzü suyu hürmetine Allah'ın kendilerine merhamet edip yağmur yağdıracağına inanılırmış.

Kırklar tekkesine gitmeden önce mutlaka bir dileğiniz olsun, yanınızda su ve yiyecek de bulunsun. Sundurmanın altına oturup şifa niyetiyle yersiniz. Mızrağı tutacağınız zaman da mutlaka güzel bir şey isteyin. Gerçekleşir veya gerçekleşmez bilemeyiz ama siz isteyin.

Bu arada gideceğiniz vakti iyi ayarlamalısınız. Görevli her zaman bulunmuyor türbede. Özellikle namaz vakitlerini kollarsanız mescidi açık bulma ihtimaliniz daha yüksek.

Şehit Ali Dede

Şehit Ali Dede veya Seyyid Ali (Seydali) Dede olarak bilinen şehida türbe değirmenlik bölgesindeki köylerden Cihangir'de bulunuyor. Köyün içine girdikten sonra Atatürk Meydanındaki kavşaktan u dönüşü yapılıp gelinen yolun paralelindeki yola girip 50 metre ileride sağda, bir evin bahçesinin köşesinde bulunuyor.

Şehit Ali Dede türbesi ile ilgili bir menkıbe anlatılır. Cihangir'den bir adam işlediği suçtan dolayı bir rivayete göre kaçıp bir mağaraya sığınır, bir diğer rivayete göre yakalanıp hapse atılır. Hapiste veya mağarada iken rüyasında elinde kılıcıyla bir Osmanlı askeri görür.

Asker hapse düşen Cihangirli'ye adının Seydali olduğunu, Cihangir'de şehit olduğunu ancak yapılmadığı için kaybolduğunu söyledikten sonra mezarını yaptıracağına dair söz verdiği takdirde kendisine yardım edeceğini ve köyünü koruyacağını söyler. Rüyasını unutmayan Cihangirli hapisten çıktıktan sonra köye gider gitmez arayıp mezarı bulur ve türbesini yapar. Cihangirliler arasında, 1974 öncesindeki olaylar esnasında Rumların geceleri Seydali Dede'nin türbesinin yanından yöresinden geçemedikleri anlatılır.

Bir zamanlar bir dileği veya derdi olanlar türbeye hürmetle girer, şehidanın sağ tarafında durup ziyaret ettikten sonra mum yakıp dilekleri gerçekleştiği takdirde yapacakları adağı söyler, birtakım kumaşlar bırakırlardı. Biz türbeyi ziyaret ettiğimizde bırakılmış para gördüm. Türbe eskisi kadar olmasa da hâlâ ziyaret edildiği anlaşılıyor.

Küçük bir oda içinde olan türbe diğer türbelere göre biraz bakımsız kalmış. Dikkatlice bakılmadığında fark edilmeyecek bir kulübenin duvarlarının boyası dökülmüş, türbenin üzerindeki örtüler toz içinde idi. İlk yapıldığında kerpiç olan türbe 1951'de köyün gençleri tarafından yaptırılan türbenin bakıma ihtiyacı var.

Durmuş Dede

Çatoz ismiyle de bilinen, sele ve sepet üretimi ile meşhur Serdarlı'da Kıbrıs'ın fethi sırasında şehit düştüğüne inanılan Durmuş Dede Türbesi bulunuyor. Bir diğer rivayete göre ise Kıbrıs'ın fethinden sonra Anadolu'dan adayı şenlendirmek için gelen erenlerden.

Türbe ile ilgili anlatılan birkaç rivayet var. Gökçeoğlu'nun anlattığı rivayeti aktarayım.

Şerife Aba adında yaşlı bir kadın ırgatları için su almak için çeşmeye gittiğinde bir kenarda oturmuş üzüm yiyen iki çocuk görmüş. Gözlerine inanamayan Şerife Aba çocuklara sormuş:

"Kızım, bu mevsimde bu üzümleri nereden buldun?" "Dedem verdi" demiş çocuk. Kadın iyice merak etmeye başlamış: "*Senin deden kim kızım?" çocuk, "Durmuş Dede."* demiş.

Çocuk bu konuşmadan çeşmenin yanından biraz öteye yürümüş ve az sonra da gözden kaybolmuş. Kadın suyunu doldurup evine gelince gördüklerini önce ailesine sonra da komşularına anlatmış. Kadına kimse inanmamış. Birkaç gün sonra Durmuş Dede kadını rüyalarına girmeye başlamış. *'Ayaklarımın üzerindeki ağırlığı kaldırın'* dermiş. Kadın geceleri gördüğü rüyaları da çevresindekilere anlatıp durmuş, ama söylediklerine yine kimse inanmamış.

Bunlar olurken kadının söylediği yerdeki duvar önce çatlamış. Sonra da yıkılmış. Duvar yıkıldıkça ustalar yeniden yapmışlar. Duvar yıkılmış, ustalar yapmışlar. Duvar yeniden yıkılmış. En sonunda duvar yapma işinden usanmışlar. İkinci bir türbe yapmışlar. Mezarı oraya taşımışlar. Durmuş Dede, eski türbesinden elli metre ötedeki bu yeni türbesini beğenmemiş. Anlatılanlara göre yine eski yerine gelip yatmış. Durmuş Dede'nin ilk türbesinin yıkılmasına sebep olanların başına türlü felaketler gelmiş. Eski türbenin yeniden yapılmasında bunun da etkisi olmalı. Köyde anlatılanlara göre gece olunca kulübeden bir mum ışığı çıkar yana söne yürüyerek Koca Hüseyin kıracına kadar gidermiş ve sabah namazı ile dönermiş.

Bir başka rivayette ise, Durmuş Dede'nin bazı geceler kır atının üzerinde beyaz elbiseler içinde mezarlığa giden yolda görüldüğü anlatılır. 1974 öncesi olaylarda Rumların saldırısı sonucu Serdarlı köyü boşaltılmış ve mücahitler tarafından terk edilmişti. Köye giren Rum askerleri Durmuş Dede'nin türbesinin yanına kadar gelip durmuşlar.

Köy bomboş olmasına karşın türbeden öteye bir adım atamamışlar. İleriye gidememişler. Halkın inancına göre Rum askerlerinin ilerlemesini kır atının üzerinde kılıcını çekip yanındaki yeşil sarıklarıyla durduran Durmuş Dede'ymiş.

Durmuş Dede'ye ait eski ve yeni olmak üzere iki türbe bulunuyor. Aralarında elli metre mesafe olan türbelerden eskisi üzeri kiremitle örtülü kaba taştan örülmüş duvarları olan yaklaşık 16 m2 büyüklüğünde bir kulübe. Etrafı taş duvarla çevrilmiş ve sıradan bir kapısı var. İçeride halı kaldırılmış, ayakkabı ile giriliyor ve sanduka çok yüksek değil. Yeni yapılan türbe yaklaşık aynı büyüklükte, kare planlı, betonarme, kiremit çatılı, önü sundurmalı, yeşile boyanmış ahşap kapılı ve panjurlu pencereleriyle, beyaza boyanmış duvarları, yere serilmiş halı ile oldukça temiz ve bakımlı. Sandukası ise daha yüksek ve üzerinde birkaç yeşil örtü serilmiş. Serilen örtülerin renklerinin parlak olması yeni örtüldüğünü gösteriyor. Bu da bize adak için türbeye gelen ziyaretçilerin en çok yaptıkları adağın Durmuş Dede'nin sandukasına örtü olduğunu gösteriyor.

Mağusa

Kutup Osman Yahut Atpazarlı Osman Fazlî İlâhi

Güneşin doğuşunu her sabah diğer şehirlerden daha önce gören Mağusa Kıbrıs'ın en önemli iki liman şehrinden ve en önemli üç merkezinden biri. İnsanlar genellikle deniz için gelirler buralara, ama bana soracak olursanız tarihî yerleri ziyaret için gelin, yoruldukça da denize girin, derim.

Mağusa'da büyük bir mutasavvıfın türbesi var. Kıbrıs'ta daha çok "Kutup Osman" olarak bilinen Atpazarlı Osman Fazlî İlâhî'nin türbesi.

Kutup Osman kim?

Kutup Osman, bugün Bulgaristan sınırları içinde kalan Şumnu'da 1632 yılında dünyaya geldi. Subay bir babanın oğlu olan Osman temel dini ve genel bilgileri babasından öğrendi. Babası oğlunun on yedi yaşına kadar evden dışarı çıkmasına izin vermemiş ve eğitimiyle bizzat ilgilenmiş. Bu yönüyle Kutup Osman'ın hayatı biraz Buda'nınkine benziyor. Tabi o zamanlar evler bir apartman dairesi değil, geniş avlulu, bahçeli klasik Türk evi. Babasının neden dışarı çıkmasına izin vermediğini bilmiyoruz, ancak tahmin edebiliriz. Çocuğunu kendi görüşüne göre en iyi şekilde yetiştirmek için olabilir, güvenlik nedeniyle olabilir, oğlunun istemediği alışkanlıklar kazanmasını istememek olabilir, biraz garip bulabilirsiniz ama belki de daha önce gördüğü bir rüya veya kendisine söylenen bir uyarı üzerine oğlunun başına bir şey gelmesinden korktuğu için olabilir. Veya bir sağlık problemi nedeniyledir, bilemiyoruz.

Ancak ne önlem alınırsa alınsın zamanı gelince kader tahakkuk ediyor. Babasının vefat etmesiyle evden dışarı çıkan Osman, çarşıda bir kahvenin önünden geçerken yüksek sesle şiirler okuyan bir şair görür, durup dinler ve okunan şiirlerden etkilenir. Eve gelince annesinden kendisine tahsil için izin vermesini ister. On yedi sene evde kalan bir çocuğun uzakta bir yere tahsil için bile olsa gitmesine izin vermek bir anne için kolay olmasa gerek.

Ancak oğlunun ısrarı karşısında bir şey yapamayacağını düşünmüş olacak ki izin verir ve Osman eğitimine devam etmek için Edirne'ye Aziz Mahmut Hüdâyî'nin halifelerinden Saçlı İbrahim Efendi'nin tekkesine gider.

İbrahim Efendi yanına gelen bu genç adamı yoklar, onun çok farklı ve kabiliyetli olduğunu anlar. Bu genç adama kızını vermek isteyince

Osman bu efendiden feyiz alamayacağını düşünür ve Edirne'den ayrılıp İstanbul'a, Zâkirzâde Abdullah Efendi'nin Zeyrek'teki tekkesine varır, elini öpüp hizmete başlar.

Osman Efendi sülûkunu, Abdullah Efendi'nin yanında tam sekiz senede tamamlar. Bir taraftan seyr ü sülûkuna devam ederken öte yandan şeyhinin izniyle şer'î ilimleri de tahsil eder. Çünkü şeyhi, onda İbn Arabî meşrebi görmüştür.

Sülûkunu tamamlamasının ardından şeyhi tarafından Aydos'a gönderilir. Şeyhinin vefatına kadar Aydos'ta kalan Osman Efendi Filibe'ye gidip on beş sene de orada hizmet eder. Hem vaaz hem tedris hem de irşat vazifesini aynı anda yürüten Osman Efendi Filibe halkı tarafından çok sevilir ve hürmet görür. Bu durumu çekemeyen başta kadı olmak üzere şehrin menfaat şebekesi tarafından şikâyet edilmesine rağmen hizmetlerini kesintisiz bir şekilde sürdürür.

Uzun süren Filibe hizmetlerinin ardından İstanbul'a geldiğinde uzun yıllar irşat vazifesini sürdüreceği Edirnekapı civarında Atpazarı semtine yerleşir. Burayı sevmiş olmalı ki kendisine bağışlanan bir araziye hem tekke hem camii hem de ev yaptırır. Hem Atpazarı hem de Zeyrek tekkesinde irşat vazifesine devam ederken İstanbul'un önemli camilerinde vaazlar veren Osman Efendi'nin vaazları ve sohbetleri büyük ilgi görür ve İstanbul'da iyice tanınıp sevilir.

Hocası ve şeyhi Abdullah Efendi'nin Osman Efendi'de İbn Arabî neşesini gördüğünü söylemesi boşuna değildi. Vaazlarında İbn Arabî'nin eserlerini şerh ederdi. Bu durum Osmanlı toplumunda her zaman varlıklarını sürdüren İbn Arabî aleyhtarlarını harekete geçirdi, istemedikleri Osman

Efendi'nin aleyhine kullandılar ve devrin şeyhülislamına ve siyasilerine şikâyet ettiler.

Osman Efendi daha Filibe'de bulunduğu gençlik yıllarından beri doğru bildiğini söylemekten çekinmeyen, sözünü dudaktan gözünü budaktan sakınmayan mert, korkusuz ve açık sözlü biri idi. Bu yüzden başına gelmeyen kalmamıştı. Mesela 1683 Viyana Seferi. Şiddetle karşı çıkmıştı, haklı çıkması üzerine IV. Mehmet'e vaaz ve nasihat vermek üzere görevlendirilmişti. Burada devlet görevlilerinde gördüğü hataları söylemesi ve eleştirmesi onun düşmanlarının sayısının artmasına ve kısa süreli de olsa Şumnu'ya sürgün edilmesine neden oldu.

Padişah tarafından hürmet görmesi Osman Fazlî'nin cesaretini artırmış olmalı ki bu sefer eleştiri oklarını padişaha yöneltti. Bir yandan yöneticileri eleştirirken öte yandan IV. Mehmet'in tahttan indirilmesi esnasında oluşan olumsuz havayı ve karmaşayı bertaraf etmek için

çalışmış, vaaz ve nasihatleriyle halkı teskin etmiş, büyük bir isyanın çıkmasını veya çıkan isyanın büyümesini engellemiştir. Halkın kendisinin sadrazam olmasını isteyecek kadar popüler olduğu hâlde bu görevi istememiş ve hiçbir zaman devlet görevine talip olmadığı gibi tevdi edilen görevleri de kabul etmemiştir. Kendisi kabul etmediği gibi halifesini de bu konuda uyarmıştır.

IV. Mehmet'in tahtan indirilmesi ile Kutup Osman'ı sevmeyenler tekrar harekete geçtiler. Kutup Osman'ın yapılan savaşları bahane ederek halktan toplanan vergilere karşı çıktığı için geçici olarak Boğazhisarı'na sürgüne gönderdiler. Orduyu cesaretlendirmek üzere kılıcını kuşanarak çıktığı seferde halkın dişinden tırnağından artırarak bin bir sıkıntı çekerek verdiği paraların nasıl harcandığını ve yapılan yolsuzlukları gördükten sonra bir daha devlet adamlarıyla ilişki kurmayacağını söyleyerek köşesine çekildi. Bir köşeye çekilmesi onu, kızdırdığı devlet ricalinin tepkisinden kurtaramadı, eşkıyaya yardım ettiği gerekçesiyle 1690 yazında, birçok hocayla birlikte Mağusa'ya sürgüne gönderildi.

Niye sürgün edildi?

Osman Fazlî'nın neden sürüldüğü hakkında birçok fikir ileri sürülmektedir. İsmail Hakkı bu sebepleri şöyle sıralar;

- Şeyhinin, devlet adamlarına hiç çekinmeden her şeyi söylemesi,
- Mustafa Paşa'nın sadrazam olmadan önce kendisi için sarf ettiği birtakım söz ve davranışlarının kinini gütmesi
- İftiralar,
- Müritleriyle birlikte cihada iştirake kalkar korkusu ve orduya doğru yollanması,
- Çok hassas bir dönemde istenmeyen neticelere sebep olması endişesi

Devlet yönetiminin içine girmiş ve kimi tavsiye ve uygulamalarda taraf olmuş birisinin düşman kazanması ve düşmanlarının muktedir olduklarında intikam almaya çalışmalarında anlaşılmaz bir yön bulunmamakta.

Mağusa yılları

Sürgün tebliğini alan Osman Efendi çevresiyle helâlleşip yirmi iki gün süren bir yolculuktan sonra hayatının geri kalanını geçireceğini Mağusa'ya gitti.

Başta vali ve kadı olmak üzere şehrin tüm ileri gelenleri Kutup Osman'ı büyük bir hürmet ve sevgi ile karşıladılar ve vali konağında ağırlandı. Lefkoşalı Mahmud Ağa'nın evinde kalan Kutup Osman verdiği vaazlarla kısa sürede halkın ilgisini çekti ve beğenisini kazandı. Bu durumdan hoşlanmayan vali onun camilerde vaaz etmesini yasakladı ve takip ettirdi. İlk geldiğinde Osman Efendi'yi limanda karşılayıp evinde misafir

edecek kadar hürmet eden Vali Ahmet Paşa'nın tavrındaki değişikliğin nedeni merkezin tepkisinden çekinmesi olmalı.

Kutup Osman Efendi, gelişinin üzerinden tam bir sene sonra yakalandığı humma hastalığından kurtulamadı ve 10 Eylül 1691'de vefat etti. Vasiyeti gereği cenazesi Mağusa Kalesi'ndeki Lala Mustafa Paşa Camii imamı Ali Efendi tarafından yıkandı ve kale dışındaki rüzgâr değirmenleri tarafında bulunan *Makberetü'l-Evliya* olarak bilinen kabristana defnedildi. Kutup Osman'ın cenazesinin Mağusa'nın o güne kadar gördüğü en kalabalık cenaze olduğu anlatılır. Cenaze törenine, neredeyse tüm Mağusa halkı, çoluğu-çocuğu, yaşlısı-genci, kadını-erkeği ile katılmış, şehri bir matem havası sarmış, herkes ailesinden bir yakınını kaybetmiş gibi üzülmüştü.

Osman Fazlî ölümünden sonra şeyhi İbrahim Efendi gibi türbe yapılmasını istemedi, sadece bir mezar taşı yazıldı. Kendisi de Celvetî olan Seyyid Mehmed Ağa Kıbrıs'a muhassıl olarak atanıp da Kutup Osman'ın mezarını ziyaret etmek istedi. Bulamayınca arayıp, sordu soruşturdu ve sonunda yerini bilen yaşlı bir kadın buldu. Kadının dediği yeri kazınca Celvetî sikkeli mezar taşını buldu ve üzerine de türbeyi inşa ettirdi. Aynı yerde bulunan dergâh ve mescitle türbeyi birleştirip, yeniledi ve geniş bir araziyi de türbeye vakfetti.

Osman Fazlî nasıl bir insandı?

Halifesi İsmail Hakkı'nın tarifine göre Kutup Osman, uzun sayılacak boylu ve heybetli idi. Şişman sayılmazdı ve teni sarıya mail beyazdı. Sakalı hafifti. Gözleri ilahi bir nurla parlardı. Ömrünün sonuna doğru yüzünü bir nur kaplamıştı. Bu onda cemal-i İlahi'nin nurlarının tecelli etmesindendi. Vaaz ederken dinleyenlere bakmaz gözlerini yumardı.

Ders okuturken kitaba bakmaz ezberden söylerdi. Sadece muhatabına bakardı. Müritlerinin sarıklarındaki çiçekleri çıkarmalarını emretmişti. Gül, nergis, reyhan gibi çiçekleri koklamak yeterlidir, derdi. Kutup Osman büyük bir sarık sarardı. Sesi yüksek ve gürdü. Dualarını çok vakit Türkçe yapardı. Ettiği dualar dinleyenleri hayrete düşürecek güzellikteydi. Kendisi de çok mütevazı idi.

Peki karakteri nasıldı? Bu soruya cevap vermek zor değil. Hayatına baktığımızda onun en dikkat çekici özelliğinin sosyal ve toplumsal olaylara karşı duyarlı olması olduğunu söyleyebiliriz. Bir yandan terbiyesini aldığı tarikatın öğretisini yayarken öte yandan devrin siyasi olaylarına karşı tepkisini gösterecek kadar da eylemci idi.

Birçok defa evlenmiş, birçok çocuğu olmuş, seyahatler yapmış, seferlere katılmış, sürgüne gönderilmiş, çileler çekmiş, padişah hocalığı yapacak kadar iktidara yakın olmasına rağmen birkaç kere sürülmüş, ele avuca sığmaz bir zekâya sahip kabiliyetli bir insan olduğu söylenebilir.

Sohbetlerinde Konevî'nin eserlerini şerh etmesi onun tasavvufta irfanî yolu benimsediğini gösteriyor. En önemli eseri de yetiştirdiği büyük sufi İsmail Hakkı Bursevî'dir.

Şiirleri de olan Osman Efendi *Fazlî* mahlasını kullanırdı. Daha sonra İlâhî mahlasını da kullanmaya başladı. Bu mahlasları almasının sebebi ilimleri ve hâlleri keşf yoluyla ve ilaha bir lütufla almış olmasındandır.

Türbe ve külliye

Bugün Kutup Osman türbesinin bulunduğu arazide iki önemli kilise varmış. Fetihten sonra buraya II. Selim'in emriyle bir tekke-mescit inşa

edilmiş, çevresi de Müslüman mezarlığına dönüştürülmüş. Kutup Osman makbere-i evliya olarak bilinen bu mezarlığa defnedilmiş.

Seyyid Hacı Mehmet Ağa tarafından külliyeye dönüştürülen tekke ve türbede hamam bile vardır. 1826 yılında yapılan bu inşaat sayesinde türbe ve müştemilatı bugün sağlam bir şekilde ayakta duruyor ama çevresi maalesef eskisi gibi değil. İngiliz döneminde önce mezarlık ortadan kaldırılmış, sonra bahçe küçültülmüş ve lise inşa edilmiş. 1940'ta İngilizler burayı hastaneye yakın olmasından dolayı yaralı askerler için yatak attırıp hastane olarak bile kullanmışlar.

Külliye bugün aynı kapıdan girilen aynı bahçesi olan iki farklı yapı olarak hizmet veriyor. Girişte hemen karşımıza çıkan eskiden tekke olarak kullanılan taş bina 2004 yılından beri Mağusa Halk Kütüphanesi olarak hizmet veriyor. Kütüphanenin önünden sağa dönünce az ileride ise türbe ve mescit yer alıyor. Lise tarafına bakan türbenin dış kapısına iki basamakla giriliyor. İçeri girince hemen karşıda bugün mutfak olarak kullanılan bölüm var.

Sağa dönünce aydınlık bir bölme ve sağdaki ilk kapıdan da Kutup Osman'ın oldukça büyük olan sandukasının yer aldığı hücreye giriliyor. Devam edildiğinde ise mescit olan kısma varılıyor. Türbenin liseye bakan duvarlarının hemen önünde kim olduklarını bilmediğimiz beş mezar var. Eskiden de bu bölge evliya mezarlığı olarak bilinirmiş. Muhtemelen Mağusa'nın fethinde şehit olan Müslüman askerlerin topluca defnedildikleri bir mezardı. Sahabe mezarı olduğu da söyleniyor ama kim olduklarına dair bir bilgimiz yok.

1940'a kadar Mağusa'daki ilk mektep çocukları senede bir gün burayı ziyaret ederlermiş ve onlara zerde-pilav ikram edilirmiş. Bu gelenek artık yok. Bugün türbeyi Şeyh Nâzım Kıbrısî dervişleri bekliyor, temizliyor ve ilgileniyor. Keşke 1940 öncesinde olduğu gibi gelenek yeniden ihya edilse, çocuklar senede bir gün burayı ziyaret etseler.

Bir Hristiyan Ermişi:
Aziz Barnabas

Mağusa'da Hristiyanlar için oldukça önemli, bizim için de en az Hristiyanlar kadar önemli bir türbe daha var: Aziz Barnabas. Türkiye'de daha çok İncili ile bilinen Barnabas teslis ve enkarnasyonu reddeder ve sünneti savunur. Bundan dolayı da Pavlus'la yolları ayrılır ve Vatikan tarafından dışlanır. Bizleri heyecanlandıran kısmı ise, Peygamber efendimiz Hz. Muhammed'in risâletini müjdeleyen ayetlerin Barnabas'ın İncilinde yer alıyor olması. Bu nedenlerden dolayı Barnabas İncili, Vatikan tarafından onaylanıp kabul edilmiyor.

Hz. Peygamber'in geleceğini müjdeleyen Barnabas kim?
Kıbrıslı bir Yahudi ailesinin çocuğu olarak Kıbrıs'ın antik kentlerinden Salamis'te dünyaya gelen Barnabas, Hıristiyanlığın ilk döneminin en büyük şahsiyetlerinden biri. Asıl adı Yusuf olan bu azize Havariler Barnabas ismini verirler.

Öğrenim görmek için gittiği Kudüs'te, Hz. İsa'yı gören ve mucizelerine şahit olan Barnabas Hristiyan olur ve Kıbrıs'ta ailesinden miras olarak kalan arazileri kendisi için küçük bir miktarını ayırdıktan sonra fakirlere dağıtır ve hayatının sonuna kadar Hristiyanlara ve Hristiyanlığa hizmet eder. Hatta bu yüzden evlenmediği söylenir.

Bir rivayete göre havarilerden, bir başka rivayete göre Hz. İsa tarafından seçilen yetmiş şâkirtten biridir. Musevi-Hristiyan geleneği ise Barnabas'ın havari olduğunu kabul eder.

Havari veya değil ama Hristiyanlık için oldukça önemli bir isim olan Barnabas'tan Ahd-i Cedid'de birçok yerde bahsedilmesi boşuna değil. Bugün Hristiyan akidesinin şekillenmesinde ve oluşmasında Hz. İsa'dan daha etkili olan Pavlus'un Hristiyan cemaat içine girmesi Barnabas'ın şehadeti sayesinde olmuştur. Bu şehadet onun Hristiyanlık üzerindeki etkisini göstermeye tek başına yeter.

Pavlus'la birlikte ve Pavlus'tan sonra

Barnabas'ın hayatını iki evreye ayırabiliriz. Pavlus'la birlikte iken ve Pavlus'tan ayrıldıktan sonra. Barnabas, Pavlus'la birlikte Hristiyanlığın yayılması için faaliyetlerde bulunmuş, seferlere çıkmış, türlü sıkıntılara

katlanmıştır. MS 46'da birlikte Kıbrıs'a gelmişler, birlikte Baf'ta yaşayan dönemin kralını Hristiyanlığa davet ederek Kıbrıs'ın bir Hristiyan tarafından yönetilen ilk memleket olmasına vesile olmuşlar. İncil'de bu devir ile ilgili bilgiler yer alırken Pavlus'tan ayrıldıktan sonraki yaşamı hakkında pek bilgi bulunmaz. Bunun iki nedeni olabilir. İlki kısa bir süre sonra öldürülmesi. İkincisi ve daha önemlisi ise Pavlusçu geleneğin ona karşı gösterdiği dışlayıcı tutum.

Bir rivayete göre ayrılmalarının nedeni sünnettir. Pavlus putperestlerin Hristiyan olurken sünnet olmalarına gerek yok derken Barnabas Yahudi şeriatına göre sünnet olmaları gerektiğini savunur ve bu yüzden aralarında ihtilaf çıkar. Kısaca aralarındaki ayrılık Musa'nın şeriatına uyup uymama konusu olmuştur diyebiliriz.

Mezarı nerede?

Hristiyanlar ve hatta Müslümanlar tarafından bile oldukça önemli bir isim olan Barnabas'ın mezarı Mağusa taraflarında, Salamis antik kentinin yakınlarında bulunuyor. Mezarının yapılması ise Kıbrıs'taki diğer türbelerin hikâyelerine benziyor.

Barnabas, Pavlus'tan ayrılıp Kıbrıs'a dönünce Hristiyanlığı yaymaya, anlatmaya devam eder. MS 75 yılında Yahudiler Barnabas'ı tutuklarlar ve Salamis'teki bir sinagogda karanlık bir hücreye atarlar. Daha sonra önce taşlarlar, sonra da yakarlar. Barnabas'tan kalanları ise kendisine inananlar tarafından ele geçmesin diye denize atılmak üzere bir beze sararlar. Ancak olayı izleyen Barnabas'ın öğrencileri karanlıktan istifade ederek içinde Barnabas'ın külleri olduğu bezi kaçırırlar ve Salamis'in batısında bir harnup ağacının altındaki bir yer altı mağarasına götürüp gömerler. Göğsünün üzerine de bir İncil koyarlar.

Yahudilerin yaptıkları yanlarına kâr kalmaz. MS 115 tarihinde isyan ettiklerinde kanlı bir şekilde bastırılır ve senatonun emri ile adadaki tüm Yahudiler sürülür ve asırlar boyunca adaya ayak basmalarına izin verilmez.

Mezarın bulunması

Mezar uzun yıllar bilinmez. Yaklaşık dört buçuk asır sonra bir piskopos rüyasında Barnabas'ın mezarını görür. Ertesi gün gidip mezarı açtırır ve rüyasında gördüğü şekilde Matta İncili'ni görünce Barnabas'ın mezarı olduğundan emin olur ve bu müjdeli haberi vermek üzere İstanbul'a gider. Devrin imparatoru da bulunan mezarın hemen yanına bir manastır inşa ettirir. Yıl 477'dir. Aziz Barnabas Kilisesi önemli bir işlev görür. Kıbrıs Ortodoks Kilisesini Antakya Patrikliği'nden ayırıp bağımsız bir patriklik olmasını sağlar. Hatta bu olay kilisenin duvarlarına çizilen fresklerde de işlenir. Kilisenin içine girdiğinizde sağ taraftaki nişin içerisinde yer alan dört resimden ilki piskoposun rüyasını, ikincisi Barnabas'ın mezarının bulunmasını, üçüncüsü mezarda bulunan Matta İncili'nin imparatora hediye olarak verilmesi sahnesi ve dördüncüsü de imparatorun piskoposa imtiyazlar verme sahnesi resmedilmiş.

Manastırın durumu

Manastır özellikle İslam ordularının fetihleri esnasında büyük hasar görür ve yıkılır. Daha sonra 1756 yılında dönemin piskoposu tarafından bugünkü hâlini alacak şekilde inşa edilir. Manastır, bugün içi ikon müzesi olan kilise ile arkeoloji müzesi olarak kullanılan papazların kaldığı hücrelerle çevrili bir avludan ibaret. Barnabas'ın türbesi ise bu manastırın kuzeyinde, yüz adım ötede kümbet benzeri bir yapının altında bulunuyor. Mezar on bir basamaklı bir merdivenle inilen yer altında bir mağarada. Üstünde ise bir şapel yer alıyor. Bugün özellikle

Güneyden Rumların otobüsler hâlinde gelerek ziyaret ettikleri Barnabas'ın daracık bir merdivenden inilerek girilen mezarı yakılan mumlardan dolayı biraz kararmış duvarlarla çevrili ve içeride yoğun bir is kokusu var. Özellikle 11 Haziran ona adanmış bir gün olduğu için bu tarihte çok kalabalık oluyor.

Kur'an-ı Kerim'de Yasin Suresi'nin 13. ayeti bir şehre gönderilen üç elçiden bahseder. Tefsirlerde bu üç elçinin Hristiyanlığın ilk dönemlerinde Roma şehirlerine giden havariler olduğuna dair yorumlar yapılır. Bu şehrin Antakya, gidenlerden birinin de Pavlus olduğunu söyleyen birçok açıklama vardır. İncil'de yer alan bilgilere göre, Pavlus ile birlikte Antakya'ya ve daha birçok yere giden kişinin Barnabas olduğuna göre, ayetin işaret ettiği elçilerden birinin Barnabas olma ihtimali de vardır. Doğrusunu Allah bilir diyelim ve bu konuyu müfessirlere ve işin erbabına bırakalım.[9]

9- Bir seferinde bir grup ilkokul öğrencisi ile karşılaşmıştım. İlk başta Rum tarafından geldiklerini düşündüm. Yaklaşınca Türk olduklarını farkettim. Hocalarına sorduğumda her yıl belirli yerlere öğrencileri götürdüklerini, bu yıl da Salamis ve Barnabas'a getirdiklerini söyledi. Bunun çok güzel bir şey olduğunu söyleyip başka bir yere götürüp götürmediklerini, özellikle Kutup Osman'ı sorduğumda başka bir yere götürmediklerini söyledi. İlk mektep çocuklarının her yıl ziyarete götürüldükleri ve elli yıl öncesine kadar bahçesinde herse yedikleri Kutup Osman'ı bilmemelerine, özellikle Bizans ve Roma dönemlerinden kalan yerleri ziyarete götürdüklerini öğrencince de üzülmüştüm.

Başını Vermeyen Bir Başka Şehit: **Canbulat Bey**

Mağusa'daki en önemli mimari yapılardan biri Orta Çağ askerî mimarisinin ayakta kalan en güzel örneklerinden biri olan kalesidir. Dört bir yanı ve her bir köşesinde bir kulenin bulunduğu surlarla çevrili olan kalede özellikle bir kule var ki dünyada okumuş yazmış herkes tarafından bilinir. Shakespeare'in bir kısmı Kıbrıs'ta geçen aynı isimli oyunundan sonra çok meşhur olan Othello Kulesi. Sırf bu kuleyi görmek için gelen turistler olduğunu söylemeliyim.

Lusignanlar tarafından yapılmış, Venedikliler tarafından kuvvetlendirilmiş bu muhkem surlar, on bir ay süren zorlu bir kuşatmanın ardından aşılabilmiş (1 Ağustos 1571). Oldukça muhkem ve fethedilmesi hayli güç olduğu için de Kıbrıs'ta en son fethedilen yer olmuş Mağusa.

Bu kalenin fethedilmesine katılan askerlerden biri de Kilis Sancakbeyi Canbulat Bey. Sancak, Osmanlı idari teşkilat yapısında vilayetten küçük kazadan büyük yerleşim birimi idi ve yöneticisine de sancakbeyi denir ve bey ünvanını kullanırlar idi. Canbulat ismi ise iki kelimeden oluşuyor; can ve bolat. Can samimi dost, iyi arkadaş anlamında. Uğruna can verilecek kadar kıymetli ve değerli arkadaşlar için kullanılır can kelimesi. Bulat ise çelik demek aslında. Mecaz yoluyla çelik gibi kuvvetli anlamında yiğit ve kahraman askerler için kullanılır olmuş. Canbulat Bey, hem iyi bir dost ve arkadaş hem de kuvvetli bir kumandan imiş. Öyle olmasa onu bir sancağa bey yapmazlardı zaten.

Osmanlılar Mağusa'yı fethetmeye karar verdiğinde zamanın Anadolu Beylerbeyi olan İskender Paşa, Canbulat Bey'i de fetih esnasında orduda görmek ister. Onun bu arzusu üzerine Canbulat Bey askerleriyle birlikte Kilis'ten gelerek Mağusa'nın fethine katılır.

Fetihte ordunun sağ kanadında İskender Paşa ile birlikte yerini alır. Kale bir taraftan toplarla dövülürken bir taraftan da surların dibine tüneller kazılırmış. Ancak Venedikliler açılan bu tünelleri patlatır ve çökertirlermiş. Venedikliler Arsenal Kulesi kapısının üstüne ölüm çarkı dedikleri uçları keskin kılıçların dizildiği giyotine benzer bir silah bağlamışlar ve açık buldukları kapıdan içeri girmek isteyen askerleri peş peşe gelen bu kılıçlar doğrayarak şehit edermiş.

Venedikliler arasında Türk asıllı bir keskin nişancı varmış. Kimsenin aslını bilmediği bu nişancı gülleleri öyle dikkatli atarmış ki hiçbir Türk askerine zarar vermezmiş. Bu durum Venedikli kumandanın dikkatini çekmiş ve ondan Türk ordusunun tam ortasında bulunan kumandanın çadırını yok etmesini istemiş. Topçu isabetli bir şekilde çadırı yok etmiş ama yine çevredeki hiçbir Türk askerine zarar vermemiş. Venedikli kumandan şüphesinde haklı olduğunu anlamış ve Türk asıllı topçuyu topuyla birlikte surlardan aşağı atmış.

Surlardan aşağı atılan asker yaralı olarak kurtulmuş. Yaralı hâliyle sürünerek Türk askerlerinin yanına varmayı başarmış. Türk askerleri bu adamı aldıkları gibi komutanlarının otağına götürmüşler. Canbulat Bey de o esnada çadırda imiş. Topçu askeri kendisini tanıtmış ve başına gelenleri olduğu gibi anlatmış. Ölüm çarkını nasıl durduracaklarını sormuş kumandanlar topçuya. O da koyun yünlerinden dolu maketler yapmalarını ve bunları kapının içindeki aletin ağzına sürmelerini söylemiş. Bundan sonrasını Canbulat Bey'in Mağusa'nın fethi esnasında gösterdiği kahramanlığı *Peçevî Tarihi*'nden nakleden **Nihat Sami Banarlı**'nın Tarih ve "**Tasavvuf Sohbetleri**" isimli eserinden takip edelim:

"Bir gün bu 'ölüm çarkı' önünde, arkadaşlarının hile ile parçalanmasına razı olmayan bir kahraman belirdi. 'Ben bu kapıdan gireceğim.' diye haykırdı. Adı Canbulat'dı. Anadolu'dan gelmişti. Kilis kuvvetleri beylerindendi.

Canbulat Bey evvelkilerin yaptığı gibi vücudunu ağır ve kalın zırhlarla örtmedi; çarkın dişlerine katı mızrağını ve müthiş kalkanını siper etmedi. Eline sadece Türk bayrağını aldı. Kendisini, kendi gibi yalın vücut ve yalın kılıç takip eden birkaç kahramanla birlikte bu kapıya doğru heybetle yürüdü.

Venedikliler şaşırdılar. Gerçi çark yine döndü. Canbulat Bey'in erkek başı toprağa düştü; fakat o anda beklenmez bir hadise oldu: Canbulat Bey yıkılmadı. Yere düşen başına aldırmadı; elinde Türk bayrağıyla ve başsız vücuduyla dimdik yürüdü. Venedikliler dehşetle geri çekildiler. Bir an için çarkı çeviremez oldular. Çarkın durmasıyla da kale için 'Allah Allah!' seslerinin dolması bir oldu. Magosa duvarlarından biri aşılmış, bedene Türk bayrağı dikilmişti." [10]

Rivayete göre şehrin adı da bu olaydan sonra değişmiş. Kellesi koltuğunda savaşan bir asker gören Venedikliler o kadar şaşırmışlar ki hayretten *'Fausa Fausa'* diye bağırmışlar. Bunu duyan Türk askerleri yeni fethedilen bu beldeye ***"Mağusa"*** adını vermişler.

Fetihten sonra Canbulat ve arkadaşları şehit edildikleri bu kulenin altına defnedilmiş. Ölüm çarkının bağlandığı bu kapının olduğu kulenin adı Arsenal Burcu imiş, bu olaydan sonra kulenin adı değişmiş ve Canbulat Burcu olmuş. İlk başlarda sadece bir mezar iken zamanla burası ziyaret makamına dönüşmüş ve halk türbeyi ziyaret edip adaklar adamaya başlamış. Çocuğu olmayan kadınlar türbeyi ziyaret eder, hemen yanındaki incir ağacından incir yerlermiş. Böylece Canbulat Bey gibi yiğit oğulları olacağına inanırlarmış. Kopardıkları incirin yerine de elbiselerinden yırttıkları çaputu bağlarlarmış. Halkın inancı böyle ancak belgelere göre Canbulat Bey Mağusa'nın fethinden birkaç yıl sonra vefat etmiş. Belgeler ne derse desin halkın muhayyilesinde burası Canbulat'ın türbesi. Hangi belgeyi getirirseniz getirin bunu değiştiremezsiniz artık.

Tarihsel olarak Canbulat'a ait olmayabilir ama efsanevi inanışa göre burası Canbulat Türbesi ve burada türbesi olduğu söylenen kişinin tarihî

10. Bu olayın bir benzeri de Zigetvar yakınlarındaki Grijgal Kalesinin fethi esnasında da gerçekleşmişti. Kestiği başı almak isteyen düşman askerine başını vermeyen şehitin adı Deli Mehmet idi ve Ömer Seyfettin bu olayı Başını Vermeyen Şehit adıyla hikâyeleştirerek ölümsüzleştirmişti.

Canbulat Bey olup olmamasının da aslında bir önemi yok. Halka göre fethedilmesi güç olan bir kaleyi ele geçiren ordunun yiğit bir askeri, büyük bir asker ve her türlü hürmeti ve saygıyı hak ediyor. Gerisi tarihçilerin sorunu, halkın değil.

Canbulat Bey'in mezarı kesme taştan ve etrafı demir parmaklıkla çevrili iken yıkılacağı endişesiyle 1968 yılında önce mermer bir lahit yaptırılmış. Daha sonra bu insanların hoşuna gitmemiş olacak ki yıkıp aslına uygun olarak yeniden yapmışlar.

Türbenin diğer türbelerden bir farkı var. Bir müze içinde olması. Türbenin bulunduğu mekân etnografya müzesi olarak düzenlenmiş ve Mağusa ve civarında bulunan Osmanlı silahları, tabaklar, çiniler, kimi arkeolojik objeler sergileniyor. Dolayısıyla çocuğu olmayan kadınların ziyaret ettikleri bir yer değil artık.

Pertev Paşa Türbesi

Kıbrıs'ın fethine katılan serdarlardan biri olan Pertev Paşa adına hazırlanan türbe Kapalı Maraş bölgesinde 2022 yılında düzenlenen bir törenle açıldı. Tapu kayıtlarında Kapalı Maraş bölgesindeki Müslüman mezarlığında olduğu ifade edilen türbenin eski fotoğraflardan birinde, *"1571'de Mağusa'nın fethinde şehit düşen Türk kumandanlarından Pertev Paşa'nın ruhuna Fatiha" "Evkaf Dairesi tarafından yeniden inşa edilmiştir."* yazılı mermer bir levha konulduğu görülüyor. 1950'de yeniden inşa edilen türbe 1963'te başlayan Rum saldırıları ve Rum belediyesinin bölgenin Türklüğüne ait izleri ortadan kaldırmak maksadıyla mezarlığı ortadan kaldırmak için yol bahanesiyle mezarlığı küçültmesi ve sadece etrafından geçen yolun ortasında küçük bir adacık olarak türbeyi bırakmasından sonra zaman içinde yıkılır.

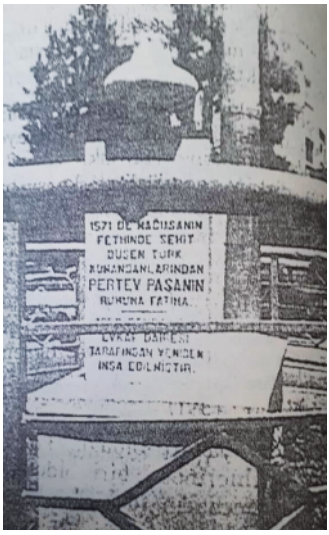

1974 Harekâtı'ndan sonra Kapalı Maraş bölgesinde kalan türbe neredeyse unutulur. Onca yıldan sonra devlet tarafından yeniden inşa edilir ve 2022 yılında ziyarete Cumhurbaşkanının da katıldığı bir törenle açılır.

Bildiğimiz kadarı ile Kıbrıs fethine katılan vezir Pertev Paşa'nın türbesi Eyüpsultan'da bulunuyor. Bu durumda türbesi olan Pertev Paşa, orduda adı Pertev olan bir başka kumandan olmalıdır.

Ağlayan Dede

Suriçi'nde Mustafa Paşa Camii'nin önündeki sokaktan devam edince az ileride sağdan dönünce hemen sol tarafta karşınıza yan tarafı boş, merdivenle çıkılan önünde iki türbe olan tek katlı bir bina çıkacaktır. Ağlayan Dede Türbesi olarak bilinen bu yapı eski bir tekkenin yerine yapılmış yeni bir bina. Binada dervişlerin sohbet edebilecekleri kadar geniş bir salon, küçük bir oda ile mutfak yer alıyor sadece. Bu hâliyle de hizmetlerin yürütülmesi için yetiyor.

Birkaç merdivenle çıkılan bu tek katlı yapının ön tarafında ayak ayağa uzanmış iki mezar var. Mehmet ve Mustafa adında Mağusa'nın fethi esnasında şehit düşen iki kardeşe ait olduğu şeklinde rivayetler de var kitaplarda. Ama hangisinin Ağlayan Dede olduğu bilinmiyor.

İki mezardan basamaklardan çıkar çıkmaz sola dönünce gördüğümüz Kadiriyye tarikatının Resmîye kolunun piri Mustafa Ahi Resmî'ye (ö.1792) diğeri Alaaddin Kandeharî adında bir dervişe ait. Mezarların kime ait olduğu ise keşif yoluyla tespit edilmiş. Acaba Ağlayan Dede hangisi? Resmî Efendi'den bahseden kaynaklarda bahsedilmediğine göre diğeri olmalı. Her zamanki gibi doğrusunu Allah bilir diyelim ve geçelim.

Bir Kadirî şeyhinin oğlu olan Mustafa Ahi Resmî Efendi, Mağusa'ya sürgün edilmesinden kırk bir gün sonra vefat etmiş ve buradaki mezarlığa defnedilmiş. 1792 Osmanlılar için hiç de iyi bir yıl değildi. Rus savaşları kaybedilmiş, halkı Müslüman olan bölgeler Rusya'ya bırakılmıştı. Böyle bir dönemde Kıbrıs'a sürgüne gönderildiğine göre uygulamalara bakarak

Resmî Efendi'nin de yöneticileri eleştirdiğini düşünebiliriz. Ayrıca hakkında farklı ithamlar olması onun niçin sürgüne gönderildiği konusunda bize fikir ileri sürme imkânını veriyor.

Müritleri şeyhlerini daha rahat ziyaret edebilmek için devrin padişahına gidip şeyhlerinin kabrini İstanbul'a nakletmek için izin istemişler. Padişahın izin vermesi üzerine nakil işlemleri için Mağusa'ya gelen dervişler mezar taşlarını sökmeye başlayınca civardaki Rumlar gelip sormuşlar ne yaptıklarını. Cenazeyi nakletmek için taşları söktüklerini öğrenince hemen çalışmaları durdurup padişaha bir dilekçe ile başvurmuşlar ve Ahi Efendi'nin mezarının olduğu yerde kalmasını istemişler. Başları dara düştükleri zaman gittikleri bu Allah dostunun mezarının yerinde kalmasına karar vermiş padişah ve o defter de öylece kapanmış.

Diğeri ise, hakkında isminin Alaaddin Kandeharî olması dışında bir şey bilmediğimiz bir dervişe veya şeyhe ait. Kıbrıs'a ne zaman geldi, nasıl geldi, ne yaptı şimdilik bir şey bilmiyoruz. Neden Ağlayan Dede isminin verildiğini de bilmiyoruz. Sağlığında çok ağladığı için mi, Allah'a ağlayarak yalvardığı için mi, yoksa mezar taşında kuru havalarda ıslaklık olduğu için mi? Doğrusunu Allah bilir.

Ancak halk arasında burada metfun zevatın kim olduğu bilinmiyor. Bir Allah dostu, bir eren olduğu konusunda ise şüphe yok. O bölgede yaşayanların başından geçen olağanüstü olaylar kitapları süslüyor.

Şühedanın namaz kıldığı vakitte yüksek sesle bağıranların sürüklenmesi, türbelere havlu ve ibrikle su bırakılması mahallelinin büyüklerinden dinlediği rivayetler.

Burası 1882 yılında bir mescit, bazı mezarlar ve bazı odalardan ibaret bir külliye imiş ve bir mütevellisi varmış. Mağusa'nın eski tekkelerindenmiş. Bir zamanlar bugün kapalı bölge olan Maraş'ta bile vakfedilmiş arazileri varmış. Diğer türbe ve tekkelerin başına gelen buranın da başına gelmiş. Binalar harap olmuş, bahçeler küçülmüş, bir hamiyetperver tarafından ancak bu kadarı kurtarılabilmiş, yoksa kaybolup gidermiş. Bugün gayet iyi durumda, canlı ve ziyaretçileri eksik olmuyor.

Ne diyelim, en azından kaybolmadan bugüne kadar gelmiş ve bekleyenleri var çok şükür. Buranın hizmetleri de Şeyh Nâzım'ın dervişleri tarafından yapıldığını ilave edeyim.

Mağusa'nın Kimsesizleri
Öksüz Dede (Garip Dede)

Yine Suriçi'nde Mehmetali Sokak ile Görmüş Çıkmazı'nın kesiştiği noktada adak amacıyla kullanılan ve yolu kesen iki kemerin arasında duvarın dibinde kalan adak yeri "Garip Dede" veya "Öksüz Dede" adıyla biliniyor.

Ben yanından geçerken kim olduğunu bilmeden Fatiha okudum. Mezarın, Osmanlıların Mağusa'yı fethi esnasında burada şehit düşen bir askere ait olduğuna inanılıyor.

Sizin gibi benim de aklıma gelen ilk soru neden Öksüz Dede? Acaba hayatta iken gerçekten öksüz müydü, yoksa bir sokak ortasında, yarısı duvar altında kalan bir mezarda olduğu için mi verildi bu isim kendisine? Elimizde kesin bir bilgi yok maalesef.

On-on beş sene öncesine kadar sıkça ziyaret edilen bu mezara, adakta bulunulur, mum yakılır, yemeni ile yeşil bez bağlanır ve tuz ile çörek bırakılırmış. Türbedeki islerden hâlen mum yakıldığını anlıyoruz.

Eskiden başı ağrıyanlar mezarın toprağını okşar, sonra da toprağı avuçlarıyla alıp başlarına sürerlerken *"Burada yatan şehit bize güç versin, başımdaki bu sızıyı geçmiş etsin"* diye dua ederlermiş. Ama artık bunu yapmak mümkün değil, çünkü cadde asfalt ve türbenin üzeri beton.

Mezarın gerisindeki evde oturanlar geceleri sürekli nalın seslerini duyduklarını anlatırlarmış. Bu nedenle civarda oturanlar, geceleri avluya su dolu bir testi ile bir çift nalın koyarlarmış. Çünkü ahali şehitlerin abdest alıp namaz kıldığına inanırmış.

Şimdi bir sokak ortasında, yarısı duvar altında, kalan yarısı da yeşile boyanmış hâlde duran bu mezar hakikaten ismi gibi öksüz ve garip duruyor.

Üç Şehitler Türbesi

1. Dünya Savaşı'nda İngilizlerin Mağusa'daki kampta esir tuttuğu Türkleri Cuma namazına getirdikleri için Esirler Camii olarak da bilinen kiliseden çevrilme bir cami var: Mustafa Paşa Camii. Fetihten sonra mihrap, minber ve minare eklenmek suretiyle camiye çevrilen bu mabedin, sokak tarafındaki girişinde, avlunun denize bakan tarafındaki duvarın önünde, incir ağaçlarının gölgesinde yanyana sıralanmış üç mezar bulunuyor.

Caminin ön avlusunda bulunan bu üç mezar hakkında elimizde maalelesef yeterince bilgi yok. Muhtemelen Mağusa'nın fethi esnasında sokak çarpışmalarında şehit olan üç askere veya kardeşe ait. Hem şehit hem de üç olması halk nezdinde türbe olarak kabul edilmesine yetmiş. Benzeri birçok mezarda olduğu gibi bu mezarları yeşil renkli örtüler ile örtmek, bazı günler mum yakmak âdetleri varmış. Ama artık eskisi kadar çok ziyaret edilip adak adanıp mumlar yakılmıyor.

Mağusa'nın Daimî Misafirleri

Mağusa'da özellikle Lala Mustafa Paşa Camii ve Sinan Paşa Camii avlularında ve arasında kalan bölgede birçok mezar, hatta mezarlık bulunuyormuş. Önceleri Mağusa'nın fethinde şehit düşen askerlerin defnedildiği mezarlık iken zamanla, Osmanlılar döneminde adaya görevli veya sürgün olarak gönderilenlerle Mağusa'nın önde gelenleri de defnedilmiş.

Günümüze kadar sadece dört mezar ulaşabilmiş. Bunlardan ikisi Lala Mustafa Paşa Camii'nin avlusundaki cümbez ağacının altında, diğer ikisi de az ileride sağdaki katedralin batıya bakan cephesinde. Buraların meskûn mahal olmaması ve metfun olunan kişilerin de memur olmalarından dolayı buradakiler diğer türbeler gibi bir ziyaretgâh, bir adak yeri olmamış.

Lala Mustafa Paşa Camii'nin avlusunda biri diğerine göre daha büyük iki türbe yer alıyor. Meşhur ağacın altında kalan kesme taştan kare planlı yapılmış olanı, 1903 yılında vefat eden döneminin milletvekili, camiin birinci imam-hatibi, Mağusa'nın hatırı sayılır âlimlerinden Mustafa Zühtü Efendi'ye ait. Kendisini çok seviyor olmalı ki hanımı yetkililerden izin alarak mezarı dört kemer üzerine oturan tek kubbeli bir türbe hâline dönüştürmüş. Türbe içindeki mermer mezar, üzerine yapılan tezyinat ve başına ve ayak tarafına dikilen taşları ile örnek gösterilecek kadar güzel. Ama yakından görmek pek mümkün değil, çünkü genellikle kapalı.

Diğeri ise Şam müftüsü Mehmet Ömer Efendi'ye ait. Türbe klasik Osmanlı mimarisinde. Sivri kemerleri ve kubbesi ile hoş bir yapı. Bir zamanlar burada cami imamlarından İbrahim Efendi'ye ait bir mezar daha varmış. Ancak İbrahim Efendi'nin mezarı günümüze kadar ulaşmamış.
Bu türbeler sanki Lala Mustafa Paşa Camii'nin önündeki meydanı kimsesiz bırakmamak için yıllardan beri burada bekliyorlar.

Yirmisekiz Mehmet Çelebi

Bu iki türbeyi arkanıza alıp ilerlediğinizde sağ tarafınızda bir katedral var. Katedralin batı duvarları ile destek kemerlerinin arasında, önüne demir korkuluk çekilmiş bir mezar var. Yirmisekiz Mehmet Çelebi'ye ait olan bu mezar, mermer bir lahit ve klasik mezar taşlarıyla âdeta ben buradayım diyor.

Yirmisekiz Mehmet Çelebi 18. asrın önemli simalarından biri. Paris sefirliği yapan ve sefaretnamesi ile meşhur olan Çelebi 1730 yılında çıkan Patrona Halil isyanına adı karıştığı için Kıbrıs'a sürgüne gönderildi. 1732'de vefat edince de o dönemler mezarlık olan Sinan Paşa Camii avlusuna defnedilmiş.

Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin az ötesinde ve kemerlerin dışında, dört bir tarafı yeşile boyanmış demir korkuluk ile çevrili bir mezar daha var. Hakkında tüm bildiklerimiz mezar taşında yazılanlardan ibaret. 1724 yılında vefat eden Mehmet Emin Efendi adında bir yeniçeri subayı.

Mağusa'nın dünyada eşine az rastlanan bu tarihî meydanını gezerken kendinizi kaybetmemeniz mümkün değil. Bir tarafta yok oluşu hatırlatan yıkıntı ve kalıntılar, diğer tarafta canlılığı ve ümidi besleyen rengarenk çiçekler ve ağaçlar.

Bir tarafta sunak ve katedral, diğer tarafta Lala Mustafa Paşa Camii. Hâl diliyle bir zamanlar biz de bu meydanda dolaşıyorduk diyen türbeler, mezarlar. Hem Mağusa'nın tarihini hem insanlığın tarihini aynı anda görebileceğimiz nadir mekânlardan. O yüzden iki fotoğraf çekilip gidilecek bir yer değil burası. Kendinize sakin bir köşe bulun ve tefekkür edin derim.

Mağusa Şehitlikleri
Tarihi Türk Mezarlığı

Mağusa'da tarihî olup günümüze kadar en düzenli şekilde kalmayı başarmış Türk mezarlığı desek sanırım yanlış bir şey söylemiş olmayız. Surların kara girişinin hemen karşısında bugün çay bahçesi ile bitişmiş bu mezarlık içinde, ikisi baldaken tarzı biri kapalı üç türbe bulunuyor. Kare planlı, dört kenarı sivri kemerli, kubbeli türbelerin yol kenarında olanında kapı ve pencereler var. Üç türbenin etrafı yarım metreden biraz fazla yükseklikte kesme taştan örülmüş duvarla çevrili.

1933 yılında etrafı duvarla çevrilen mezarlığın yakın zaman öncesinde elden geçirildiği belli olan mezarlıkta mezarlar belli iken kim olduklarına dair bilgi yok elimizde maalesef.

Ancak içindeki türbe şeklinde üç mezarın Mağusa'da görevli üst düzey memurlara veya devrinde önemli mevki işgal eden birilerine ait olduğu düşünülebilir. Muhtemelen mezar taşları söküldü ve bir yerlerde sergileniyor veya kayboldu.

Bir görüşe göre ise, burası Mağusa'nın fethinden itibaren mezarlık olarak kullanılmaya başlandı. Girne Limanı ve Kalesinin hemen üstü de buna benzer şekilde mezarlık olarak tahsis edilmişti. Orada da benzer şekilde baldeken tarzı mezarlık bulunuyor.

İngiliz döneminde yapılan kazılarda çıkan Türklere ait mezarların bir kısmı da buraya nakledilmiş olmalı. Uzunca süreden beri buraya kimse defnedilmemiş. Önünden geçenlerin bile farkında olmadığı aralarında kahramanların ve şehitlerin de bulunduğu bu mezarlıkta yatanların bizden birer Fatiha beklediğini unutmayalım.

Çanakkale Şehitliği

İlk gördüğümde Çanakkale neresi, burası neresi diye düşünüp şaşırmıştım. Daha sonra hikâyesini öğrendim. Malum, I. Dünya Savaşı'nda İngilizlerle birçok cephede savaştık. Bunların büyük bir kısmını muzaffer tamamlamamıza rağmen müttefiklerimiz yenilince biz de yenilmiş sayıldık. Bu savaşlarda İngilizler birçok askerimizi esir aldılar. 1916 yılında getirildiği tahmin edilen 400 kadar Türk esirini de o zamanlar taht-ı idarelerinde olan Mağusa'da bir kampa yerleştirmişlerdi. Esirlerin yerel halkla temas etmelerine başlarda izin vermişken tahmin edebileceğiniz nedenlerden dolayı daha sonra halkla

görüşmeleri yasaklanmıştı. Bu konuda yayınlanmış birçok makale ve kitap bulunmakta.[11] Kötü muamele, kaçmaya çalışanların vurulmaları, bakımsızlık gibi nedenlerden dolayı bu dört yüz esirin yarısından fazlası şehit olmuştu. Şehitler de Kutup Osman Tekkesi'nin çevresindeki ve kampın etrafındaki mezarlığa gömülmüştü. Kalanları da 1. Dünya Savaşının ardından serbest bırakıldı. Bir kısmı Türkiye'ye dönerken küçük bir kısmı da Kıbrıs'a yerleşti.

2. Dünya Savaşından sonra Türkiye Büyükelçiliğinin gayretleriyle Çanakkale esirlerinin mezarları bir araya getirildi. 200'ü aşkın esirden ancak 33'ünün mezarı toplanabildi. 1963-74 arasında verilen mücadelede şehit olan 9 mücahit de o esirlerin yanına defnedildi. Mezarlıkta 1978'de başlayan düzenleme 1980'de bitti ve mezarlık o yıl açıldı.

Şehitlik, anıt çemberinin karşısındaki parkın önünden kuzey istikametine doğru gidilince, soldan ikinci sokağın bitiminde karşımıza çıkıyor. Bayrak direklerini takip ederek de varabiliriz.

11. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığının da destekleri ile 2024 yılında *"Sandıktan Çıkan Tarih: Kıbrıs'ta Çanakkale Esirleri"* başlıklı bir belgesel çalışması hazırlanmıştır. İlgili belgeselin ilk gösterimi ise 2024 yılının Mart ayında KKTC'de gerçekleştirilmiştir.

Canbulat Şehitliği

İ Surların liman tarafındaki kapısının hemen karşısında, 1571'de surları aşmak için şehit olanların hemen ötesinde, surların dışında, onlardan dört asır sonra bu defa surları savunmak için şehit olanların yattığı bir şehitlik var. 20 Temmuz-15 Ağustos 1974 arasında Mağusa'ya Gazi ünvanını kazandıran mücadelelerde şehit düşen mücahitlerin mezarlarının bulunduğu şehitlikte, şehitlerin anısına yapılmış bir de anıt bulunuyor ve anma toplantıları burada yapılıyor.

Çifte Mazgallar Şehitliği

Suriçinde, Çifte Mazgal olarak bilinen surların önünde 21 Aralık 1963'te başlayan Rum saldırılarında şehit olan ve güvenlik nedeniyle Surdışı'ndaki mezarlığa götürülemeyen mücahitlerin defnedildiği bir şehitlik daha var. Mezarlar bugünkü hâlini, 2003 yılının Haziran ayındaki restoresine borçlu. Bir benzerini başka bir yerde görmediğim, Çifte Mazgallar tarafından giriş kapısındaki yarım kemerli kapıya da dikkat

etmenizi tavsiye ederim. Diğer şehitliklerin aksine burası pek bilinmiyor ve ziyaretçisi de neredeyse yok denecek kadar az. Birkaç dakikamızı ayırıp ziyaret etmek şehitlerimize ve gazilerimize teşekkür etmek anlamına geleceği için oldukça önemli.

Girne

Serdar Ömer ve Arkadaşları yahut Hz. Ömer Türbesi / Tekkesi

Kıbrıs'ta en sık ziyaret edilen yerlerden biri de Serdar Ömer ve arkadaşlarının şehit oldukları mağara ve makamların bulunduğu Hz. Ömer Türbesi'dir.

Girne'nin 4-5 km doğusunda, deniz kenarında, kayalıkların üzerinde bulunan türbe hakkında bilgi veren kaynaklar aşağı yukarı aynı şeyleri söyler. Ancak bazı bilgiler diğerleriyle çelişiyor.

İslam ordularının Hz. Ömer devrinde başlayan Kıbrıs'ı fethetmeye yönelik gayretleri Hz. Osman döneminde de devam eder.

Muaviye'nin Bizans'tan kalma tersanelerden yararlanarak yaptırttığı donanma Müslümanlara bu fırsatı verir. İlk deniz birlikleri olan bu donanma 648 yılında 1700 parçalık filo ile Larnaka taraflarından Kıbrıs'a çıkarma yapar ve kan dökmeden adayı fetheder. İlk seferden beş yıl sonra, bu defa Kıbrıs'a Lapta ve civarı üzerinden çıkmak üzere 12.000 kişilik bir ordu ile gelinir ve adada kalınır. Türbe ile ilgili kaynaklar hep ilk seferin tarihini verir ama olay kanaatimce bundan beş yıl sonra yapılan sefer esnasında vuku bulmuş olmalıdır.

Zayıf da olsa bir rivayet daha var ve onu da zikretmek isterim. Yedi ve sekizinci asırlarda Endülüs Emevî donanmasının Akdeniz'in doğusuna seferler düzenlediğini biliyoruz. Bu yedi mezarın bu seferler esnasında şehit düşen askerlere ait olabileceği fikri ihtimal dışı görünmüyor.

Bir rivayete göre Serdar Ömer ve altı arkadaşı Karpaz Burnu'nu geçip Girne açıklarına gelirler. Bugün Çatalköy olarak bilinen mevkiden karaya çıkıp Girne Kalesini kuşatırlar. Kale muhafızlarının püskürtmesi üzerine bu yedi mücahit karaya çıktıkları yerden gemilerine binmek isterler ancak muvaffak olamazlar. Bu yedi cesur asker saklandıkları mağarada şehit edilirler.

Olaydan iki sene sonra Müslüman olmuş bir çoban bu yedi askerin naaşlarını şehit oldukları mağarada cesetleri bozulmamış hâlde bulup defnettikten sonra mağaranın ağzını kapatarak saklar.

Bu rivayet de pek makul görünmüyor. Çünkü Girne Kalesi'ni bilenlerin çok iyi takdir edecekleri gibi yedi askerin tek başlarına kaleyi muhasara etmeleri pek mümkün değil. Bu yedi asker, muhtemelen bilgi almak üzere gönderilen keşif kolu gibi bir şey olsa gerek.

Yedi askerle ilgili bir rivayet daha var ki kanaatimce öncekine göre daha makul. Donanma karaya çıkmış, savaşmış ve bu savaşta yedi asker şehit olmuştur. Diğer askerler de şehit olan arkadaşlarını daha iyi korunması için mağaraya defnetmişler, zarar görmesin diye de mağarayı kapatmışlar.

Mantıklı bulmadığım bir başka rivayet de şöyle: Dönemin yerli halkı şehit edilen bu yedi mücahidin başlarını kesip çatallara takıp bir yerlere asmışlar ve teşhir etmişler. Türkler de buraları fethettikleri zaman bu olaya telmihen yörenin adını Çatalköy koymuşlar. Türk fatihler, neden Müslüman mücahitlerin başlarının kesilmesi gibi kendilerini üzen bir olayı hatırlatan ismi koysunlar?

Buraya kadar olanlar olayların oluş biçimiyle ilgili idi. Olay 653 yılında geçiyor ancak ada uzunca bir süre Bizans ve Haçlılar tarafından

yönetiliyor ve yedi askerin mezarı ile ilgili bilgiler külleniyor. Dolayısıyla ikinci kısım rivayetler de doğal olarak bu yedi mezarın bulunması ile ilgili.

Mezarların bulunması

Adanın Osmanlılar tarafından fethedilmesinden sonra bizce nasıl olduğu bilinmeyen bir şekilde mezarlar bulunmuş, kalıntıları mağaradan çıkarılmış, şimdiki bulundukları yere tekrar gömülmüş, üzerlerine de türbe ve mescit yapılmış. Tarihi tam olarak tespit etmek zor, en azından eldeki belgeler bu konuda bize bir şey söylemiyor. Halk, biraz geç döneme ait de olsa bulunma hikayesini ortak hafızasına kaydetmiş. Neredeyse iki asır sonrasına.

18. yüzyılda ada devamlı korsan saldırılarına maruz kalmakta, korsanlar buldukları kadınları, kızları, çocukları ve hayvanları kaçırmaktadır. Kaynaklarda, önce adı Deli Hasan olan, bu olaydan sonra da Hacı Hasan olarak değişen bir çoban, Çatalköy sahillerinde koyunlarını otlatırken bir yelkenlerini toplamış bir korsan gemisinin yaklaştığını görür. Hemen sürüsüyle birlikte kayaların arkasına ve mağaralara saklanır. Kendisini ve sürüsünü bu korsanlardan koruması için Allah'a dua etmeye başlar. Derken yedi kırmızı ata binmiş yedi asker kayalıklardan çıkar, atlarının nalları taşlarda kıvılcımlar çıkararak denize doğru ilerler ve gidip korsanların gemisini batırırlar. Korsanlar bu olaydan sonra artık adaya bu bölgeden saldırmazlar.

Hasan akşam köye döndüğünde gördüklerini anlatır ama anlattıklarına köylüler inanmaz. Hasan'ın ısrarı üzerine olayın gerçekleştiği yere gidip kayaların üzerindeki atların nal izlerini görünce inanırlar. Bu yedi görünmez kahramanın anısına da kayalıkların üzerine türbe yaparlar.

Çoban Hasan'ın duasının kabul edildiği yer de darda kalanların gidip dua ettikleri bir mekân olmuştur. Ötekilerden farkı, buraya gelenlerin adaklarını adadıktan ve dualarını ettikten sonra türbe ve civarından bir parça toprak veya kaya parçası alıp götürmeleridir. Dualar kabul olduğunda da alınan topraklar veya kaya parçaları geri bırakılır.

Bu yer tarih boyunca sadece Türkler için değil Rumlar için de kutsal kabul edilmiş. Rumlar Aya Fanontes adında bir azizenin mezarının burada olduğuna inandıkları için mağarayı kutsal kabul etmekte, mum yakıp para bırakmakta, sivri taşlara bez bağlamakta imişler. Tutulan dilekler kabul edildiğinde de bezler çözülürmüş. 1963 yılında başlayan baskıcı dönemde bölge Rumlar tarafından askerî bölge ilan edilip Türklerin ziyaret etmeleri yasaklanmış.

Türklerin türbe ile bağlantılarını keserek iki şeyi amaçlamış olmalılar: Şehitlerden manevi ve psikolojik destek almalarını engellemek ve tarihleriyle arasına bir duvar örmek. Ama Rumlar o zaman bunu başaramadılar.

Hz. Ömer Türbesine tekke diyenler de var. Ama burası bir tekke değil. Sanırım türbenin bulunması üzerine anlatılan menkıbeler ve yedi sayısının kutsallığı, insanlara burasının tekke olabileceğini düşündürdü. Bir diğer ihtimal de burada türbedarlık yapanların derviş olması. Türbe, 1974 Barış Harekâtı'ndan sonra tekrar ziyarete açıldı. 2012'den sonra da T. C. Büyükelçilik Yardım Heyeti tarafından mescit ve türbe yeniden güzel bir şekilde inşa edildi. Birkaç sene önce bir cami inşa edildi ve türbenin çevre düzenlemesi yapıldı.

Bugün yedi şehidin makamı, mağaranın üzerinde yaptırılan küçük bir mescit içinde yan yana dizilmiş sandukalardadır ve ziyarete açıktır. Mescitte görevli bir imam bulunmakta ve türbenin ihtiyaçları da Kıbrıslı dervişler tarafından sağlanmaktadır. Ziyaretlerinizi bir namaz vaktine getirirseniz deniz kenarında dalgaların sesinin imamın sesine eşlik ettiği, martı seslerinin tekbir seslerine nazire yaptığı bir ortamda namaz kılmış olursunuz.

Lapta'daki Ömer Mağarası

Lapta'da da Hz. Ömer ve arkadaşlarına ait bir mezarlıktan bahsedilir. Bugün askerî bölgenin içinde kaldığı için girilemeyen sahilde, girişi deniz tarafından olan bir mağara varmış. Rivayete göre, Girne'nin doğusundaki Hz. Ömer ve arkadaşları ilk önce buraya sığınmışlar ve burada vefat etmişler. Arkadaşlarını almaya gelen askerler mağarada cesetleri görünce memleketlerine götürmek istemişler. Ancak şiddetli fırtına çıkınca götürmeyip Girne'nin doğusunda şimdiki bulunduğu yere götürüp defnetmişler, başlarına da taş dikmişler.

Osmanlılar adayı aldıklarında şehitleri ilk önce Lapta'daki mağarada aradıkları, onlardan kalan deri bir çarık bulmaları yöre halkının anlatılanlara inanmaları için yeterli olmuş. Laptalılar bir zamanlar, mübarek gün ve gecelerde bu mağarayı ziyaret edip dua ederlermiş. Hatta mağaranın yakınlarında küçük bir mescit varmış ve burada bayram namazı kılmanın daha makbul olduğuna inanılırmış.

Baldeken Osmanlı Mezarlığı

Girne'nin merkezindeki parkın içinde bulunan ve Müslüman Mezarlığı ve Kimsesizler Mezarlığı olarak da bilinen Baldöken Osmanlı Mezarlığı'nın tarihi 1571'e kadar gidiyor. Burası kalenin dışında yaşayan askerler için ayrılmış bir mezarlık imiş. Zaman içinde askerler dışında sivil halk da gömülmeye başlayınca Müslüman mezarlığına dönmüş adı. 19. yüzyılda evsiz barksızlar ile kimsesiler de gömülmeye başlayınca bu sefer adı Kimsesizler Mezarlığı olmuş.

Belgelerde ve levhalarda ismi baldeken tipindeki türbeden dolayı Baldöken Osmanlı Mezarlığı olarak kayıtlı. Günümüzde üç mezar ile bir türbe dışında bir şey kalmamış. Bu mezarlığın bulunduğu yerde mozaik kalıntılarından Bizans döneminde meydan olarak kullanıldığını anlıyoruz.

Halkın baldöken olarak isimlendirdiği baldeken türbelerin özelliği, üzerinin bir kubbe ile örtülmüş olmasına rağmen duvarlarının olmaması ve açık olmasıdır. Anadolu ve Balkanlar'daki örneklerine göre daha kısa ve duvarları daha kalın, sivri kemerli dörtgen planlı türbe kesme taştan yapılmış.

Yüzyıl öncesine kadar burası mezarlık olarak kullanılırmış. Hatta türbenin bulunduğu yerde cenazeler yıkanıp kefenlenirmiş. Girneliler hatta zaptiyeler bile geceleri buradan geçmeye korkarlarmış.

Türbede kimin metfun olduğunu bilmiyoruz. Ancak araştırmacılar türbe yapılmasına bakarak üst düzey bir komutanın, serdar veya paşanın olma ihtimali olduğunu söylüyorlar. Mezar taşları olmadığı için de isimlerini öğrenemiyoruz maalesef. Bir kayıtta, Girne Müzesi'nde bulunan bir mezar taşından hareketle türbenin Girne Kadısı Hasan Fakızâde Hüseyin Efendi'ye ait olduğunu gördüm. Ancak bu isimden de anlaşılacağı üzere bir müderris veya kadı olmalı. Mezarlığın az aşağısında Girne Kalesi'ne inen yolun yolun sol tarafındaki çeşme de Hasan Kavizade olarak geçtiğine göre ikisi aynı kişi olmalı. Bu konuda benim söyleyeceklerim bu kadar. Daha fazlası için daha derin araştırmalara ihtiyaç var. Onu da ehline bırakıp biz konuya devam edelim.

Bugün mezarlığın doğu tarafı, araba parkı olarak kullanılıyor. Baldaken türbe ve etrafındaki birkaç mezarın bulunduğu yer ise park olmuş. Eski fotoğraflarda mezarların taş lahitleri olduğu görülürken bugün sıradan mezara dönüşmüş. Dikkatimi çeken bir hususu paylaşarak mezarlık bahsini kapatayım. Mağusa'da da kara kapısının karşısında buna benzer bir mezarlık bulunuyor. O mezarlığın adı Türk Mezarlığı iken buraya neden Müslüman Mezarlığı denmiş? Benim kanaatim bu ismin İngiliz döneminde verildiği yönünde. Doğrusunu Allah bilir.

Şehit Sadık Paşa Türbesi

Girne Kalesi'nde 1570'te şehit düşen Donanma Kumandanı Cezayirli Sâdık Paşa'ya ait bir mezar bulunuyor. Kale kapısından içeri girince avluya ulaşmak için geçmek zorunda kalınan uzun koridorun sonunda avluya çıkmadan önce bir dirsek var. İçinde kale duvarlarıyla aynı taştan yapılmış bir lahit bulunuyor. Bu lahitin kaleyi teslim almak için içeri girerken atılan bir ok ile şehit edilen Osmanlı amirali Sadık Paşa'ya ait olduğuna inanılıyor. Millî mücadele yıllarında Kıbrıs'taki Türkleri organize eden ve yakalanınca Girne Kalesinde hapsedilen Dr. Esat Bey'in merak edip araştırması sonucu Sadık Paşa'ya ait olduğu tespit ediliyor.

Girneliler kim olduğunu unuttukları, İngiliz dönemine kadar sadece başında sarık olan bir mezardan şehida diye bahsederlermiş.

Girneliler, çok hürmet ettikleri bu türbeyi mübarek gün ve gecelerde kale dizdarından izin alınarak ziyaret eder, Fatiha okurlarmış. Türbe hakkında en geniş bilgi Mustafa Kemal Sayın'ın kitabında yer almaktadır.

Bu türbe ile ilgili anlatılan bir menkıbe var. İngilizler adayı Osmanlılardan teslim alınca, Girne'ye de bir yönetici atamışlar. Kaleyi gezen İngilizlerin Girne komiserinin arabası, türbenin önünde karşıdan gelen bir araba ile karşılaşınca geçememiş ve bu toprak yığını ve çaputlu taşın ne olduğunu sormuş. Kutsiyet atfedilen bir veliye ait olduğu ve kimsenin yüzyıllardan beri dokunmadığı söylenmiş. Bunun üzerine komiser böyle hurafe mi olur, diyerek toprağı ayağıyla eşelemiş ve başındaki sarığı savurup, *"Yarın geldiğimde burada bu toprak yığınını görmeyeceğim"* dedikten sonra çekip gitmiş. Komiserin ardından ne Türklerden ne Rumlardan bir kimse türbeye dokunmak istememiş. Ertesi gün komiserin gelip bağırıp çağırmasından ve işine son verilmesinden korkan sorumlular ne yapacağını bilemez bir halde iken komiserin kavası gelip türbeye dokunulmamasını söylemiş. Sabah esip kükreyen komiserin nasıl fikir değiştirdiğini merak etmişler. Kavas, komiserin felç olduğunu ve felç olmasının nedeninin de türbeyi ayaklarıyla çiğnemesi olduğunu söylermiş. Kendini affettirmek için türbeyi bu sefer taştan inşa ettirmiş.

Girneliler arasında bu türbe ile ilgili birçok menkıbe anlatılır. Kalede nöbetçilik yapan Türkleri koruduğu, uyumak üzere olanları uyandırarak ceza almaktan kurtardığı ve bir başkasına siğilleri nasıl yok edeceğini öğrettiği anlatılan hikâyelerden ikisi. Ayrıca kalede mahpus olarak kalan kimi Türklere göründüğüne dair hikâyeler de anlatılır.

Sadık Paşa, fethedildiği tarihten itibaren kaleyi beklemeye devam ediyor.

Kavaklı Dede Türbesi

Kıbrıs'ta ziyaret ettiğim türbelerin birbirleriyle benzerliklerinin yanı sıra aynı isimli bir türbenin Türkiye'de de olması dikkatimi çekmişti. Kavaklı Dede de bunlardan biri ve iki benzerlik bu türbede de var. Özellikle Dalaman, Afyon ve Isparta'da isminde kavak olan yatırların bulunması Türklerin gittikleri yerlere erenlerini de götürmesinin güzel örneği.

Kavaklı Dede Türbesi Yukarı Girne Mahallesi'nde Yazıcızâde Camii'nin bulunduğu sokakta, Cemal Gürsel ile Namık Kemal Sokaklarının kesiştiği köşede bulunuyor. Köşebaşını âdeta bir bekçi gibi tutan Kavaklı Dede mahallenin bir parçası olmuş. Diğer birçok türbede olduğu gibi burada yatan zatın da kim olduğu bilinmiyor ancak kim olabileceğine dair anlatılan iki farklı rivayet var. İlki Kıbrıs fethine katılan yeniçerilerden birine ait olduğu şeklinde. Yine Girne Zeytinlik'te bulunan Garip Dede gibi adanın fethine katılan Osmanlı ordusunda olup fetih esnasında şehit olan bir yeniçeri olduğunu düşündüğümüzde burada yatan zatın da bir şehit olması muhtemel.

Diğer rivayete göre, Kavaklı Dede fethin ardından Kıbrıs'a gelen Bektaşî dervişlerinden. Bir rivayete göre de savaş için gelip geri dönmeyenlerden. Müritleriyle birlikte gelen Kavaklı Dede hizmetlerini Yukarı Girne'de sürdürmüş, tekke kurmuş ve vefatının ardından da tekkesinin köşesine defnedilmiş. Hayatta iken "Kavak ekin, su olan yerde kavak insana can verir." dermiş. Vasiyeti üzerine de ayak ucuna kavak dikilmiş. Zamanla buranın adı Kavaklı Dede olmuş. Birçok Girneli hatıralarında dedesinden babaannesinden burada bir kavak olduğunu, kavağın yanında kavaklı kahve ve bir çeşme olduğunu işittiğini anlatır.

Bu rivayet ilkine göre zayıf geldi bana. Bir tekke olsaydı mutlaka bir arşiv kaydı çıkardı. Kim bilir, belki de ileride çıkar. Ama şimdilik böyle bir kayda rastlanmadığına göre tekke demek pek mümkün değil.

Türbenin inşası ile ilgili de iki rivayet anlatılır. Biri şu: İnşaat için, belki de yol genişletmek için kazı yapılırken mezar açılır ve kemikler şimdiki yerine taşınarak türbe hâline dönüştürülür. Bir de kavak ağacı dikilir ve bundan dolayı da Kavaklı Dede olarak isimlendirilir.

Kavak ağacı ile ilgili olarak birkaç söz söylememiz lazım. Kavak uzun ömürlü bir ağaç değil. En uzun yaşayanı yüz yıl yaşıyor. O da çok nadir. Fethin 1571'de olduğu düşünülürse kavak ağacının o kadar uzun süre yaşaması mümkün değil. Bu durumda 19. yüzyılda yol inşaatı esnasında dikilmiş olması daha makul. Eh, o tarihten sonra da bir asır geçtiğine göre kavak ağacının daha fazla kalamayacağı da aşikâr. Bu bize isminin de sonradan verebilmiş olma ihtimalini düşündürtüyor. Veya kuruyan kavağın yerine devamlı yenisi dikildi ve türbe kavaksız bırakılmadı.

Diğer rivayete göre ise türbe Ozanköylü Fehim Efendi adında biri tarafından yapılmış. Yöre halkından birinden derlenen hikâyesi şöyle:

19. asırda Ozanköy'de Horoz lakaplı bir kabadayı vurularak öldürülmüş. Fehim Efendi'den şüphelenilmiş ve tutuklanmış ve Girne Kalesine atılmış. Fehim Efendi, kurtulursam mezarı taşıyıp türbe yaptıracağım diye adakta bulunmuş. Delil yetersizliğinden serbest kalınca da vaadini yerini getirmiş. Türbenin yanına gölge yapsın diye çam diktirmiş, dış tarafa da kavak diktirmiş ve bu türbe artık bu adla anılır olmuş. Daha sonraki yıllarda kente suyun gelmesi üzerine hayırsever vatandaşlar tarafından bir çeşme yaptırılmış. Bu çeşmeden istifade eden vatandaşlar da hem dua edip mum yakarlarmış hem de türbenin bakımını yaparlarmış.

Girne folklorüne dair araştırmalarıyla bildiğimz Kemal Sayın'a göre ise Kavaklı Dede değil, başka bir şehida. Dolayısıyla buralarda bir değil iki şehida olma ihtimali de var. Türbenin yapılması ile ilgili anlatılan her iki rivayet adı sanı bilinmeyen bir şehit askerine ait olma ihtimalinin daha kuvvetli olduğunu düşündürtüyor.

Bugün mezarın başında ve ayak tarafında kavak yok. Kavağın ortadan kaldırılması ile ilgili de ilki İngiliz döneminde İngilizler tarafından söküldüğüne dair, diğeri ise 1960'larda türbenin olduğu sokağın genişletilmesi esnasında Rumlar tarafından ortadan kaldırıldığına dair iki rivayet anlatılır.

Zamanında kavakla ilgili, kavak kesilirse Girne'de Türkler sıkıntı çeker, soyu kurur diyen eskiler ile bunun hurafe olduğunu, kesilmesi gerektiğini söyleyen yeni nesil arasında büyük tartışmalar olmuş. Tartışmayı ise kavağın kendi kendine kuruması bitirmiş. Rumlar mı kesti, İngilizler mi kesti, yoksa kendi kendine mi kurudu, tam olarak bilmiyoruz. Kavağın şehidanın ayak tarafına dikilmiş olduğunu düşünürsek, sokak genişletme esnasında sökülmesi daha makul geliyor. Sokak genişletme esnasında türbe de yıkılmak istenmiş ama Türklerin itirazı üzerine yıkılmaktan kurtulmuş. Çünkü Kavaklı Dede buradaki Türklerin âdeta bayrağı, sembolü olmuş. O yıkıldığında veya ortadan kaldırıldığında kendilerinin de burada kalamayacaklarını düşünerek kendileriyle özdeşleştirmişler.

Her şehida gibi Kavaklı Dede'de de mum yakıp çaput bağlanıyormuş. Ancak bunlar hava karardıktan sonra gelip yapılırmış. Çünkü bir dönem Girne'de görev yapan imamlar bunların hurafe olduğunu söylediği için gündüz vakti kimse gitmezmiş, havanın kararmasını beklermiş adak adayacaklar.

Bugün kavak, kahve ve çeşme yok ama türbe duruyor. Kavaklı Dede ister bir asker olsun, isterse bir gezici derviş, amacı aynı. Kıbrıs'ta Türkün bekasını sağlamak. Diğer türbe ve tekkelerle birlikte Kıbrıs'ın manevi bekçisi olarak hâlâ görevinin başında.[12]

12. Kavaklı Dede Türbesi'nin Akkavuk Dede'ye ait olduğuna dair bir hikâye daha var. Ancak hikâyenin Hz. Ömer ve arkadaşlarına benzemesi, mantıken tutarsız olması ve tarihî gerçeklerle uyuşmaması gibi nedenlerle kitaba almadım.

Zeytinlik Köyünün Garip Dede'si

Kavaklı Dede gibi Anadolu'da birçok yerde türbesi ve makamı olan Garip Dede'yle Zeytinlik'te de karşılaşıyoruz.

Zeytinlik bir Türk köyü. Eskiden muhtemelen geleneksel bir Kıbrıs köyü iken artık Girne ile bütünleşmiş, şehrin bir mahallesi olmuş. Türbe, köy merkezinde, caminin hemen alt tarafında, yol üzerinde, etrafı yeşile boyanmış demir parmaklıklarla çevrili ve adı gibi garip bir şekilde köyü bekliyor. Diğer türbeler gibi Garip Dede hakkında da farklı rivayetler anlatılır. En makul bulduğumdan başlayayım.

Fetih esnasında Türk askerleri köyü ele geçirmişler ve ilerlemeye devam etmişler. Fetih tamamlandıktan sonra köyden geçen Türk askerleri bir askerin yerde yattığını, yanı başında da bir ağacın ona gölge yaptığını görünce yaklaşıp meseleyi anlamaya çalışmışlar. Bir de bakmışlar ki yerde yatan asker köyün ele geçirilmesi esnasında şehit olan bir yeniçeri. Allah'ın lütfu ile yanı başında bir ağacın bittiğini görünce de adını sanını bilmedikleri ama Allah katında çok değerli olduğuna inandıkları bu askeri oracığa defnetmişler. Kimi kimsesi olmadığı, adı sanı da bilinmediği için Garip demişler ve adı, zamanla Garip Dede olmuş.

Kıbrıs'ın ve Zeytinlik'in tanınmış ismi Ali Nesim Nesimoğlu'nun naklettiği rivayet ise şöyle:

Kıbrıs'ın fethine asker ile birlikte dervişler de gelmiş. Yeniçeriler Kıbrıs'ı fethederken ak sakallı dervişler de Kıbrıslıların gönüllerini fethetmişler. Kılıç ile aldıkları Kıbrıs'a gönül ile sahip olmuş Türkler.

Askerlerle gelen bir aksakallı derviş Zeytinlik'e gelmiş. Köylüler bu yaşlı amcaya dede dermiş. Birlikte geldiği insanlar köyde içme suyunun olmadığını bahane ederek ayrılmak istemişler. Bu dedemiz köyde gördüğü ulu bir ağacı işaret ederek;

- *Şu ağacı görüyor musunuz? Bu ağacın kökleri suya kadar iner. Dibini kazın, suyu bulursunuz,* demiş.

Halk bu sözü dinlenesi aksakallının dediğini yapmış, Kazmışlar ve çok tatlı bir su bulmuşlar. Suyun hemen yanına da bir yağ değirmeni kurmuşlar. Ak sakallı dedemiz ölünce de dibinde su bulunan ağacın gölgesine defnetmişler.

Değirmen zamanla suyun azalması ve kuruması üzerine çalışamaz duruma gelince sahibi de elinden başka bir iş gelmediği için kahvehane açmış. Her sabah erkenden gelir kahvehaneyi açar, rızkını beklermiş. Bir sabah geldiğinde aksakallı bir ihtiyarın kahvehanenin önündeki sandalyede oturduğunu görmüş. Hızır mı, derviş mi, ermiş mi diye düşünürken adam sade bir kahve söylemiş. Kahveci kim olduğunu bilmediği ama önemli olduğunu düşündüğü bu adamın kahvesini yapmak için ocağın başına geçmiş ama kahve kalmadığını görünce çok mahcup olmuş. İhtiyar, kahvecinin içine düştüğü bu durumu fark etmiş, evladım dibeğin dibine bak, bir kahvelik kahve çıkar, deyince kahveci dikkatlice bakınca bir kahve çıkacak kadar kahve toplamış.

Kahvesini içen ihtiyar giderken tepsiye bir kuruş bırakmış. Kahveci, aman efendim, ikramımız olsun, kabul buyurun lütfen diyecek olmuşsa da ihtiyar parayı bırakmış ve;

- Evladım, bu para çekmecende dursun ve sakın çıkarma. Çünkü gönülden rıza ile verilen bir şeyin bedelini sadece Allah bilir. Sakın bu sözümü unutma!

demiş ve usulca oracıktan ayrılmış. İhtiyarın bıraktığı para o kadar bereketli imiş ki o kasa o günden sonra hiç boş kalmamış. Ta ki para üstü çıkışmadığında farkında olarak veya olmadan bir müşteriye parayı verene kadar. İhtiyarın verdiği kuruş kasadan ayrılınca da kasa bir daha eskisi gibi dolmamış.[13]

Eskisi gibi kazanamadığına mı, yoksa emanete sahip çıkamadığına mı bilinmez, kahveci çok üzülmüş.

13. Bereket parası: Bereket parası bir ahi geleneğidir. Bir kalfa usta olup dükkân açtığında çarşı şeyhi ve ustasının da katıldığı bir tören düzenlenir, dualar edilir, helalinden bol kazançlar dilenir ve bereket olsun diye teberrüken ahilerin şeyhi veya ustası veya bir başka büyük kişi tarafından cüzi de olsa bir para bırakılır ve o para kasadan hiç çıkarılmaz. Veya bir büyük tarafından verilen hatırası büyük ama değeri o kadar büyük olmayan ve cüzdanda saklanan paradır.

Kahvesini her zamanki gibi erkenden açtığı bir gün ihtiyarı bu sefer kuyu başında otururken görmüş. Yanına varmak istemiş ama ihtiyar o gelmeden kaybolmuş. Bu olay üç gün peş peşe tekrar edince bizimki ihtiyarı gücendirdiğini anlamış. İhtiyarın kendisinden bir şey beklediğini düşünmüş. Kahvesini satıp kuyu başındaki mezarı bir güzel yaptırmış ve hayatının sonuna kadar mezarın bakımını üstlenmiş. Kahvecinin durumunu öğrenen köylüler de mezara en az kahveci kadar hürmet etmişler. Dara düşen, işi rast gitmeyen, çocuğu olmayan buraya gelir olmuş. Bir diğer rivayette, ak sakallı adam sadece kahveciye değil, köyde birkaç kişiye daha görünmüş. Elinde fenerle uzun entarili sakallı bir adam şeklinde görülen ihtiyar, kabrinin olduğu yere gelir kaybolurmuş. Köylüler buranın mübarek bir adamın kabri olduğunu düşünüp hemen çevirmişler ve zamanla bir ziyaretgâh, bir adak yeri olmuş. Mum yakma ve bez bağlama âdeti diğer yatırlarda olduğu gibi burada da zamanla görülür olmuş.

Burayı ziyaret ettikten sonra muradına erenler bu sefer teşekkür için gelir, yanlarına getirdikleri bezi bağlar ve sandukanın üstünü 'sağ olun, teşekkür ederim', anlamında okşarlarmış. Bugünlerde Zeytinlik artık eski Zeytinlik değil, o köy gitmiş, bir sayfiye kasabası gelmiş. Bu durum Garip Dede'nin garipliğini daha da artırmış görünüyor.

Lefke/ Güzelyurt

Lefke, adanın en batısında, sessiz, sakin, yeşil ve huzur verici bir yer. Tarihî Lefke'de evler, konaklar, camiler ve resmî binalar ile dimdik ayakta. Macunları, meşhur Yafa portakalı, pikan cevizi ve hurması yiyenlerin unutamayacakları nefasette.

Lefke'de üç cami var. Mahkemeler Camii, Şeyh Nâzım Camii ve Pir Mehmet Paşa Camii. Bir diğer söyleyişle, Aşağı Camii, Orta Camii ve Yukarı Camii. En eskisi ise en sonuncusu. Bu caminin haziresinde, Lefke'de benzerini görmediğim türbeleşmiş bir mezar var.

Pir veya Pîrî Paşa Camii

Minareli Camii olarak da bilinen Pîrî Paşa Camii merkezde olmadığı için diğerleri gibi hemen bulunamıyor. Lefke çarşısını geçip yukarı doğru tırmandıktan sonra sağınıza mahkeme ve kaymakamlık binasını alıp devam ediniz. Yol ileride üçe ayrılır. Camie soldaki yola girmelisiniz. Yol sizi camiin önüne getirecektir.

Camiye adını veren paşa

Camiye Yukarı Camii ve Osman Paşa Camii adları da verilmekle birlikte en çok kullanılan ismi Pir Paşa Camii. Daha doğrusu Pîrî Mehmet Paşa Camii.

Camiye isim verenin kabri, bugün kendisinin yaptırdığı Silivri'deki külliyede. Kıbrıs'ın fethinden sonra Lefke Baf'a bağlanmış ve Yavuz'un ve Kanunî'nin sadrazamlığını yapan Pîrî Mehmet Paşa'nın (ö. 1532)

Kıbrıs'ın fethine katılan torunu Ebubekir Bey de Baf sancaktarı olarak atanmış. Ebubekir Bey'in Lefke'yi ziyaretinde harap hâlde gördüğü bu camiyi yeniden inşa ettirip hürmeten dedesinin adını verdiği yazılı kaynaklarda.

Ebubekir Bey dedesi kadar çok meşhur olmadığı için kaynaklarda hakkında bilgi yok. Kim olduğunu tam olarak öğrenebilmek için daha derin ve geniş bir araştırmaya ihtiyaç var.

Kıbrıs'ın fethine katılan torunu Ebubekir Bey de Baf sancaktarı olarak atanmış. Ebubekir Bey'in Lefke'yi ziyaretinde harap halde gördüğü bu camii yeniden inşa ettirip hürmeten dedesinin adını verdiği yazılı kaynaklarda. Ebubekir Bey dedesi kadar çok meşhur olmadığı için kaynaklarda hakkında bilgi yok. Kim olduğunu tam olarak öğrenebilmek için daha derin ve geniş bir araştırmaya ihtiyaç var.

Anlatılanlara göre caminin tarihin çok eskilere kadar gidiyor. Kimi kaynaklarda Emevîler dönemi yazılı ama bana bu iddia pek makul gelmedi. Kıbrıs'ın güneydoğusundan giriş yapan Arapların buralara kadar gelmesi ve bir cami inşa edecek kadar kalmış olmaları tarih kitaplarında pek geçmiyor. Belki bir namazgah veya mütevazı bir mescit olabilir.

Kaynaklarda, kiliseden camiye çevrilmiş olduğu da yazılı. Hatta kilisenin adı da Aya Yorgi imiş. Ancak camiide kiliseden dönme olduğunu gösteren bir işaret göremedim. Mihrap kısmına bakan duvarlara arka taraftan bakıldığında kalıntılar fark ediliyor. Muhtemelen harap olmuş ve yıkılmaya yüz tutmuş veya kısmen yıkılmış bir kilise iken yıkıntılarından cami inşa edildi. Yoksa adanın dört bir yanında hiçbir kiliseyi cami yapmak için yıkmayan Türkler burasını niye yıksınlar?

Camiye doğu istikametindeki yol tarafından girince hemen solda demir şebekeli kapıdan girilen bir bölüm var. Burada muhteşem işlemeli ayak taşı ve yeşil sarıklı şahidesi olan üzeri mumlarla dolu bir mezar var.

Osmanlı taş işleme sanatının İstanbul'da bile nadir görülen bir örneği olan bu mezar ne caminin banisine ne de bir şeyh efendiye ait. Bu muhteşem mezar Osman Paşa adında bir bürokrata ait. Bir bürokratın mezarı neden adak yeri olsun, sorusu herkes gibi benim de aklıma takıldı.

Talihsiz Osman Paşa

Yazılanlara göre, Tanzimat Fermanı'nın ilanını müteakip günlerde fermanı uygulamak üzere Kıbrıs'a gönderilmesiyle başlamış Osman Paşa'nın talihsiz kaderi.

Osman Paşa, adaya vardığında tesiri daha sonra hissedilen bir zehirle zehirlenir ve zamanla kendini kötü hissetmeye başlayınca, havasının daha iyi geleceği düşüncesiyle Lefke'ye gönderilir.

Ancak ne Lefke ne de havası Osman Paşa'nın derdine çare olur ve evinden çok uzaklarda bir yerde hayatını kaybeder. Caminin yanındaki mezarlığa da defnedilir. Niçin zehirlendiğine dair iki farklı görüş vardır.İlki, Rumlar tarafından zehirlenmiş olduğu iddiası. Diğeri ise çok güzel olduğu söylenen karısında gözü olan bir arkadaşı tarafından zehirlenmesi. Bu rivayet sanki Hazreti Davud'un hikâyesinden esinlenmiş gibi.

Osman Paşa ile karısı arasında büyük bir aşk olduğunu, hanımının kocasının ölümünün ardından İzmir'e giderek mezar taşı yaptırıp buralara göndermesi ve diktirmesinden anlıyoruz. Ayak taşının üzeri sarmaşık ve farklı çiçek motifleriyle işlenmiş. Şahidesi ise muazzam bir taş üzerine hat kazıma örneği. Sıradan bir bürokratın mezarına halkın bu kadar ilgi göstermesi ve adaklarda bulunması muhtemelen onların hayran olunası aşklarına karşı duydukları saygıdan olsa gerek. Kıbrıs'ta karısının yaptırdığı mezar sayesinde ismi günümüze kadar gelen gördüğüm ikinci kişi bu.

Halkın ilgisi güzel ama mezara zarar verecek derecede olması pek güzel değil. Hemen yan tarafında bir mumluk olduğu hâlde böyle muhteşem bir eserin baş ve ayak taşlarının önünde ve ardında devamlı mum yakılması o güzelim şahideleri karartmış.

Caminin avlusunda başka mezarlar da var. Bunlar bölgede ve camide görev alan zevata ve yakınlarına ait. Caminin hemen yanında da mezarlık varmış ama zamanla ortadan kaldırılmış.

Caminin çevresinde bir de medrese inşa edildiği söylense de bugüne kalmış bir kalıntı vs. göremedim. Muhtemelen küçük bir yapı idi ve zamanla ya yıkıldı ya da bir başka amaçla kullanılıyor.

Cami

Her şeyden önce caminin klasik bir Kıbrıs Türk mimari eseri olduğunu söyleyelim. Cami kıble-mihrap yönünün dar kısmını oluşturduğu kesme taştan yapılmış dikdörtgen bir yapı. Üstü, klasik kubbesiz Kıbrıs camiileri çatısı. Giriş tarafında ilk cemaat mahfili ahşap kafes parmaklıklar ile kapatılmış.

Tezyinat bakımından sade, ferah ve rahat bir cami. Hemen kuzeyinde ise sempatik bir minare var. Son cemaat mahallinden girilen minarenin içi kuş yuvası ile dolu. Rahat çıkılan bir merdiveni var ve şerefesinden deniz ve Lefke bir arada görülüyor, manzara muhteşem gerçekten.

Lefke'ye kadar gidip burayı görmemek büyük eksiklik olur.

Şeyh Nâzım-ı Hakkanî

Kıbrıs emin ellerde derim hep. Neden diye sorduklarında da neden olacak doğusunda Kutup Osman, batısında devrinin kutbu Şeyh Nâzım Efendi, kuzeyinde Türkiye, güneyinde de Hala Sultan var derim. Haksız mıyım?

Şeyh Nâzım Kıbrısî Lefke'yi dünyaya tanıtan bir isim. Lefke'deki cami ve türbe âdetâ Birleşmiş Milletler Cemiyeti. Her milletten insan var ve İngilizce burada neredeyse Türkçe kadar konuşulan bir dil. Şeyh Nâzım Efendi de sohbetini hem Türkçe hem İngilizce yaparmış. Eğer misafirleri arasında Arap varsa Arapça da konuşurmuş.

Tam adı Şeyh Mevlâna Muhammed Nâzım Adil El-Kıbrısî, El-Hakkanî, En-Nakşibendî. Nâzım adı, Muhammed tarikattaki ismi, Kıbrısî Türkiye'deki ismi, Nakşibendî tarikatından dolayı, Hakkanî hak üzere olduğundan dolayı Asya ülkeleri, Mevlâna da anne tarafından soyu olmasından dolayı Batılılar tarafından kullanılan ismi. Türkiye'de kısaca Şeyh Nâzım-ı Kıbrısî olarak biliniyor.

Şeyh Nâzım Efendi 1922 Larnaka doğumlu. Yani Hala Sultan'ın komşusu. Babası Ahmet Nâzım Efendi'nin Gavsu'l Azam Seyyid Abdulkadir Geylânî'nin, annesinin Mevlâna Celaleddin-i Rumî'nin soyundan geldiği yazılı ondan bahseden kaynaklarda. Dolayısıyla Nakşî olmadan önce Kadirî ve Mevlevî'dir.

Şeyh Nâzım Efendi daha çocukken Hala Sultan'ı sık sık ziyaret eder, çocuk hâliyle oralara hizmet edermiş. Kaybolduğu zaman onu bulacakları yer Şeyh Nâzım'ın Büyük annem dediği Hala Sultan Türbesi imiş.

Şeyh Nâzım Efendi, Kadirî şeyhi olan dedesinin taht-ı terbiyesinde yetişir. Henüz küçük bir çocukken diğer çocuklara benzemeyen davranışları çevresindekilerin dikkatini çekermiş. Nâzım Efendi, liseyi bitirince üniversite tahsili için İstanbul'a gelir. Ancak İstanbul'da müspet ilimleri tahsil için mi yoksa mana ilimlerini tahsil için mi geldiği pek belli değildir. Bir taraftan İstanbul Üniversitesi Kimya Mühendisliğine kaydını yaptırır.

Öte yandan şeyhi Cemâleddin Alasunî'den (ö. 1955) dinî ilimleri tahsil eder. Süleyman Erzurumî (ö. 1948) ile tanışması ile Nakşibendî yoluna adımını atar ve onların gözetiminde ilm-i ledün tahsiline devam eder. Bu arada rüyasında Şam'a gitmesi bildirilir kendisine.

Beklenen izin çok geçmeden gelir ve Süleyman Erzurumî'nin izniyle Abdullah Dağıstânî'yi (ö. 1973) bulmak üzere meşakkatli bir yolculuktan sonra Şam'a varır ve kendisini Şeyh Nâzım-ı Kıbrısî yapacak şeyhini bulur. Şeyhinin yanında çok kısa bir süre kalmasına rağmen hâllerden hâllere girer ve manevi mertebeleri kat eder.

Dağıstânî *"Oğlum, halkının sana ihtiyacı var. Şimdilik sana yeterli olanı verdim. Bugün Kıbrıs'a git"* demesi üzerine yine çok tehlikeli ve meşakkatli bir yolculuktan sonra Kıbrıs'a döner.

Şeyhinin manevi desteği ile bildiklerini öğretmek ve anlatmak için Kıbrıs'ı dolaşmaya başlar. Arapça ezan okuduğu için tutuklanır. Faaliyetlerinden dolayı çok tahkikat geçirir ve hakkında davalar açılır. Tüm baskılara rağmen ezanı Arapça okumaktan vaz geçmez. Türkiye'de ezanın serbest bırakılması üzerine Kıbrıs'ta da baskı hafifler ve Nâzım Efendi davalardan kurtulur.

Şeyh Nâzım Efendi, 1952'de Şam'da Abdullah Dağıstânî'nin müritlerinden bir ahlak ve edep timsali olan Emine Hanım'la evlenip Şam'a yerleşir. Bu evliliğinden iki oğlu, üç kızı olur. Şam'a yerleşmiş olmasına rağmen üç ayları Kıbrıs'ta geçirir.

1970'ten sonra ise aldığı izinle İslam'ı anlatmak ve yaymak için, Kıbrıs Türklerinin bulunduğu İngiltere, ABD ve Avusturalya başta olmak üzere dünyanın dört bir yanını dolaşır, dünyanın her tarafından müritleri olur. Binlerce insanın İslam'la müşerref olmasına vesile olur.

1974'te Londra'da ilk Nakşibendî dergâhını açan Şeyh Nâzım Efendi'dir. Türkiye'de İstanbul Eğitim Vakfı'nı kurmuş, Akbaba Sultan köyünde

dergâh açmış ve kendisinden sonra posta geçen oğlu Şeyh Mehmet Efendi'yi bu dergâhta vazifelendirmiştir.

7 Mayıs 2014'te Lefke'de ebediyet yurduna hicret eden Şeyh Nâzım Kıbrısî, tekkede caminin hemen bitişiğine defnedilir. Örtüsü ise her hafta değiştirilen sandukanın bulunduğu türbenin sokak tarafından kadınlar, bahçe tarafından ise erkekler giriyor.

Şeyh Nâzım Efendi, dinî ilimleri çok iyi bilmesinin yanı sıra İngilizce, Arapça ve Almancayı akıcı bir şekilde konuşurdu. Kendisine ihtiyaç için gelen binlerce insanın hacetlerini giderirdi. Bugün dünyanın dört bir yanından gelen müritleriyle dolup taşan tekke ve cami, müritlerinin onu unutmadıklarının ve ne kadar sevdiklerinin göstergesi.

Lefke'deki camii ve türbe modern zamanlarda görebileceğimiz klasik tekkenin nadir örneklerinden. Tekkede mevsimine göre ikram edilen meyveler tekkenin bahçesinden. Aynı anda birçok dilin konuşulduğu, misafiri eksik olmayan, her öğünde çorba çıkarılan, namaz vakitleri cemaatle ve usulünce kılınan, mübarek gün ve gecelerin ihya edildiği bir dergâh. Ziyaretinizi mübarek bir geceye, olmazsa bir namaz vaktine denk düşürmeye çalışın derim.

Dipkarpaz

Dipkarpaz'da Bir Veli / Şehit

Kıbrıs'ın kuzeydoğusunda Dipkarpaz'a 28 kilometre uzaklıkta, denizin içine girdikçe daralan bir çıkıntı var. Yolu pek düzgün olmayan, eşekleriyle meşhur, caretta caretta kaplumbağalarının ürediği altın kumsalıyla, coğrafyasıyla, yanyana dalgalanan iki bayrağıyla meşhur Zafer Burnu'nun olduğu bölgede Rumlar ve Türkler tarafından kutsal kabul edilen bir mekân var.

Zafer Burnu'na doğru giderken yolun kenarlarında irili ufaklı birçok kilise ve şapel görülür. Buralar çok uzak ve sakin olduğu için inzivaya çekilmek isteyen keşişlerin tercih ettiği yerler olmuş. Ve en uç noktada da ziyaretçisi hiç eksik olmayan bir büyük kilise var: Apostolos Andreas Manastırı.

Rum azizi mi Türk ereni mi?

Bu manastır hem Rumlar hem de Türkler için çok önemli. Rumlara göre büyük bir aziz, Türklere göre ise bir Müslüman asker veya evliyasının türbesi var. Bundan dolayı Türkler de Rumlar da burayı ziyaret ederler ve adaklar adarlar.

Kim olduğunu bilmiyoruz ama bildiğimiz bir şey var. Rumlar burayla ilgili bir sürü yayınlar yapmışlar, literatür oluşturmuşlar. Türkler ise şifahen anlatmışlar aralarında. Bunun sonucu da burada olduğu söylenen zatın, ismi konusunda bile bir görüş birliği yok.

Birçok yerde Urve b. Sabit adında bir sahabe olduğu yazılı ama bilinen sahabeler arasında bu isimle anılan biri yok. Ayrıca Kıbrıs'ın fethine katılan sahabelerin arasında da böyle ismi olan bir sahabe bulunmuyor. Seyyid Ahmed Bedevi, Mührü Süleyman, Süleyman Bedevi, Hızır İlyas, Hacı Aziz gibi isimler de verilmiş burada yatan zata. Zannımca türbe muhtemelen ilk dönem akınlarda buralara gelip şehit olan bir kumandan veya askere ait olmalı.

Manastır tamir görüp yeniden yapılınca ve daha önce var olduğu bilinen ve Türkler tarafından ziyaret edilen bir adak yeri olan mezarın kapatıldığı ve yok edildiği ortaya çıkınca dikkatler buraya çevrildi ve çocukluğunda şehidayı ziyaret edenler mezarlık hakkında bilgi vermeye başladılar. Ben Harid Fedai'den orada ziyaret edilen bir Müslüman mezarı olduğunu işitmiştim. Konuyu inceleyen Zeki Akçam çok eski tarihlerde burada büyük bir manastırın olmadığını ve manastırın kutsal olduğuna inanılan sudan dolayı geç dönemlerde inşa edildiğini söylüyor.

Adayı 1250 yılında ziyaret eden tarihçi Herevi iki türbeden bahseder. İlki Hala Sultan'dır, diğeri de Urve b. Sabit. Herevi'nin gördüğü mezar taşına göre 650 yılında vefat eden veya şehit olan Urve b. Sabit adında birine aittir ve bir kilisenin doğu tarafındaki duvarındaki taş üzerindedir. Ama hangi kilise olduğuna dair bir bilgi verilmemektedir.

Zeki Akçam, kilisenin doğusunu en doğudaki kilise olarak okuyarak Apostelos Andreas olduğunu iddia eder. Bu görüşünü de haritalarla destekler. Apostolos Andreas Manastırı, XX. yüzyıl başlarına kadar sadece birkaç köy tarafından bilinen küçük bir kilise iken günümüzde âdeta büyük bir dinî merkez halini aldı. Rumların yoğun ilgisi ve sahip çıkması ile oradaki türbe unutulmaya başladı.

Yüzyıl önceki haritalarda görülen mezarların bugün ortada olmaması, Herevi'nin eserinde mezar taşlarından bahsetmesi, Türklerin burayı ziyaret etmeleri ve adak adamaları burada Müslüman fatihlerden birkaçının mezarı olduğuna işaret ediyor. Bize de bu türbeyi unutmamak ve unutturmamak görevi düşüyor. Buraya kadar gelmişken Zafer Burnuna kadar gidip bayrakları görmeden dönmeyin.

Kaleburnu Yedi Şehitler Camii / Türbesi

Kaleburnu Karpaz Yarımadasının Dipkarpaz'dan önceki tarihî bir Türk köyü. İsmi, İngiliz ve Yunan kaynaklarında da hep Kaleburnu telaffuzunu andıracak şekilde geçer. 1974'ten önce doğudaki son köy olduğu için Kıbrıs Türkleri "Besmelenin bittiği yer" derlermiş.

Bu köyde Yedi Şehitler adında çevredeki taş ocaklarından getirilen taşlardan inşa edilen bir cami var. Bu isim, şehit olan yedi Kaleburunlunun anısına verilmiş. Bu camiin içine girince sağ tarafta bir örtü ile ayrılmış bölgede bir mezar var. Mezarın baş ve ayak tarafındaki taşlarda kim olduğuna dair bilgiler yer alıyor.

Baş tarafta talik yazılı olan şâhide *"Men mâte gariben fekad mâte şehîden"*, yani *"Gurbette ölen şehit olarak ölmüştür"* ibaresi ile başlıyor ve şu şekilde devam ediyor:

Kıbrıs Kal'aburnu karyesi câmiinde medfûn Muhsinzâde Seyyid Muhammed Muhsin Bey'in maiyyetinde müsâferet üzere iken vefât eden âsitâneli mücellid Sarı Ahmed Efendi'nin ruhu içün el-Fâtiha. Sene 1296, 10 Muharrem. (4 Ocak 1879)

Ayak tarafındaki mezar taşı da *"Men mâte gariben fekad mâte şehîden"* ile başlıyor ve şöyle devam ediyor:

“Sadr-ı a’zâm-ı esbâk Seyyid Abdullah Paşa’nın vakf-ı şerifi mütevellisi merhum Muhsînzâde Muhammed Bey’in mahdumu olup Kıbrıs’ta Karpaz sancağı ta’şîri içün müsâferet üzere iken vefât etdi. Tarîk-i âliyye-yi Cenâb-ı Kâdiriyyeden ârif-i billâh es-Seyyid Muhammed Muhsin Bey’in kabr-i şerîfleridir. Lillâhi Teâlâ el-Fâtihâ. Sene 1295, fî 11 Şevval. (8 Ekim 1878)

Türbe ile ilgili olarak anlatılan bir rivayet var. Muhsin Bey’in kabri önce Dipkarpaz köyüne defnedilmiş. Ancak Dipkarpaz’dan ayrılmak zorunda olan Türkler Muhsin Bey’in kabrini orada bırakmak istememişler ve nakl-i kubur ile Kaleburnu’na nakledilmiş. Bu rivayet camide neden iki mezar olduğunu da açıklıyor. Sarı Ahmed Efendi’nin mezar taşında Kaleburnu geçerken Muhsin Bey’de Karpaz geçmesi bu rivayeti doğrulayan bir diğer husus. Bu durumda önce Sarı Ahmet Efendi defnediliyor. Muhsin Bey’in kabri ondan sonra Karpaz’dan mezar taşı ile birlikte getirilip aynı yere defnediliyor ve mezar taşı da ayak ucuna konuluyor.

Mezarın caminin inşaatı esnasında düşüp vefat eden ustalardan birine ait olduğuna dair bir rivayet daha var ama doğruluğuna dair bir bilgi ve belgemiz yok.

1963-1974 Şehitlikleri

Kıbrıs, her karışı şehit kanlarıyla sulanarak ve büyük bedeller ödenerek alınıp sahip çıkılarak vatan edilmiş bir memlekettir. O yüzden bizim için Kıbrıs sadece bir ada değil, *"Şühadâ fışkıracak toprağı sıksan şühedâ"* mısraının mazharı olan kutlu topraklardır.

Kıbrıs Türkü, 1570-1571'de adayı fethederken verdiğimiz şehitleri unutmadığı gibi, 1963-1974 arasında atalarına yaraşır şekilde destanlar yazdıran mücadelesi esnasında verdiği şehitleri de unutmadı.Onlar için bazen müstakil bazen de bir mezarlık içinde şehitlikler inşa etti, Kıbrıs'ın dört bir tarafını şehitlerini hatırlatan anıtlarla donattı. Şehitlerimize baktığımızda üç farklı kesim olduğunu görürüz.

İlki saldırgan Rumların hunharca katlettikleri kadın, yaşlı ve çocuklardan oluşan masum insanlardır.

Diğeri 63-74 yılları arasında verilen mücadelede şehit düşen mücahitlerdir.

Üçüncü kesim ise 1974'te Barış Harekâtı ile adaya gelen Türk askerleridir.

Kıbrıs Türkü Şehitlikleri

Küçükkaymaklı Şehitliği

Lefkoşa'da Tekkebahçesi'nden başka Küçükkaymaklı Mezarlığı içinde de bir şehitlik bulunmaktadır. 1956-1960 yılları arasında EOKA örgütü saldırılarında şehit olan 25 erkek, 3 kadın mezarının bulunduğu şehitlikte bulunanlar masum insanlar idi.

Kimi kurulan pusularda, kimi evinde işinde gücünde iken kimi de ekmeğinin peşinde çalışırken şehit edilen 28 şehit bize Rumların saldırganlığını göstermektedir. Ayrıca İngiliz askerlerinin kurşunlarıyla şehit olanlar da bu şehitlikte yatmaktadır.

Düzova Şehitliği

Düzova köyü mezarlığı içindeki şehitlikte EOKA'cılar tarafından pusuya düşürülerek şehit edilen üç Kıbrıs Türkü yatmaktadır.

Erenköy Şehitliği

1967-1974 yılları arasında verilen mücadelede şehit olan 13 mücahitin mezarı bulunmaktadır.

Şehitler Köyü Şehitlikleri

Üç küçük mahallenin birleşmesinden oluşan Şehitler köyü Rum mezalimin en yoğun ve şiddetli hissedildiği bölgelerden biridir. İkinci Barış Harekâtının başladığı gün Rumlar köyleri basarak kadın, yaşlı, çocuk demeden buldukları herkesi öldürür.

Atlılar'dan 37, Sandallar'dan 34, Muratağa'dan da 55 Kıbrıs Türkü olmak üzere 126 canımızı hunharca şehit edip bir çukura atıp üzerini örterler. Sadece o gün köy dışında bulunanları kurtulduğu bu katliamda şehit olanların atıldıkları çukurlar BM askereleri gözetiminde açılarak hazırlanan şehitliklere nakledildi.

Atlılar'da şehit edilen 37 kişi Atlılar mezarlığındaki şehitliğe, Sandallar ve Muratağa'da şehit edilen 89 kişi de Muratağa Şehitliğine nakledildi. Daha sonra yaşananları unutturmamak ve şehitlerin hatırasını yaşatmak için hunharca katledilenlerin Kıyım çukurlarından çıkarılan fotoğraflar müzeye dönüştürülen Sandallar ilk mektep binasının duvarlarında sergileniyor.

Mektebin sıra ve masaları o günkü hâli ile muhafaza ediliyor. Rum tarafında kalan köylerde de buna benzer katliamlar yapıldı. Rum tarafında kaldığı için onlar için maalesef şehitlik hazırlanmadı.

Hatıraları ise dikilen anıtlarda ve müzelerde yaşatılıyor.

Kemal Özalpler Şehitliği

Lefke yukarı mahalleye çıkarken yolun deniz tarafındaki mezarlıkta adını Türkiye'den gelen bir öğretmenden alan Kemal Özalpler Şehitliği bulunuyor. Kemal Özalpler,

1963 Kanlı Noel'inden sonra başlayan saldırılar karşısında halkı korumamak için üretmeye çalıştığı havan topunun patlaması üzerine şehit olur ve mezarlığa defnedilir. Bu şehitlikte 1964-1974 yılları arasında şehit olan 26 mücahitin mezarı yer almaktadır.

Topçuköy Şehitliği

Beşparmak Dağları'nın Mağusa'ya bakan eteklerinde yer olan Topçuköy adanın fethedildiği tarihten beri Türk olan köylerden biridir. Adını Mağusa fethinde buraya yerleştirilen Osmanlı topçularından alan Topçuköy küçük olmasına rağmen, 1958-1974 arasında 9 şehit verir. İlk şehidi kendilerini savunmak için demir borudan bomba yapmaya çalışırken çıkan patlama sonucu hayatını kaybeden Orhan Salih adında bir yiğittir. Ardından diğer şehitler defnedilir. 1984'te yapılan şehitlik 2006'da restore edildi. Bakanlar Kurulu kararı ile her yıl 22 Temmuz'da şehitler anılmaktadır.

Mehmetçik Şehitlikleri

Barış Harekâtı'nda 504 askerimizi şehit verdik. Bu şehitlerimiz Kıbrıs'ın muhtelif bölgelerindeki şehitliklerde bulunuyor.

Ortaköy KTKA Şehitliği

Dikmen yolu üzerinde Ortaköy Mezarlığı'nda Uluslararası anlaşmalara göre Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulduğu 16 Ağustos 1960'ta adaya gelen 650 Türk askerinden oluşan Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı'na mensup 1963-1965 yılları arasında şehit olan beş asker için hazırlanmış şehitliktir.

Ortaköy Mezarlığındaki Şehitlik

1974 Barış Harekâtı'ndan sonra şehit olan asker ve mücahitlerden bir kısmı burada yatmaktadır. Mezarlıktaki 161 şehidin 98'i Türk Silahlı Kuvvetler mensubu, 58'i mücahit ve 2'si de sivildir. Daha sonra kimliği belirlenemeyen 18 şehidin naaşı da bu şehitliğe nakledildi.

Karaoğlanoğlu Şehitliği

Adını harekâtta şehit olan Albay Halil İbrahim Karaoğlanoğlu'ndan alan şehitlik Girne'den Lapta'ya giden yol üstünde olan Karaoğlanoğlu Şehitliği 1974 Barış Harekâtı sırasında şehit düşen Türk ordusuna mensup subay, astsubay ve erlerin mezarlarından oluşur. Şehitlikte 8 subay, 5 astsubay ve 58 er ve erbaş olmak üzere 71 askerimiz bulunuyor.

Şehitlerimizin isimleri ve memleketleri mezar taşlarının üzerinde yazılıdır. Baş taraflarında ise üzerine Türk bayrağı hakkedilmiş mermer taş dikilmiştir. Deniz tarafında ise sembolik anlamı olan bir anıt yaptırılmıştır.

Boğaz Şehitliği

Şehitlik, Lefkoşa-Girne yolu üzerinde Boğaz'da yolun doğusundadır. Burada harekât esnasında şehit düşen 18 subay, 14 astsubay ve 268 er olmak üzere 300 askerimiz metfundur. Ayrıca şehit olan 26 mücahit de burada yatmaktadır. Oldukça bakımlı olan şehitlikte mezar taşlarında şehitlerimizin isimleri ve memleketleri yazılıdır. Adanın en görkemli ve bakımlı şehitliklerinden biridir.

BİBLİYOGRAFYA

Akçam, Zeki. "Kıbrıs Apostolos Andreas Manastırı'ndaki Sahabe "Urve Bin Sabit" ve Mezarının Sistematik Bir Şekilde Yok Edilmesi". *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi* 1 (2017): 75-104.

Alasya, Halil Fikret. "Kıbrıs" *TDVİA* c. 25 (2002), s. 374-383.

Alasya, Halil Fikret. *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'da Türk Eserleri.* 2. bs. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1977.

Algül, Hüseyin. *Hala Sultan Ümmü Haram bint-i Milhan: Hazreti Muhammed (s.a.v)'in yakını Kıbrıs şehidi*. İstanbul: Gonca Yayınevi, 1985.

Altan, Mustafa Haşim. *Belgelerle Kıbrıs Türk Vakıflar Tarihi*: 1571-1974. Girne: Kıbrıs Vakıflar İdaresi, 1986.

Aslanapa, Oktay. *Kıbrıs'da Türk eserleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1975.

Bağışkan, Tuncer. *Kıbrıs'ta Osmanlı- Türk eserleri.* Lefkoşa: Kuzey Kıbrıs Müze Dostları Derneği, 2005.

Bahadır, Mehmet. *İslam Fatihleri Kıbrıs'ta*. Ankara: [kendi yayını], 2013.

Banarlı, Nihat Sami. *Tarih ve Tasavvuf Sohbetleri*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 1984.

Beratlı, Nazım. *Kıbrıslı Türkler'in Kökenleri ve Kıbrıs'ta Bektaşilik*. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2008.

Bozkurt, İsmail. *Evliya Çelebi'nin İzinde Kuzey Kıbrıs Seyahatnamesi*. Ankara: Bengü, 2011.

Çakır, Ayşe. *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Yatırlar ve Kutsal Adak Yerleri*. Yüksek Lisans Tezi. Yakındoğu Üniversitesi. 2009.

Çelik, Ali. *Tarihte Kıbrıs ve Hala Sultan*. İstanbul: Işık Yayınları, 2005.

Çiçek, Kemal. "Kıbrıs" *TDVİA* c. 25 (2002), s. 374-380.

Cilacı, Osman. *"Barnaba İncili" TDVİA* c. 5 (1992), s. 76-81.

Demirkent, Işın. "Kıbrıs" *TDVİA* c. 25 (2002), s. 371-374.

Dürüst, M. Kamil. *Kıbrıs Rehberi*. İstanbul: Turing, 1983.

Erdoğru, M. Akif. *Kıbrıs'ta Osmanlılar. Lefkoşa*: Galeri Kültür Yayınları, 2008.

Gökçeoğlu, Mustafa. *Efsanelerimiz*. Lefkoşa: Gökçeoğlu Yayınları, 2004.

Güleç, İsmail. *Ruhü'l-Mesnevi Şerhi*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Güleç, İsmail - Güler, Ömer Said. *Bir Demet Reyhan Milhân Kızı Ümmü Harâm'ın Hâl Tercümesi Deste-bend-i Reyhân der Terceme-i Ümmü Harâm binti Milhân.* KISBÜ: İstanbul, 2017, 112 s.

Gürkan, Haşmet M. *Tarih İçinde Kıbrıs*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 2000.

Gürsoy, Cevat Rüştü. "Kıbrıs" *TDVİA* c. 25 (2002), s. 370-371.

Hakeri, Bener Hakkı. *Kıbrıs Türk Ansiklopedisi*. Kıbrıs: Kıbrıs Gazetesi, 1992.

Hikmetağalar, Hizber. *Eski Lefkoşa'da Semtlar ve Anılar*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1996.

Hill, George. *A history of Cyprus: the Ottoman province the British colony, 1571-1948.* ed. Harry Luke. Cambridge: Cambridge University, 1952.

İnan, Abdülkadir. *Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyallar Araştırmalar*. 4. Bs. Ankara: TTK, 1995.

Jennings, Ronald C. *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World: 1571-1640*. Albany: State University of New York, 1993.

Kandemir, M. Yaşar. "Ümmü Haram", *TDVİA c*. 42 (2012), s. 321-322.

Karakaya, Ebru. "Kıbrıs" *TDVİA* c. 25 (2002), s. 383-392.

Kıbrıs'ın fethi: 1570-1571. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1986.

Nesim, Ali - Öznur, Şevket. *Kıbrıs Türk Kültürü ve Kıbrıs Efsaneleri*. 2. Bs. Lefkoşa: Gökada Yayınları, 2012.

Ottoman Cyprus: A Collection of Studies on History and Culture. edited by **Michalis N. Michael, Matthias Kappler, Eftihios Gavriel.** Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2009.

Sayan, M. Kemal. *"Girne Bölgesinde anlatılan şehit mezarları ile ilgili dört söylence"* Halkbilim, s. 19-24.

S**ayan, M. Kemal.** *Efsane Toprakları.* Lefkoşa: Kıymet Kültür ve Sanat Yayınları, 2003.

Yıldız, Sakıp. "Atpazari Osman Fazli" *TDVİA* c. 4 (1991), s. 83-83.

Yolak, Seyit. *1571'den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri*. Lefkoşa: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, 1989.

Kıbrıs'ın Manevi Atlası

İsmail Güleç

Kıbrıs çok eski bir yerleşim birimi. İsa'dan önce 10.000'e kadar gidiyor yerleşimi. Dünyanın tarihinin merkezi olan bu bölgede. Asurlar, Mısır, Persler, Roma, Bizans, Arap, Haçlılar, Venedik, Osmanlı ve İngilizler hüküm sürmüş bir süre.

Türkiye'de birine Kıbrıs deseniz aklına hemen deniz ve tatil gelir. Ben de doğrusu Kıbrıs'a gelene kadar o şekilde düşünürdüm. Kıbrıs'a geldikten sonra buranın sadece deniz ve tatilden ibaret olmadığını, aynı zamanda zengin bir tarih ve kültüre de ev sahipliği yaptığını gördüm ve çok şaşırdım. Doğrusu bu kadar tarihi mekanla karşılaşacağımı hiç düşünmezdim.

Vakit ve fırsat buldukça önce Lefkoşa'dan başlayarak gezmeye başladım. Gezdikçe ve gördükçe etkilendiğim bu tarihi coğrafyayı Türkiye'den gelen arkadaşlarıma gezdiriyor ve öğrendiklerimi onlara anlatıyor, adeta rehberlik yapıyordum. Öğrendiklerimi ve gördüklerimi de kişisel web sayfamda paylaşıyordum. Yazılar belli bir sayıya ulaşınca da türbe ve tekkelerle ilgili olanları bir araya getirip Kıbrıs'ın Manevi Mimarları adıyla 2016 yılında yayınladım.

Kitap beklediğimden fazla ilgi görünce bir boşluğu doldurduğunu farkettim. Ancak eksikleri vardı. Kıbrıs'ın Manevi Mimarları'nı temel alıp birkaç türbe ve tekke daha ilave ettim.

Bu kitap muhataplarına ulaşırsa ve genç arkadaşlarımız hikayeleri anlatılan kahramanlarımızı ziyaret ederlerse amacına ulaşmış olacaktır.

YTB YAYINLARI

ISBN 978-975-17-6013-5

9 789751 760135